ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়

<u>লেখ আৱেদন নং ৩১, ৩২, ৫০, ৫২, ৫৪, ৮১ আৰু ৮৪ ১৯৬৪ চন</u>

<u>আবেদনকাৰী</u>:

সাজ্জন সিং

-বনাম-

<u>প্ৰতিপক্ষ</u>:

ৰাজস্থান চৰকাৰ (সংযুক্ত আবেদনৰ সৈতে)

<u>ৰায়দানৰ তাৰিখ</u>:

৩০/১০/১৯৬৪

<u>বিচাৰপীঠ</u>:

গজেন্দ্ৰগড়কাৰ, পি.বি. (মুখ্য ন্যায়াধীশ)

<u>বিচাৰপীঠ</u>:

গজেন্দ্ৰগড়কাৰ, পি.বি. (মুখ্য ন্যায়াধীশ)

ৱানচো, কে.এন., ন্যায়াধীশ

হিদায়াতুল্লাহ, এম., ন্যায়াধীশ

দয়াল, ৰঘুবাৰ, ন্যায়াধীশ

মুধলকাৰ, জে.আৰ,ন্যায়াধীশ

<u>পূৰ্বৰ গোচৰৰ উদ্ধৃতি</u>:

১৯৬৫ এ.আই.আৰ. ৮৪৫ ১৯৬৫ এছ.চি.আৰ (১) ৯৩৩

<u>পূৰ্বৰ গোচৰৰ উদ্ধৃতিৰ তথ্য</u> :

আৰ ১৯৬৫ এছ.চি ১৬৩৬ (২৫)

ও ১৯৬৭ এছ.চি ১৬৪৩ (১২,১৪,২৩,৪৩,৪৪,৫৯,৬১,৬৫,৭৫,৮৭

আৰ.এফ ১৯৭২ এছ.চি ৪২৫ (৭,১৪)

আৰ.এফ ১৯৭৩ এছ.চি ১৪৬১ (৯টি অ' ১৬,৩৮,৮৮,১০৭,৬৩৩,৬৫৮,৯২৯,৯

আৰ ১৯৭৫ এছ.চি ১১৯৩ (১৭)

আৰ.এফ ১৯৭৫ এছ.চি ২২৯৯ (৬৪৯)

আৰ ১৯৮০ এছ.চি ৬৭৪ (৮)

আৰ.এফ ১৯৮০ এছ.চি ৮৪৫ (৫৫,৬১)
আৰ এফ ১৯৮০ এছ.চি ১৭৮৯ (৯৬)
আৰ ১৯৮১ এছ.চি ২৭১ (৩৩,৪২)
আৰ এফ ১৯৮৩ এছ.চি ১১২৫ (৭)
আৰ এফ ১৯৮৭ এছ.চি ১১৪০ (৩)
আৰ এফ ১৯৮৯ এছ.চি ১৯৩৩ (২৪)
আৰ এফ ১৯৯০ এছ.চি ১১০৬ (৯)

আইন:

সংবিধান (সোতৰতম্ সংশোধনী) আইন, ১৯৬৪ ৰ বৈধতা সম্পৰ্কত ।

মুল টোকা:

১৯৫১ চনত কৃষি সংস্কাৰৰ নীতি কাৰ্যকৰী কৰাৰ বাবে কেইবাখনো ৰাজ্যৰ বিধান সভাই লোৱা ব্যৱস্থা ন্যায়ালয়ত তীব্ৰ প্ৰত্যাহ্বানৰ সন্মুখীন হ'বলগীয়া হৈছিল। ৰাজ্যিক বিধানসভাসমূহক এই নীতি কাৰ্যকৰী কৰাত সহায় কৰিবলৈ সংবিধান (প্ৰথম সংশোধনী) আইন, ১৯৫১ৰ দ্বাৰা সংবিধানত ৩১ক আৰু ৩১খ অনুচ্ছেদ সংযোজন কৰা হয়। ৩১খ অনুচ্ছেদত উল্লেখ কৰা হৈছিল যে সংবিধানৰ নৱম অনুসূচীত উল্লেখ কৰা কোনো আইনেই বাতিল বুলি গণ্য কৰা নহ'ব বা কেতিয়াও বাতিল নহ'ব। ১৯৫৫ চনত সংবিধানৰ (চতুৰ্থ সংশোধনী) আইনৰ দ্বাৰা ৩১ক অনুচ্ছেদ সংশোধন কৰা হয়। সেই সংশোধনীসমূহ কৰা সত্বেও নীতি কাৰ্যকৰী কৰাৰ বাবে বিভিন্ন ৰাজ্যই গ্ৰহণ কৰা কিছুমান আইনগত ব্যৱস্থাক যথাযোগ্যভাৱে প্ৰত্যাহ্বান জনোৱা হৈছিল। সেই আইনসমূহৰ লগতে অন্যান্য আইনসমূহ, যিবোৰ বাতিল কৰাৰ সম্ভাৱনা আছিল, সেইবোৰৰ বৈধতা বাহাল ৰাখিবলৈ সংসদে সংবিধান (সোতৰতম্ সংশোধনী) আইন ১৯৬৪ প্ৰণয়ন কৰে, যাৰ দ্বাৰা অনুচ্ছেদ ৩১ক পুনৰ সংশোধন কৰা হয়, আৰু নৱম সূচীত ৪৪ খন আইন সংযোজন কৰা হয়। উচ্চতম ন্যায়ালয়ত লেখ আবেদনৰ আবেদনকাৰীসকল, আৰু হস্তক্ষেপকাৰী

পক্ষসকল সেই আইনসমূহৰ যিকোনো এখন বা ততোধিক আইনৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হোৱা ব্যক্তি আছিল। তেওঁলোকে দাবী কৰিছিল যে যিবোৰ আইনৰ দ্বাৰা তেওঁলোক প্ৰভাৱিত হৈছিল, সেইবোৰৰ কোনো এখনেই সংৰক্ষণ কৰিব নোৱাৰি, যিহেতু সংবিধান (সোতৰতম সংশোধনী) আইনখন সাংবিধানিকভাৱে অবৈধ্য। যুক্তি প্ৰদৰ্শন কৰা হৈছিল যে: (i) যিহেতু সংবিধানৰ পঞ্চম অধ্যায়ৰ ষষ্ঠ খণ্ডত থকা ২২৬ নং অনুচ্ছেদত উল্লিখিত ক্ষমতা সোতৰতম্ সংশোধনীৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হোৱাৰ সম্ভাৱনা আছিল, গতিকে ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ বিধানত উল্লেখ কৰা বিশেষ পদ্ধতি অনুসৰণ কৰিব লাগে, যি পদ্ধতিত কমেও আধা সংখ্যক ৰাজ্যৰ অনুমোদনৰ প্ৰয়োজন; (ii) শ্ৰীশংকৰী প্ৰসাদ সিং দেও বনাম ভাৰত চৰকাৰ আৰু বিহাৰ ৰাজ্য গোচৰত প্ৰথম সংশোধনীৰ বিষয়ৰ ওপৰত লোৱা যি সিদ্ধান্তই এনে বিতৰ্কক নস্যাত কৰিছিল, সেইটো পুনৰ বিবেচনা কৰা উচিত; (iii) সোতৰতম্ সংশোধনী আইনখন ভূমিৰ ক্ষেত্ৰত এক আইনগত ব্যৱস্থা আছিল আৰু যিহেতু মাটিবাৰিৰ ক্ষেত্ৰত আইন প্ৰণয়নৰ বাবে সংসদৰ কোনো ক্ষমতা নাছিল, সেয়েহে আইনখন অবৈধ, আৰু (iv) যিহেতু এই আইনখনে উপযুক্ত অধিকাৰক্ষেত্ৰৰ আদালতৰ ৰায়সমূহ বাতিল কৰাৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰিছে, সেয়েহে ই অসাংবিধানিক ।

<u>সিদ্ধান্ত:</u>

(মূখ্য ন্যায়াধীশ পি. বি. গজেন্দ্ৰগডকাৰ, ন্যায়াধীশ ৱানচু, আৰু ন্যায়াধীশ ৰঘুবৰৰ দয়াল):

(i) ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ মূল অংশ আৰু ইয়াৰ বিধান এটা যুক্তিসংগত গঠনৰ ওপৰত ইটোৱে সিটোৰ সৈতে সামঞ্জস্যপূৰ্ণ হ'ব লাগিব এই অৰ্থত যে ইয়াৰে দুয়োটাৰে পৰিসৰ আৰু প্ৰভাৱ অযথা হ্ৰাস বা বৃদ্ধি কৰিবলৈ দিয়া উচিত নহয় । এনে প্ৰণয়নৰ বাবে প্ৰয়োজন হ'ব যে যদি মৌলিক অধিকাৰৰ সংশোধনে ২২৬ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতাত যথেষ্ট হস্তক্ষেপ কৰিব বিচাৰে, তেন্তে

৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ বিধানে এনে গোচৰ সামৰি ল'ব নেকি, সেই বিষয়ে বিবেচনা কৰাটো প্ৰয়োজনীয় হৈ পৰিব। যদি ইয়াৰ প্ৰভাৱ পৰোক্ষ, আকস্মিক বা অন্যথা কোনো গুৰুত্বহীন আদেশৰ হয় তেন্তে সেই বিধান প্ৰযোজ্য নহ'বও পাৰে। এনে প্ৰশ্নৰ সৈতে মোকাবিলা কৰাত গ্ৰহণ কৰিবলগীয়া পৰীক্ষাটো হ'ল বিবাদিত আইনখনৰ মূল বিষয়বস্তু বিচাৰি উলিওৱা। এনেদৰে পৰীক্ষা কৰাৰ পিছত স্পষ্ট হৈ পৰে যে সংবিধান (সোতৰতম সংশোধনী) আইনখনে কেৱল আৰ্থ-সামাজিক নীতি পূৰণৰ ক্ষেত্ৰত থকা বাধাসমূহ দূৰ কৰাৰ উদ্দেশ্যেৰে মৌলিক অধিকাৰৰ সংশোধন কৰে। ২২৬ নং অনুচ্ছেদৰ ওপৰত ইয়াৰ প্ৰভাৱ আকস্মিক আৰু গুৰুত্বহীন। সেয়েহে এই আইনখন ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ অংশৰ অন্তৰ্গত আৰু ই এই বিধানটোক স্পৰ্শ নকৰে। [৯৪০ ডি-ই; ৯৪১ বি-ই; ৯৪৪ ডি-এফ]

(ii) বিতৰ্কসমূহৰ ওপৰত আহ্বান জনোৱা হৈছিল যে শংকৰী প্ৰসাদৰ গোচৰটো পুনৰ বিবেচনা কৰাৰ কোনো ন্যায্যতা নাই। যদিও সংবিধানখন পৰিৱৰ্তিত সমস্যাৰ সমাধানৰ পথ প্ৰদৰ্শক হিচাপে কাম কৰাৰ উদ্দেশ্যেৰে নিৰ্মিত এক গুৰুত্বপূৰ্ণ নথি, তথাপিও আদালতে এই পৰামৰ্শ মানি ল'বলৈ অনিচ্ছুক হ'ব লাগে যে ইয়াৰ পূৰ্বৰ সিদ্ধান্তসমূহ লঘুভাৱে পৰ্যালোচনা কৰি তাক এৰাই চলিব লাগে। এনে ক্ষেত্ৰত পৰীক্ষাটো হ'ল: ইতিমধ্যে সিদ্ধান্ত লোৱা বিষয়টো পুনৰ মুকলি কৰাটো নিৰপেক্ষ আৰু অপৰিহাৰ্য নেকি? বিষয়টোৰ উত্তৰ নিৰ্ভৰ কৰিব পূৰ্বৰ সিদ্ধান্তত অভিযোগ কৰা দুৰ্বলতাৰ প্ৰকৃতি, ৰাজহুৱা মংগলৰ ওপৰত ইয়াৰ তাৎপৰ্য আৰু বিপৰীত মতামতৰ সমৰ্থনত আহ্বান জনোৱা বিবেচনাৰ বৈধতা আৰু বাধ্যতামূলক বৈশিষ্ট্যৰ ওপৰত। গতিকে এইটো মন কৰিবলগীয়া যে যদি আবেদনকাৰীসকলে দিয়া যুক্তিটোৰেই প্ৰাধান্য পায়, তেন্তে ইয়াৰ অনিবাৰ্য পৰিণতি এইটো যে ১৯৫১ আৰু ১৯৫৫ চনৰ সংশোধনী আৰু আইনসমূহৰ বৈধতাৰ সৈতে জড়িত বৃহৎ সংখ্যক

সিদ্ধান্ত, যিবোৰ নৱম অনুসূচীত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে, সেইবোৰে গুৰুতৰ প্ৰত্যাহ্বানৰ সন্মুখীন হ'ব। [৯৪৮ ই--এইচ; ৯৪৯ কে-বি]

(iii) বিবাদিত আইনখন প্ৰণয়ন কৰাৰ সময়ত সংসদে ভূমি-বিধিৰ কোনো ব্যৱস্থা কৰা নাছিল, বৰঞ্চ সেই সন্দৰ্ভত ৰাজ্যিক বিধানসভাই ইতিমধ্যে গৃহীত কৰা ভূমি আইনক কেৱল বৈধতা প্ৰদান কৰিছিল। [৯৪৫ চি]।

iv) ৩৬৮নং অনুচ্ছেদে সংসদক প্ৰদান কৰা ক্ষমতা সম্ভাৱ্য আৰু পূৰ্বৰ দুয়োটা দিশতে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি। আদালতে অবৈধ বুলি ঘোষণা কৰা আইনখনক বৈধতা প্ৰদান কৰাটো সংসদৰ বিবেচনাৰ অধিন। [৯৪৫ ই-এফ]

(v) ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ দ্বাৰা প্ৰদান কৰা ক্ষমতাত, সংবিধানৰ তৃতীয় খণ্ডৰ দ্বাৰা নিশ্চিত কৰা মৌলিক অধিকাৰ কাঢ়ি লোৱাৰ ক্ষমতাও অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। সংবিধানৰ প্ৰসংগত ইয়াত সংশোধনৰ ক্ষমতা, বা বিধান সলনি কৰা, বা আনকি এনে সংশোধনী অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে যিয়ে উক্ত বিধানসমূহ কিছু কিছু ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য নহয়। সংশোধনৰ ক্ষমতা হল বহল পৰিষৰৰ ক্ষমতা আৰু ইয়াক "সংশোধন" শব্দটোৰ আক্ষৰিক অভিধানৰ অৰ্থৰ দ্বাৰা নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব নোৱাৰি। "সংবিধান সংশোধন" শব্দৰ স্পষ্ট আৰু দ্ব্যৰ্থহীন অৰ্থ হৈছে সংবিধানৰ সকলো বিধানৰ সংশোধন। বিধানটোত ব্যৱহৃত শব্দবোৰে দ্ব্যৰ্থহীনভাবে ইংগিত দিয়ে যে অনুচ্ছেদটোৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ অংশটো সংবিধানৰ সকলো বিধানৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য। [৯৪৬ এফ; ৯৪৭ এ-বি; ৯৫১ বি]

১৩(২)নং অনুচ্ছেদত দিয়া "আইন" শব্দটোৱে সংবিধান সংশোধনৰ গঠনমূলক ক্ষমতাৰ ভিত্তিত সংসদে গৃহীত কৰা আইন অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হোৱা নাই। যদি সংবিধান প্ৰণেতাসকলে মৌলিক অধিকাৰৰ সন্দৰ্ভত বিধানসমূহৰ ভৱিষ্যতে যিকোনো

সংশোধনী ১৩(২)অনুচ্ছেদৰ অধীনত হ'ব লাগে বুলি বিধান ৰাখিলেহেঁতেন, তেন্তে তেওঁলোকে সেই সন্দৰ্ভত স্পষ্ট ব্যৱস্থা কৰাৰ সাৱধানতা অৱলম্বন কৰিলেহেঁতেন। এই ভিত্তিত আগবাঢ়ি যোৱাটো যুক্তিসংগত নহ'ব যে সংবিধানৰ তৃতীয় খণ্ডত উল্লেখ কৰা মৌলিক অধিকাৰসমূহ চূড়ান্ত আৰু অপৰিৱৰ্তনীয়ভাৱে নিষ্পত্তি কৰাৰ উদ্দেশ্য আছিল, আৰু চিৰদিনৰ বাবে এবাৰ নিৰ্ধাৰণ কৰা হৈছিল, আৰু ইয়াক কোনো সংশোধনীৰ দ্বাৰা সংশোধন কৰিব নোৱাৰি। সংবিধান নিৰ্মাতাসকলে নিশ্চয় আগতেই অনুমান কৰিছিল যে বিধায়িনী দলসমূহে সময়ে সময়ে সন্মুখীন হ'বলগীয়া আৰ্থ-সামাজিক সমস্যাসমূহৰ সৈতে মোকাবিলা কৰাৰ সময়ত জনস্বাৰ্থ আৰু অন্যান্য গুৰুত্বপূৰ্ণ বিবেচনাৰ ধাৰণাসমূহ সলনি আৰু সম্প্ৰসাৰণ হ'ব পাৰে, আৰু সেয়েহে, এইটো ধৰি লোৱাটো বৈধ যে সংবিধান নিৰ্মাতাসকলে জানিছিল যে সংসদৰ সেই অধিকাৰসমূহৰ সংশোধন কৰিবলৈ যোগ্যতা থাকিব লাগে যাতে উদ্ভৱ হ'ব পৰা সমস্যাসমূহৰ প্ৰত্যাহ্বানৰ সন্মুখীন হ'ব পাৰে। তৃতীয় খণ্ডই নিশ্চিত কৰা মৌলিক অধিকাৰসমূহ চিৰন্তন, অলংঘনীয় বুলি আৰু ইয়াক ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ পৰিষৰৰ বাহিৰত ৰখাৰ উদ্দেশেৰে প্ৰণয়ন কৰা নহলহেতেন। মৌলিক অধিকাৰ সংশোধনৰ ক্ষমতা অনুচ্ছেদটোত অন্তৰ্ভুক্ত নহ'লেও সংসদে অনুচ্ছেদটোৰ উপযুক্ত সংশোধনৰ দ্বাৰা সেই ক্ষমতাসমূহ গ্ৰহণ কৰে। [৯৫১ এফ-এইচ; ৯৫৪ এফ-এইচ; ৯৫৫ ই-জি]

উচ্চ ন্যায়ালয়ক লেখ জাৰি কৰাৰ ক্ষমতা প্ৰদান কৰা ২২৬ অনুচ্ছেদ ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ বিধানৰ অধীনত পৰে, আনহাতে ৩২ নং অনুচ্ছেদ যিটো নিজেই নিশ্চিত মৌলিক অধিকাৰ আৰু ৯৩৫ টা বিষয়ত লেখ জাৰি কৰিবলৈ নাগৰিকক উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ কাষ চাপিবলৈ প্ৰাৰ্থনা কৰিবলৈ সক্ষম কৰে, সেই অনুচ্ছেদ ৩৬৮ৰ মূল অংশৰ অন্তৰ্গত শিতান ।

সংসদে বিবেচনা কৰিব পাৰে যে ২২৬ আৰু ৩২ নং অনুচ্ছেদ সংশোধনৰ বাবে ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদত নিৰ্ধাৰিত বিভিন্ন পদ্ধতিত যি বিসংগতি দেখা যায়, সেই বিসংগতিটো তৃতীয় খণ্ডটোকে বিধানটোত অন্তৰ্ভুক্ত কৰি প্ৰতিকাৰ কৰা উচিত হ'ব নে নহয় । [৯৫৬ ই-জি]

শ্ৰীশংকৰী প্ৰসাদ সিং দেও বনাম ভাৰত চৰকাৰ আৰু বিহাৰ চৰকাৰ, [১৯৫২] এছ.চি.আৰ.৮৯, গোচৰ অনুসৰণ কৰা হৈছে।

এ কে গোপালন বনাম মাদ্ৰাজ ৰাজ্য, [১৯৫০] এছ.চি.আৰ. ৮৮ আৰু In re: দিল্লী আইন, [১৯৫১] এছ.চি.আৰ. ৭৪৭, গোচৰ উল্লেখ কৰা হৈছে।

(vi) এইটো কোৱাটো যুক্তিসংগত নহয় যে যিহেতু বিবাদিত আইনখনে কেৱল ৩১ক আৰু ৩১খ অনুচ্ছেদ সংশোধন কৰিছে আৰু নৱম অনুসূচীত কেইবাখনো আইন সংযোজন কৰিছে, গতিকে ই তৃতীয় খণ্ডৰ বিধানসমূহ সংশোধন নকৰে বৰঞ্চ এটা স্বতন্ত্ৰ ব্যৱস্থা কৰিছে, আৰু সেয়েহে ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ পৰিসৰৰ ভিতৰত পৰে । যদি সংসদে ভাবিছিল যে তৃতীয় খণ্ডৰ প্ৰতিটো প্ৰাসংগিক অনুচ্ছেদ সংশোধনৰ জটিল প্ৰক্ৰিয়া গ্ৰহণ কৰাৰ পৰিৱৰ্তে ৩১ক আৰু ৩১খ অনুচ্ছেদ যোগ কৰাটো অধিক উপযুক্ত হ'ব, তেন্তে ১৯৫১ চনত সংসদে যি কৰিলে, সেইটোৱে ১৯৫৫ চনত আৰু ১৯৬৪ চনত অধিক সংশোধনীৰ বাবে বৈধ ভিত্তি প্ৰদান কৰিছে [৯৪৬ বি-ই]।

(vii) আইনসমূহ বৈধ কৰাৰ উদ্দেশ্যে নৱম অনুসূচীত অন্তৰ্ভুক্ত কৰাৰ অৰ্থ এইটো নহয় যে আইনসমূহ গৃহীত কৰা বিধানসভাসমূহে এই আইনসমূহ বাতিল বা সংশোধন কৰাৰ ক্ষমতা হেৰুৱাই পেলাইছে।তদুপৰি, যদি বিধানসভাই এনে কোনো আইনৰ কোনো ব্যৱস্থা সংশোধন কৰে, তেন্তে সংশোধিত বিধানটোৱে ৩১খ

অনুচ্ছেদৰ সুৰক্ষা লাভ নকৰিব আৰু ইয়াৰ বৈধতা যোগ্যতাৰ ওপৰত পৰ্যালোচনা কৰাৰ বাবে দায়বদ্ধ হ’ব। [৯৫৬ এ-চি]

<u>ন্যায়াধীশ হিদায়তুল্লাহ আৰু মুধোলকৰ মত অনুসৰি</u>–

(i) সংবিধানৰ ১৩(২) অনুচ্ছেদত উল্লেখ কৰা "আইন" শব্দটোৱে সংবিধান সংশোধন কৰা সংসদৰ কোনো আইন বাদ দিছে নেকি। [৯৫৯ ই-এফ; ৯৬৮ জি]

(ii) সংবিধানৰ তৃতীয় খণ্ডত কোনো ধৰণৰ সংশোধনী কৰিবলৈ সংসদ যোগ্য হয় নে নহয়। [৯৬১ এফ-জি;৯৬৮ জি]

<u>ন্যায়াধীশ মুধোলকৰ মত অনুসৰি</u>–

৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ প্ৰথম অংশত কৰা সংশোধনীক ২২৬ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত উচ্চ ন্যায়ালয় বা ১৩৬ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ অধিকাৰক্ষেত্ৰত হস্তক্ষেপ কৰা, বা সংশোধনীৰ প্ৰভাৱ যথেষ্ট পৰিমাণে হ্ৰাস কৰা, যদিও পৰোক্ষভাৱে ২২৬ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত উচ্চ ন্যায়ালয় বা ১৩৬ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ অধিকাৰক্ষেত্ৰ আৰু ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ বিধানৰ প্ৰতিকাৰৰ প্ৰয়োজন হোৱা নাছিল। সংশোধনীটোৱে সংসদে অন্য উপায়েৰে ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰিছিল নেকি সেই প্ৰশ্নটো পিছৰ ধৰণৰ গোচৰটোত বিবেচনাৰ বাবে প্ৰাসংগিক হ’ব পাৰে।

সোতৰতম সংশোধনী আইনৰ ওপৰত উত্থাপিত অভিযোগ যাৰ ভিত্তিত কৰা হৈছিল, ইয়াৰে অধিকাংশই পূৰ্বৰ শংকৰী প্ৰসাদ সিং দেও বনাম ভাৰত চৰকাৰ আৰু বিহাৰ ৰাজ্যৰ গোচৰত উত্থাপন কৰা আৰু নাকচ হোৱা ভিত্তিহীন অভিযোগৰ দৰেই আছিল। সেয়েহে সেই সিদ্ধান্ত পুনৰ বিবেচনাৰ বাবে বা সোতৰতম সংশোধনীক বাতিল কৰাৰ বাবে আবেদনকাৰীসকলে কোনো গোচৰ উত্থাপন কৰা

নাই। তলত উল্লেখ কৰা বিষয়সমূহ অৱশ্যে শংকৰী প্ৰসাদৰ গোচৰত বিবেচনা কৰা নহ'ল-

(i) য'ত ন্যায়পালিকাই সংবিধানৰ কোনো বিধান সংশোধনৰ কথা কয়, তেনে ক্ষেত্ৰত কেৱল বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে গৃহীত কৰিবলগীয়া হোৱাৰ বাবেই ইয়াক ১৩(২) অনুচ্ছেদৰ পৰিষৰৰ ভিতৰত আইন হ'ব লাগেনে?

(ii) য'ত সংবিধানৰ কোনো সংশোধনী প্ৰকৃততে কৰা হোৱা নাছিল বুলি বা ই বৈধ সংশোধনী নহয় বুলি আদালতৰ সন্মুখত প্ৰত্যাহ্বান জনোৱা হয়, তেনে ক্ষেত্ৰত আদালতৰ কৰ্তব্য নহ'বনে যে ইয়াৰ ক্ষমতাৰ ভিতৰত বিষয়টো পৰীক্ষা কৰি ইয়াৰ ওপৰত সিদ্ধান্ত দিবৰ কাৰণে অন্য কোনো আইন সম্পৰ্কে আদালতে এইটোৱেই কৰিবলৈ যোগ্য?

(iii) এ কে গোপালন বনাম মাদ্ৰাজ ৰাজ্য, [১৯৫০] এচ্.চি.আৰ. ৮৮ গোচৰত দিয়া মত যে মৌলিক অধিকাৰসমূহ হৈছে জনসাধাৰণে নিজৰ বাবে সংৰক্ষিত নূন্যতম অধিকাৰ, আৰু সেয়েহে দিল্লী আইন ১৯১২ [১৯৫১] এচ.চি.আৰ.৭৪৭ আইনত দিয়া বক্তব্য যে সংসদৰ আইন প্ৰণয়নৰ পূৰ্ণাংগ ক্ষমতা আছে, ইয়াৰ সৈতে অপৰিৱৰ্তনীয়, অসঙ্গতিপূৰ্ণ?

(iv) সংবিধানৰ মৌলিক বৈশিষ্ট্যসমূহৰ পৰিৱৰ্তন কৰাটো কেৱল সংশোধনী হিচাপেহে গণ্য কৰিব পাৰি নে কাৰ্যতঃ সংবিধানৰ এটা অংশ পুনৰ লিখা হ'ব, আৰু যদি লিখা হয়, তেন্তে ই ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ পৰিসৰৰ ভিতৰত থাকিবনে?

(v) যদি সংসদে সংবিধানৰ তৃতীয় খণ্ড সংশোধন কৰিব পাৰে বুলি ধাৰণা কৰা হয় আৰু সেয়েহে ৩১ক আৰু ৩১খ অনুচ্ছেদ প্ৰণয়ন কৰিবলৈ

সক্ষম, লগতে "এষ্টেট"ৰ সংজ্ঞা সংশোধন কৰিবলৈ সক্ষম, তেন্তে সংসদে ভূমিৰ সৈতে জড়িত ৰাজ্যিক আইনক বৈধতা দিব পাৰিবনে?

(vi) সংসদে প্ৰথম সংশোধনী, নৱম অনুসূচী, আৰু শেহতীয়াকৈ ৪৪থন কৃষি আইন সংযোজনৰ দৰে আইন প্ৰণয়ন কৰিব পাৰিবনে নে? নে, ১৯৫০ চনত ৩১এ অনুচ্ছেদ প্ৰণয়নৰ ক্ষমতা আৰু বৰ্তমান, "এষ্টেট"ৰ সংজ্ঞা সংশোধনৰ ক্ষমতাৰ বাহিৰলৈ যাবলৈ সংসদ অযোগ্য আছিল নেকি?

ৰায়:

মূল অধিকাৰক্ষেত্ৰ:

লেখ আবেদন নং ৩১, ৫০, ৫২, ৫৪, ৮১ আৰু ৮২ চন ১৯৬৪

ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৩২ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত মৌলিক অধিকাৰ বলবৎ কৰাৰ বাবে দাখিল কৰা আবেদন।

আৰ. গোপালকৃষ্ণন, (লেখ আবেদন নং নং ৩১ আৰু ৫২ চন ১৯৬৪ আবেদনকাৰীসকলৰ হৈ)।

জি চি কাছলিৱাল, মহাধিবক্তা, ৰাজস্থান ৰাজ্য, কে.কে জৈন(কেৰল ১৯৬৪ চনৰ লেখ আবেদন নং ৩১ৰ বাবে) আৰু আৰ.এন. সচথেই- প্ৰতিবাদী সকলৰ হৈ

ভাৰতীয় চৰকাৰ হৈ এটৰ্নী জেনেৰেল চি কে ডাফটাৰী আৰু আৰ এইচ ধেবাৰ।

এম চি চেটালভাদ, জে বি দাদাচানজী, অ' চি মাথুৰ আৰু

ৰবিন্দৰ নাৰায়ণ, হস্তক্ষেপকাৰী নং ১ৰ হৈ ।

জি এছ পাঠক, জে বি দাদাচানজী, অ' চি মাথুৰ আৰু ৰবিন্দৰ

নাৰায়ণ, হস্তক্ষেপকাৰী নং ২ৰ হৈ ।

দিপক দত্ত চৌধুৰী আৰু এ কে নাগ, আবেদনকাৰীসকলৰ হৈ (১৯৬৪ চনৰ লেখ আবেদন নং ৫০)।

বি কে খান্না আৰু আৰ এন সচ্থেই, প্ৰতিবাদকাৰীৰ হৈ (লেখ আবেদন নং ৫০ চন ১৯৬৪)।

এছ কে মেহতা, কে এল মেহতা, আবেদনকাৰীসকলৰ হৈ (১৯৬৪ চনৰ লেখ আবেদন নং ৫৪)।

বি কে খান্না আৰু আৰ এন সাচথে, ১ৰ পৰা ৩ নং উত্তৰদাতাৰ বাবে (১৯৬৪ চনৰ লেখ আবেদন নং ৫৪)।

আৰ ভি এছ মণি, আবেদনকাৰীসকলৰ হৈ (১৯৬৪ চনৰ লেখ আবেদন নং ৮১ আৰু ৮২)।

চি কে ডাফটাৰী, এটৰ্নী জেনেৰেল, বি চেন আৰু আৰ এইচ ধেবাৰ, প্ৰতিবাদী নং ১ (১৯৬৪ চনৰ লেখ আবেদন নং ৮১)ৰ হৈ ।

চি কে ডাফটাৰী, এটৰ্নী জেনেৰেল, আৰ কে পি শংকৰদাস আৰু আৰ এইচ ধেবৰ, প্ৰতিবাদী নং ১ৰ হৈ (১৯৬৪ চনৰ লেখ আবেদন নং ৮২)।

এন কৃষ্ণস্বামী ৰেড্ডী, এডভোকেট জেনেৰেল, মাদ্ৰাজ ৰাজ্য,
এ ৰঙানধম চেট্টী আৰু এ ভি ৰঙাম, প্ৰতিবাদী নং ২ৰ হৈ (লেখ আবেদন নং ৮১ আৰু ৮২ চন ১৯৬৪)।

কে এছ চাওলা আৰু আৰ ভি এছ মণি, ৩ নং হস্তক্ষেপকাৰীৰ হৈ ।ং

মুখ্য ন্যায়াধীশ পি.বি. গজেন্দ্ৰগড়কৰ, ন্যায়াধীশ. কে.এন.ওৱাঞ্চুৰ আৰু ন্যায়াধীশ ৰঘুবৰ দয়ালৰ উমৈহতীয়া ৰায় মুখ্য ন্যায়াধীশ পি.বি. গজেন্দ্ৰগড়কৰে প্ৰদান কৰে, আৰু
ন্যায়াধীশ এম. হিদায়াতুল্লাহ আৰু ন্যায়াধীশ জে আৰ মুধোলকৰে পৃথক ৰায় প্ৰদান কৰে।

<u>মুখ্য ন্যায়াধীশ পি.বি. গজেন্দ্ৰগড়কৰ:</u>

১) সংবিধানৰ ৩২নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত দাখিল কৰা এই ছখন লেখ আবেদনৰ জৰিয়তে সংবিধান (১৭ সংশোধনী) আইন, ১৯৬৪ৰ বৈধতাক প্ৰত্যাহ্বান জনেৱা হৈছে। আবেদনকাৰীসকল বিবাদিত আইনখনে নৱম অনুসূচীত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা আইনসমূহৰ যিকোনো এখন আইনৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হৈছে, আৰু তেওঁলোকৰ যুক্তি হ'ল যে বিবাদিত আইনখন সাংবিধানিকভাৱে অবৈধ হোৱাৰ বাবে তেওঁলোকে প্ৰভাৱিত হোৱা আইনসমূহৰ বৈধতা ৰক্ষা কৰিব নোৱাৰি। বিবাদিত আইনখনে নৱম অনুসূচীত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা অন্যান্য আইনসমূহৰ দ্বাৰা একেধৰণে প্ৰভাৱিত হোৱা আন কিছুমান পক্ষই এই লেখ আবেদনসমূহৰ শুনানিৰ সময়ত পক্ষভুক্ত হৈছে, আৰু তেওঁলোকে আবেদনকাৰীসকলৰ সৈতে লগ হৈ বিবাদিত আইনখন অবৈধ বুলি দাবী কৰিছে। বৰ্তমানৰ কাৰ্য্যবিধিত উত্থাপিত বিষয়বোৰৰ আমাৰ সন্মুখত হস্তক্ষেপকাৰীৰ বাবে চেতালভাদ ডাঙৰীয়া আৰু পাঠক ডাঙৰীয়া আৰু আবেদনকাৰীৰ বাবে মণি ডাঙৰীয়াই বিশদভাৱে যুক্তি আগবঢ়াইছে। আমি এটৰ্ণী জেনেৰেলৰো উত্তৰত শুনিছো। সংবিধানৰ ৩২ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত দাখিল কৰা এই ছখন ৰিট আবেদনে সংবিধান (১৭ সংশোধনী) আইন, ১৯৬৪ৰ বৈধতাক প্ৰত্যাহ্বান জনাইছে।

আবেদনকাৰীসকল বিবাদিত আইনখনে নৱম অনুসূচীত যোগ কৰা আইনসমূহৰ এটা বা আনখন আইনৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হয়, আৰু তেওঁলোকৰ যুক্তি হ'ল যে বিবাদিত আইনখন সাংবিধানিকভাৱে অবৈধ হোৱাৰ বাবে তেওঁলোকে প্ৰভাৱিত হোৱা আইনসমূহৰ বৈধতা ৰক্ষা কৰিব নোৱাৰি। বিবাদিত আইনখনে নৱম অনুসূচীত যোগ কৰা অন্যান্য আইনসমূহৰ দ্বাৰা একেধৰণে প্ৰভাৱিত হোৱা আন কিছুমান পক্ষই এই ৰিট আবেদনসমূহৰ শুনানিৰ সময়ত পক্ষ হিচাপে প্ৰৱেশ কৰিছে, আৰু তেওঁলোকে আবেদনকাৰীসকলৰ সৈতে যোগ দি বিবাদিত আইনখন

অবৈধ বুলি দাবী কৰিছে। বৰ্তমানৰ গোচৰসমূহত উত্থাপিত বিষয়সমূহ আমাৰ সন্মুখত হস্তক্ষেপকাৰীসকলৰ হৈ বিজ্ঞ অধিবক্তাদ্বয় চেতালভাদ ডাঙৰীয়া আৰু পাঠক ডাঙৰীয়া আৰু আবেদনকাৰীৰ হৈ বিজ্ঞ অধিবক্তা মণি ডাঙৰীয়াই বিশদভাৱে যুক্তি আগবঢ়াইছে। আমি মহামান্য এটৰ্নী জেনেৰেলৰো উত্তৰ শুনিছো।

২)বিবাদিত আইনখন তিনিটা ধাৰাত গঠিত। প্ৰথম ধাৰাত ইয়াৰ চুটি শিৰোনাম দিয়া হৈছে।ধাৰা ২(i)ত বৰ্তমানৰ বিধানৰ পিছত অনুচ্ছেদ ৩১কৰ দফা (১)ৰ এটা বিধান অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। এই বিধানত এইদৰে কোৱা হৈছে "যদিও কোনো আইনে ৰাজ্যৰ দ্বাৰা যিকোনো ভূমি অধিগ্ৰহণৰ ব্যৱস্থা কৰে আৰু তাত অন্তৰ্ভুক্ত যিকোনো মাটি কোনো ব্যক্তিৰ কৃষি কৰ্মৰ বাবে নিজৰ অধীনত থাকে, তেনে ক্ষেত্ৰত ৰাজ্যই তেওঁৰ বাবে প্ৰযোজ্য চিলিং সীমাৰ ভিতৰত থকা মাটিৰ অংশ অধিগ্ৰহণ কৰাটো বৈধ নহ'ব, আৰু তেনে ভূমি, অট্টালিকা বা গঠন অধিগ্ৰহণৰ সম্পৰ্কে সেই সময়ৰ প্ৰচলিত আইনত উল্লেখ থকা অনুসৰি, তেওঁৰ বাবে প্ৰযোজ্য চিলিং সীমাৰ ভিতৰত থকা মাটিৰ অংশ অধিগ্ৰহণ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত সেই সময়ৰ বজাৰ মূল্যৰ ক্ষতিপূৰণ পৰিশোধ কৰা হ'ব ।

ধাৰা ২(ii) য়ে অনুচ্ছেদ ৩১ক ৰ দফা(২)ৰ উপ-দফা (ক)ক তলত দিয়া ধৰণে সলনি কৰে:

ক) যিকোনো স্থানীয় অঞ্চলৰ সৈতে জড়িত "এস্টেট" শব্দটোৰ অৰ্থ সেই শব্দটোৰ বা ইয়াৰ স্থানীয় সমাৰ্থক শব্দৰ সৈতে সেই অঞ্চলত বলবৎ থকা ভূমিৰ অধিকাৰৰ সৈতে জড়িত সেই সময়ৰ আইন অনুসৰি একে হ'ব, আৰু ইয়াৰ ভিতৰত-

(i) যিকোনো জাগিৰ, ইনাম বা মুআফী বা অন্যান্য অনুৰূপ অনুদান আৰু মাদ্ৰাজ আৰু কেৰালা ৰাজ্যত যিকোনো জন্মম অধিকাৰ;

(ii) ৰায়োতৱাৰী বসতিৰ অধীনত থকা যিকোনো মাটি;

(iii) কৃষিৰ উদ্দেশ্যে বা ইয়াৰ আনুষংগিক উদ্দেশ্যৰ বাবে ৰখা বা ভাড়াত দিয়া যিকোনো ভূমি, য'ত পতিত ভূমি, বনাঞ্চলৰ মাটি, চৰণীয়া পথাৰ বা অট্টালিকাৰ স্থান আৰু মাটিৰ খেতিয়ক, কৃষি শ্ৰমিক আৰু গাঁৱৰ শিল্পীয়ে দখল কৰি থকা অন্যান্য গঠনকে ধৰি।

৩নং ধাৰাৰ দ্বাৰা নৱম অনুসূচীত ৪৪ টা বিষয় অন্তৰ্ভুক্ত কৰি সংশোধন কৰা হৈছে। এইয়ে হল বিবাদিত সংশোধনী আইনখনত সন্নিৱিষ্ট বিধানসমূহৰ ধৰণ ।

৩) বিবাদিত আইনখনৰ বৈধতা সম্পৰ্কীয় বিষয়টোৰ সৈতে মোকাবিলা কৰাৰ সময়ত সংবিধানৰ ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদত উল্লেখ কৰা বিধানসমূহৰ পৰিসৰ আৰু প্ৰভাৱৰ বিষয়ে বিবেচনা কৰাটো প্ৰয়োজনীয়। কাৰণ এই লেখ আবেদনসমূহৰ দ্বাৰা উত্থাপন কৰা বিতৰ্কৰ এটা বৃহৎ অংশ ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ প্ৰকৃত পৰিসৰ আৰু প্ৰভাৱ কি সেই প্ৰশ্নৰ সিদ্ধান্তৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদ পঢ়োঁ আহক:

"৩৬৮. এই সংবিধানৰ সংশোধনী কেৱল সংসদৰ যিকোনো এখন সদনত সেই উদ্দেশ্যৰে বিধেয়ক উত্থাপন কৰিহে আৰম্ভ কৰিব পাৰি, আৰু যেতিয়া প্ৰতিখন সদনত সেই সদনৰ মুঠ সদস্যৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠতা আৰু উপস্থিত আৰু ভোটদান কৰা সেই সদনৰ অতি কমেও দুই তৃতীয়াংশ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে বিধেয়কখন গৃহীত কৰা হয়, সেই বিধেয়ক ৰাষ্ট্ৰপতিৰ সন্মতিৰ বাবে উপস্থাপন কৰা হ'ব আৰু বিধেয়কখনৰ প্ৰতি ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে সন্মতি দিয়াৰ পিছত বিধেয়কখনৰ চৰ্ত অনুসৰি সংবিধান সংশোধন কৰা হ'ব:

যদিহে এনে সংশোধনৰ দ্বাৰা (ক) অনুচ্ছেদ ৫৪, অনুচ্ছেদ ৫৫, অনুচ্ছেদ ৭৩, অনুচ্ছেদ ১৬২ বা অনুচ্ছেদ ২৪১, বা

(খ) পঞ্চম খণ্ডৰ চতুৰ্থ অধ্যায়, ষষ্ঠ খণ্ডৰ পঞ্চম অধ্যায়, বা একাদশ খণ্ডৰ ১ নং অধ্যায়, বা...

(গ) সপ্তম তফছিলৰ যিকোনো তালিকা, বা...

(ঘ) সংসদত ৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰতিনিধিত্ব, বা...

(ঙ) এই অনুচ্ছেদৰ বিধানসমূহ,

আদিৰ কোনো পৰিৱৰ্তন কৰিব বিচাৰে, তেন্তে

ৰাষ্ট্ৰপতিৰ সন্মতিৰ বাবে এনে সংশোধনীৰ ব্যৱস্থা কৰা বিধেয়কখন দাখিল কৰাৰ পূৰ্বে ৰাজ্যৰ বিধানসভাসমূহে গৃহীত কৰা প্ৰস্তাৱৰ দ্বাৰা সংশোধনীটোক অতি কমেও আধা সংখ্যক ৰাজ্যৰ বিধানসভাই অনুমোদন জনোৱাৰ প্ৰয়োজন হ'ব"।

৪) এইদৰে দেখা যায় যে ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ বিস্তৃত পৰিসৰ হ’ল যে যদি সংসদে বিধানটোত সন্নিবিষ্ট নোহোৱা সংবিধানৰ কোনো ব্যৱস্থা সংশোধন কৰাৰ প্ৰস্তাৱ দিয়ে, তেন্তে অনুচ্ছেদটোৰ মূল অংশই নিৰ্ধাৰণ কৰা পদ্ধতি অনুসৰণ কৰিব লাগিব। বিষয়টোত সংশোধনী কৰাৰ উদ্দেশ্যে উত্থাপন কৰা বিধেয়কখন প্ৰতিটো সদনত সেই সদনৰ মুঠ সদস্যৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে আৰু সেই সদনৰ উপস্থিত আৰু ভোটদান কৰা সদস্যৰ অতি কমেও দুই তৃতীয়াংশ সদ্যসৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে গৃহীত কৰিব লাগিব । এই প্ৰয়োজনীয়তাৰ ফলত এইটো ধাৰণা কৰা যায় যে সংবিধানৰ প্ৰাসংগিক বিধানসমূহ সংশোধন কৰিব বিচৰা বিধেয়কখনে দুয়োটা সদনৰ সদস্যৰ পৰা যথেষ্ট সমৰ্থন লাভ কৰিব । সেইবাবেই দুটা স্তৰৰ প্ৰয়োজনীয়তা নিৰ্ধাৰণ কৰা হৈছে। পূৰ্বে উল্লেখ কৰা ধৰণে বিধেয়কখন গৃহীত হোৱাৰ পিছত ৰাষ্ট্ৰপতিৰ সন্মতিৰ বাবে দাখিল কৰিব লাগে আৰু যেতিয়া তেওঁ সন্মতি দিব তেতিয়া বিধেয়কখনৰ চৰ্ত অনুসৰি সংবিধান

সংশোধন কৰা হ'ব। সংবিধানৰ যিবোৰ বিধান প্ৰযোজ্য নহয়, সেইবোৰৰ সংশোধনৰ সন্দৰ্ভতো সেইটোৱেই ব্যৱস্থা ।

৫) যদি সংসদে সংবিধানৰ কোনো বিধান সংশোধন কৰাৰ মনস্থ কৰে, যিবোৰ বিধান দফা(ক)ৰ পৰা (ঙ)লৈকে সামৰি লোৱা হৈছে, তেন্তে সেই বিধেয়কখন ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ওচৰত দাখিল কৰাৰ আগতে আৰু এটা প্ৰয়োজনীয়তা পূৰণ কৰিব লাগিব তেওঁৰ সন্মতিৰ বাবে। এনে বিধেয়ক অতি কমেও আধা সংখ্যক ৰাজ্যৰ বিধানসভাই সেই সন্দৰ্ভত গৃহীত কৰা প্ৰস্তাৱৰ দ্বাৰা অনুমোদন কৰাটো প্ৰয়োজনীয়। অৰ্থাৎ, বিধানটোৱে সামৰি লোৱা অনুচ্ছেদসমূহৰ ক্ষেত্ৰত, বিধানটোৱে নিৰ্ধাৰণ কৰা অধিক সুৰক্ষাটো হ'ল যে উদ্দেশ্যপ্ৰণোদিত সংশোধনীয়ে অতি কমেও আধা সংখ্যক ৰাজ্যৰ বিধানসভাৰ অনুমোদন লাভ কৰিব লাগে। অৰ্থাৎ ভাৰতৰ ৰাজ্যসমূহৰ অন্ততঃ আধা সংখ্যক ৰাজ্যই সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে, প্ৰস্তাৱিত সংশোধনীত অনুমোদন দিব লাগে।

৬) তৃতীয় খণ্ডত উল্লেখ কৰা মৌলিক অধিকাৰসমূহ এই বিধানত অন্তৰ্ভুক্ত হোৱাটো স্পষ্ট, আৰু সেয়েহে, যদি সংসদে তৃতীয় খণ্ডত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা ১২ৰ পৰা ৩৫ নং অনুচ্ছেদত থকা কোনো বিধান সংশোধন কৰাৰ মনস্থ কৰে, তেন্তে সেয়া কৰাটো প্ৰয়োজনীয় নহয় বিধানৰ আশ্ৰয় লোৱা আৰু ইয়াৰ দ্বাৰা নিৰ্ধাৰিত অতিৰিক্ত প্ৰয়োজনীয়তাসমূহ পূৰণ কৰা।এতিয়ালৈকে কোনো অসুবিধা হোৱা নাই। কিন্তু ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ পৰিসৰ বিবেচনা কৰিলে মনত ৰখাটো প্ৰয়োজনীয় যে সংবিধানৰ ষষ্ঠ খণ্ডৰ পঞ্চম অধ্যায়ত অন্তৰ্ভুক্ত ২২৬ নং অনুচ্ছেদটো হৈছে বিধানটোৰ দফা (খ)ৰ অন্তৰ্গত সাংবিধানিক বিধানসমূহৰ ভিতৰত অন্যতম; আৰু সেয়েহে, এইটো স্পষ্ট যে যদি সংসদে ২২৬ নং অনুচ্ছেদৰ বিধানসমূহ সংশোধন কৰাৰ মনস্থ কৰে, তেন্তে এনে সংশোধন কৰাৰ প্ৰস্তাৱ দিয়া

বিধেয়কখনে বিধানটোৰ প্ৰয়োজনীয়তাসমূহ পূৰণ কৰিব লাগিব। আমাৰ সিদ্ধান্ত বিচৰা বিষয়টো: তৃতীয় খণ্ডত সন্নিৱিষ্ট সাংবিধানিক বিধান এটাত সংশোধনী কৰাৰ ক্ষেত্ৰত কি প্ৰয়োজনীয়তা হ’ব, যদিহে উক্ত সংশোধনীৰ ফলত ২২৬ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত উচ্চ ন্যায়ালয়সমূহক প্ৰদান কৰা ক্ষমতাসমূহ প্ৰভাৱিত হোৱাৰ সম্ভাৱনা থাকে ? আবেদনকাৰীসকলে উল্লেখ কৰে যে যিহেতু ২২৬ নং অনুচ্ছেদত নিৰ্ধাৰিত ক্ষমতাসমূহ তৃতীয় খণ্ডত উল্লেখ কৰা বিধানসমূহৰ উদ্দেশ্যপ্ৰণোদিত সংশোধনীৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হোৱাৰ সম্ভাৱনা থকা যেন লাগে, গতিকে এনে সংশোধনী কৰাৰ উদ্দেশ্যে উত্থাপন কৰা বিধেয়কখনে বিধানটোক আকৰ্ষণ কৰিব লাগিব, আৰু যিহেতু বিবাদিত আইনখনে বিধানটোৱে নিৰ্ধাৰিত কৰা পদ্ধতিৰ মাজেৰে যোৱা নাই, সেয়েহে ই অবৈধ; আৰু সেইটোৱে ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদত উল্লেখ কৰা বিধানসমূহৰ প্ৰণয়ন আৰু ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ অংশটোৰ সৈতে ইয়াৰ বিধানৰ লগত সম্পৰ্কৰ বিষয়ে প্ৰশ্ন উত্থাপন কৰে।

৭) আমাৰ মতে ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ দুটা অংশ এটা যুক্তিসংগত প্ৰণয়নৰ ওপৰত ইটোৱে সিটোৰ সৈতে সামঞ্জস্যপূৰ্ণ হ’ব লাগিব এই অৰ্থত যে ইয়াৰে দুয়োটাৰে পৰিসৰ আৰু প্ৰভাৱ অযথা হ্ৰাস বা বৃদ্ধি কৰিবলৈ দিয়া উচিত নহয়। এইটো কোৱা হৈছে যে তৃতীয় খণ্ডত সন্নিৱিষ্ট মৌলিক অধিকাৰৰ যিকোনো সংশোধনে ২২৬ নং অনুচ্ছেদত নিৰ্ধাৰিত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতাত প্ৰভাৱ পেলোৱাটো অনিবাৰ্য আৰু সেইবাবেই উক্ত সংশোধনীৰ প্ৰস্তাৱ থকা বিধেয়কখন এই বিধানৰ অন্তৰ্গত হ’ব নোৱাৰে; অন্যথা তৃতীয় খণ্ডক বিধানৰ অধীনত অন্তৰ্ভুক্ত নকৰাৰ উদ্দেশ্যটোৱেই বিনষ্ট হ'ব। যিহেতু সংবিধান প্ৰণেতাসকলে তৃতীয় খণ্ডক এই ব্যৱস্থাৰ অধীনত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা নাছিল, গতিকে ধাৰণা কৰাটো যুক্তিসঙ্গত হ'ব যে তেওঁলোকে এই মত পোষণ কৰিছিল যে সংসদে তৃতীয় খণ্ডত সন্নিবিষ্ট ব্যৱস্থাসমূহৰ সংশোধনৰ বাবে অনুচ্ছেদ ৩৬৮ৰ

মূল বিধানৰ অধীনতহে মোকাবিলা কৰিব লাগে কিন্তু এই ব্যৱস্থাৰ অধীনত নহয়। নিঃসন্দেহে ইয়াৰ পৰামৰ্শ দিয়া হৈছে যে সংবিধান প্ৰণেতাসকলে হয়তো এইটো ধাৰণা কৰা হৈছে নাছিল যে অংশ 'এম' ৰ দ্বাৰা নিশ্চিত কৰা মৌলিক অধিকাৰসমূহৰ সংশোধনৰ বহু সুযোগ থাকিব। যি নহওক কিয়, প্ৰণয়নৰ ক্ষেত্ৰত, ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদত তৃতীয় খণ্ডত উল্লেখ কৰা বিধানসমূহৰ সংশোধনৰ বাবে সংসদক বিধানটোত নিৰ্ধাৰিত পদ্ধতি গ্ৰহণ কৰাৰ বাধ্যবাধকতা জাপি নিদিয়াকৈ যি ব্যৱস্থা কৰা হৈছে, এই সিদ্ধান্ত এৰাই চলিব নোৱাৰি। এইটো সঁচা যে মৌলিক অধিকাৰৰ সংশোধনৰ ফলত ২২৬ নং অনুচ্ছেদত নিৰ্ধাৰিত ক্ষমতাসমূহ যি যি ক্ষেত্ৰৰ ওপৰত চলিব, সেই ক্ষেত্ৰ হ্ৰাস পাব পাৰি, কিন্তু দৃশ্যত, সংবিধান প্ৰণেতাসকলে এই মত পোষণ কৰিছিল যে ২২৬ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতা যি যি ক্ষেত্ৰৰ ওপৰত চলি আছে, সেই ক্ষেত্ৰৰ হ্ৰাসে বিষয়টো বিধানৰ অধীনত ল'বই লাগিব বুলি ক'ব নোৱাৰি।

৮) আনহাতে, যদিহে ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ মূল অংশটোক অতি সহজভাৱে ব্যাখ্যা কৰা হয় আৰু এইটো ধাৰ্য্য কৰা হয় যে ২২৬ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতাত যথেষ্ট পৰিমাণে হস্তক্ষেপ কৰিব পৰা মৌলিক অধিকাৰসমূহৰ পৰিৱৰ্তনও এই বিধান আৰোপ নকৰাকৈয়ে কৰিব পাৰি, তেন্তে ই দফা(খ)ক ইয়াৰ মূল ব্যৱস্থাৰ পৰা বঞ্চিত কৰিব পাৰে। সহজ ভাষাত ক'বলৈ গ'লে ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ ব্যাখ্যা কৰোঁতে আমি নিশ্চিত হ'ব লাগে যে যদি কোনো সংশোধনে ২২৬ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত মৌলিক অধিকাৰ আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ কৰ্তৃত্বক প্ৰভাৱিত কৰে, তেন্তে আমি এনে পৰিস্থিতিত বিধানটো প্ৰযোজ্য হয় নে নহয় পৰীক্ষা কৰোঁ। যদিহে ২২৬ নং অনুচ্ছেদত নিৰ্ধাৰিত উচ্চ

ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতাৰ ওপৰত মৌলিক অধিকাৰত কৰা সংশোধনীৰ প্ৰভাৱ পৰোক্ষ, আনুষংগিক বা অন্যথা গুৰুত্বহীন ক্ৰমৰ হয়, তেন্তে সেই বিধান প্ৰযোজ্য নহ’বও পাৰে। য'ত বিতৰ্কিত সংশোধনে ২২৬ নং অনুচ্ছেদত অন্যান্য বিষয়ৰ লগতে যিকোনো বিষয়ৰ পৰিৱৰ্তন কৰিব বিচাৰে, এনে ক্ষেত্ৰত প্ৰশ্নটো হ'ব: সেই সংশোধনে ২২৬ নং অনুচ্ছেদৰ বিধানসমূহৰ পৰিৱৰ্তন কৰিব বিচাৰেনে? এই প্ৰশ্নৰ উত্তৰ মৌলিক অধিকাৰত কৰা সংশোধনীৰ প্ৰভাৱৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিব। এই ধৰণৰ সাংবিধানিক প্ৰশ্নৰ সৈতে মোকাবিলা কৰাৰ সময়ত আদালতে সাধাৰণতে এনে এটা পৰীক্ষা গ্ৰহণ কৰে যাক মূল সাৰাংশ পৰীক্ষা বুলি বৰ্ণনা কৰা হয়।

৯) অন্টাৰিঅ’ বনাম ৰেচিপ্ৰ’কেল বীমা কোম্পানীসমূহৰ বাবে এটৰ্নী জেনেৰেল নামেৰে জনাজাত এটা গোচৰত প্ৰিভি কাউন্সিলে সিদ্ধান্ত ল’বলগীয়া হৈছিল যে ১৯২২ চনৰ পাৰস্পৰিক বীমা আইন আৰু কানাডাৰ ফৌজদাৰী সংহিতাৰ ৫০৮C ধাৰা বৈধ হয় নে নহয়। প্ৰিভি কাউন্সিলৰ হৈ মিষ্টাৰ জাষ্টিছ ডাফে বক্তব্য ৰাখিছিল যে কোনো আইন প্ৰণয়নৰ বৈধতা মূল্যায়ন কৰাৰ সময়ত ইয়াৰ প্ৰকৃত প্ৰকৃতি আৰু চৰিত্ৰ বুজি পোৱাৰ গুৰুত্বৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হয়। আদালতে আইনখনৰ কেৱল বাহ্যিক ৰূপৰ পৰিৱৰ্তে বিষয়বস্তু নিৰ্ধাৰণ কৰিব লাগিব, কিয়নো ইয়াৰ দ্বাৰা নিৰ্ধাৰণ কৰা হয় যে ই ধাৰা নং ৯১ আৰু ৯২ ৰ অধীনৰ কোনটো বিষয়ৰ অন্তৰ্ভুক্ত। এইটো সুপ্ৰতিষ্ঠিত যে কোনো আইন এখনৰ সাংবিধানিক বৈধতা মূল্যায়ন কৰোঁতে ইয়াৰ মূল উদ্দেশ্য বা মূল সাৰাংশ পৰীক্ষা কৰাটো প্ৰাসংগিক, আৰু এই মতামত এই আদালতৰ সিদ্ধান্তসমূহে ধাৰাবাহিকভাৱে সমৰ্থন কৰি আহিছে।

১০) তেন্তে বিবাদিত আইনখনৰ মূল আৰু বিষয়বস্তু কি? এই প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিবলৈ হ'লে ৩১ক আৰু ৩১খ অনুচ্ছেদৰ ইতিহাস অতি চমুকৈ মনত পেলোৱাটো প্ৰয়োজনীয় হ'ব। সংবিধান (প্ৰথম সংশোধনী) আইন, ১৯৫১ৰ ৪ নং ধাৰাৰ দ্বাৰা পূৰ্ববৰ্ত্তী প্ৰভাৱৰ ব্যৱস্থা ৰাখি সংবিধানত ৩১ক আৰু ৩১খ অনুচ্ছেদ সংযোজন কৰা হয়।সাধাৰণ জ্ঞানৰ বিষয় যে সংবিধানত এই দুটা বিধান সংযোগ কৰাটো প্ৰয়োজনীয় হৈ পৰিছিল কাৰণ এইটো উপলব্ধি কৰা হৈছিল যে কিছুমান ৰাজ্যই কৃষি সংস্কাৰৰ নীতিক ফলপ্ৰসু কৰাৰ বাবে গ্ৰহণ কৰা বিধায়ানী ব্যবস্থা, যিবোৰক ক্ষমতাত থকা দলটোৱে গ্ৰহণ কৰিছিল, সেই বিধায়ানী ব্যবস্থা কাৰ্যকৰী কৰণৰ ক্ষেত্ৰত তৃতীয় খণ্ডৰ দ্বাৰা নাগৰিকসকলক নিশ্চিত কৰা মৌলিক অধিকাৰসমূহ উলংঘা কৰা বুলি আদালতত গুৰুতৰ প্ৰত্যাহ্বানৰ সন্মুখীন হ'বলগীয়া হৈছিল । এই ব্যৱস্থাসমূহ বিহাৰ, উত্তৰ প্ৰদেশ আৰু মধ্যপ্ৰদেশত গৃহীত হৈছিল আৰু উক্ত তিনিখন ৰাজ্যৰ উচ্চ ন্যায়ালয়ত ইয়াৰ বৈধতাক প্ৰত্যাহ্বান জনোৱা হৈছিল। পাটনাৰ উচ্চ ন্যায়লয়ে বিহাৰৰ সংশ্লিষ্ট আইনক অসাংবিধানিক বুলি ৰায় দিয়ে, আনহাতে এলাহাবাদ আৰু নাগপুৰৰ উচ্চ ন্যায়লয়ে ক্ৰমে উত্তৰ প্ৰদেশ আৰু মধ্যপ্ৰদেশত গৃহীত হোৱা সংশ্লিষ্ট আইনগত ব্যৱস্থাক বৈধ বুলি ৰায় দিয়ে। [দ্ৰষ্টব্য গোচৰ- কামেশ্বৰ বনাম বিহাৰ ৰাজ্য(১) আৰু সূৰ্য্য পাল বনাম ইউ পি চৰকাৰ(১)। পক্ষসমূহে পাৰস্পৰিক সিদ্ধান্তত ক্ষুব্ধ হৈ বিশেষ অনুমতিৰ আবেদন দাখিলৰ জৰিয়তে উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ সন্মুখত আবেদন দাখিল কৰিছিল। একে সময়তে আন কিছুমান জমিদাৰেও একেবোৰ বিষয় নিৰ্ণয়ৰ বাবে ৩২নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ত আবেদন দাখিল কৰিছিল। এই পৰ্যায়ত সংসদে বিশ্বাস কৰিছিল যে চলি থকা বিবাদৰ ওপৰত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে চূড়ান্ত সিদ্ধান্ত লোৱালৈ অপেক্ষা কৰিলে বহুত পলম হব, গতিকে এই বিলম্ব ৰোধ কৰাৰ বাবে

ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰাটো গুৰুত্বপূৰ্ণ; আৰু সংবিধানত ৩১ক আৰু ৩১খ অনুচ্ছেদ সংযোজন কৰি প্ৰাসংগিক সংশোধনীসমূহ প্ৰৱৰ্তন কৰে। সেইটোৱেই আছিল সংসদে ৩১এ আৰু ৩১বি অনুচ্ছেদ প্ৰৱৰ্তন কৰি কৃষি সংস্কাৰ আনিবলৈ আইন প্ৰণয়নৰ প্ৰক্ৰিয়াত সহায় কৰাৰ বাবে গ্ৰহণ কৰা প্ৰথম পদক্ষেপ।

১১) ১৯৫৫ চনত সংসদে সংবিধান (চতুৰ্থ সংশোধনী) আইন, ১৯৫৫ৰ দ্বাৰা ৩১ক অনুচ্ছেদ সংশোধন কৰি একে দিশতে দ্বিতীয়টো পদক্ষেপটো গ্ৰহণ কৰিছিল। এই সংশোধনীৰ উদ্দেশ্য আছিল কৃষি সংস্কাৰৰ পৰিসৰ বৃদ্ধি কৰা আৰু ইয়াৰ বাবে সৃষ্টি কৰা আইনসমূহক যাতে নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰ খৰ্ব কৰা বুলি জনোৱা প্ৰত্যাহ্বানৰ পৰা ৰক্ষা কৰা হয়। আন কথাত, এই সংশোধনীয়ে কৃষি আৰু সমাজ কল্যাণ বিধানৰ আন কিছুমান ব্যবস্থাৰ সন্দৰ্ভত আইনী ব্যৱস্থাবোৰ সুৰক্ষিত কৰিছিল, যিয়ে কিছুমান নাগৰিকৰ স্বত্বৰ অধিকাৰ প্ৰভাৱিত কৰিছিল। এনেদৰেই দ্বিতীয় সংশোধনীটো সংসদৰ দ্বাৰা কৰা হৈছিল। প্ৰথম সংশোধনী কৰা সময়ত ৩১খ অনুচ্ছেদত স্পষ্টভাৱে উল্লেখ কৰা হৈছিল যে নৱম অনুচ্ছেদত উল্লেখ কৰা কোনো আইন আৰু বিধি, বা ইয়াৰ কোনো বিধান বাতিল বা কেতিয়াও বাতিল হোৱা বুলি গণ্য কৰা নহ’ব এই ভিত্তিত যে সেইবোৰ তৃতীয় খণ্ডই প্ৰদান কৰা কোনো অধিকাৰৰ সৈতে অসঙ্গতিপূৰ্ণ বা সেই অধিকাৰ খৰ্ব কৰা হৈছিল বা সংক্ষিপ্ত কৰা হৈছিল আৰু ইয়াত লগতে কোৱা হৈছে যে ইয়াৰ বিপৰীতে যিকোনো আদালত বা ন্যায়াধিকৰণৰ কোনো ৰায়, ডিক্ৰী বা আদেশৰ সত্বেও উক্ত আইন আৰু নিয়মসমূহৰ প্ৰতিখনেই বাতিল বা সংশোধন কৰাৰ ক্ষমতা যিকোনো যোগ্য বিধায়িনী দলৰ অধীনত থাকিব। এই সময়ত ১৯খন আইন নৱম অনুচ্ছেদত তালিকাভুক্ত কৰা হৈছিল, আৰু এইদৰে সেই আইনবোৰক ফলপ্ৰসূভাৱে বৈধতা প্ৰদান কৰা হৈছিল। ১৯৫৫ চনৰ সংশোধনী আইনখনে এই তালিকাত আৰু এখন আইন সংযোজন কৰিছিল যাতে

দ্বিতীয় সংশোধনীৰ ফলত অনুচ্ছেদত ২০থন আইন থাকে যিবোৰক বৈধ কৰা হৈছিল।

১২) দেখা যায় যে এই সংশোধনীসমূহৰ পিছতো ক্ষমতাত থকা দলৰ কৃষি নীতি কাৰ্যকৰী কৰাৰ উদ্দেশ্যে বিভিন্ন ৰাজ্যই গ্ৰহণ কৰা আন কিছুমান আইনগত ব্যৱস্থাক ফলপ্ৰসূভাৱে প্ৰত্যাহ্বান জনোৱা হৈছিল।উদাহৰণস্বৰূপে, কৰিম্বিল কুঁহিকোমান বনাম কেৰালা ৰাজ্য(১) গোচৰত কেৰেলা কৃষি সম্পৰ্ক আইন (১৯৬১ চনৰ IV)ৰ বৈধতাক ৩২ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত দাখিল কৰা লেখ আবেদনৰ দ্বাৰা প্ৰত্যাহ্বান জনোৱা হৈছিল, আৰু এই ন্যায়ালয়ৰ গৰিষ্ঠ সংখ্যক ন্যায়াধীশৰ সিদ্ধান্তৰ ফলত গোটেই আইনখন বাতিল কৰা হ'ল। এই সিদ্ধান্ত ১৯৬১ চনৰ ৫ ডিচেম্বৰত ঘোষণা কৰা হৈছিল।

১৩) এ পি কৃষ্ণস্বামী নাইডু আৰু অন্যান্য বনাম মাদ্ৰাজ ৰাজ্য (২)ত মাদ্ৰাজ ভূমি সংস্কাৰ (ভূমিৰ ওপৰত চিলিং নিৰ্ধাৰণ) আইন (১৯৬১ চনৰ ৫৮ নং)ৰ সাংবিধানিকতাক বিতৰ্কিত কৰা হয় আৰু এই আদালতৰ ১৯৬৪ চনৰ ৯ মাৰ্চৰ সিদ্ধান্তৰ দ্বাৰা সমগ্ৰ আইনখন অবৈধ বুলি ঘোষণা কৰা হয়।দেখা যায় যে ১৯৫৫ চনৰ ৰাজস্থান টেনেন্সি এক্ট এইচ আই আৰু ১৯৬১ চনৰ মহাৰাষ্ট্ৰ কৃষি ভূমি (চিলিং এণ্ড হোল্ডিংছ) এক্ট ২৭ একেদৰেই অবৈধ বুলি ঘোষণা কৰা হৈছে, আৰু ফলস্বৰূপে, সংসদে ৩১খ অনুচ্ছেদৰ পুনৰাই সংশোধন কৰাটো প্ৰয়োজনীয় বুলি ভাবিলে যাতে যিবোৰ আইন বাতিল কৰা হৈছিল আৰু বাতিলৰ সম্ভাৱনা থকা একেধৰণৰ আইন সমূহৰ বৈধতা ৰক্ষা কৰিব পৰা যায় যদি সেইবোৰক প্ৰত্যাহ্বান জনোৱা হয়। সেই উদ্দেশ্যৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি বিবাদিত আইনখনে ৩নং ধাৰাটো প্ৰণয়ন কৰিছে যাৰ দ্বাৰা নৱম

অনুসূচীত ৪৪খন আইন সংযোজন কৰা হৈছে। যদিহে বিবাদিত আইনখন বৈধ বুলি ধৰা হয় আৰু অনুসূচীটোত কৰা সংশোধনী ফলপ্ৰসু হোৱা বুলি গম পোৱা যায় তেন্তে এই ৪৪খন আইনক বৈধ বুলি গণ্য কৰিব লাগিব।

১৪) এইদৰে দেখা যাব যে ১৯৫১ চনত সংসদে সংবিধানত ৩১ক আৰু ৩১খ অনুচ্ছেদ সংযোগ কৰি সংশোধনীৰ যি সুচনা কৰিছে ইয়ে দেশৰ ৰাজ্যিক বিধানসভাসমূহক অৰ্থনৈতিক নীতি কাৰ্যকৰী কৰাত স্পষ্ট ভাৱে সহায় কৰিব, যিবোৰ ৰাজ্যত ক্ষমতাত থকা দলটোৱে অতি প্ৰয়োজনীয় কৃষি সংস্কাৰ আনিব বুলি আস্থা প্ৰকাশ কৰে। একেটা উদ্দেশ্যৰে ১৯৫৫ চনত সংসদে দ্বিতীয়টো সংশোধনী কৰিছিল আৰু আমি ওপৰত উল্লেখ কৰাৰ দৰে বিবাদিত আইনখনে কৰা সংশোধনীৰ অন্তৰ্নিহিত উদ্দেশ্যও একেটাই। সংসদে কামনা কৰে গাঁৱত বাস কৰা ভাৰতীয় নাগৰিকৰ এক অতি বৃহৎ অংশ যিসকলৰ আৰ্থিক সম্ভাৱনা প্ৰগতিশীল কৃষি নীতিৰ অনুসৰণৰ সৈতে অবিচ্ছেদ্যভাৱে জড়িত তেওঁলোকৰ স্বাৰ্থত কৃষি সংস্কাৰ প্ৰৱৰ্তন বহল আৰু ব্যাপক অৰ্থত কৰিব লাগিব । এইদৰে বিবাদিত আইনখনে কৰা সংশোধনীৰ ক্ষেত্ৰত যদি ইয়াৰ সাৰমৰ্ম পৰীক্ষা কৰা হয়, তেন্তে এইটো স্পষ্ট হ'ব যে সংসদে কেৱল আৰ্থ-সামাজিক নীতি পূৰণৰ ক্ষেত্ৰত যিকোনো সম্ভাব্য বাধা আঁতৰোৱাৰ উদ্দেশ্যেৰে মৌলিক অধিকাৰ সংশোধন কৰিব বিচাৰিছে, আৰু ক্ষমতাত থকা দলটোৱে ইয়াৰ ওপৰত আস্থা ৰাখে। যদি সেয়াই হয়, তেন্তে ২২৬ নং অনুচ্ছেদত নিৰ্ধাৰিত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতা যি অধিকাৰক্ষেত্ৰৰ ওপৰত চলি আছে, তাৰ ওপৰত সংশোধনীৰ প্ৰভাৱ ঘটনাক্ৰমিক আৰু বৰ্তমানৰ গোচৰত ইয়াক তাৎপৰ্যহীন আদেশ বুলি বৰ্ণনা কৰিব পাৰি। বিবাদিত আইনখনে ২২৬ নং অনুচ্ছেদটো সংশোধন কৰাৰ চেষ্টা কৰা নাই, আৰু ইয়াক প্ৰত্যক্ষভাৱে বা উল্লেখযোগ্য পৰিমাণে সংশোধন কৰা বুলি

ক'ব নোৱাৰি। সেইবাবেই আমি ভাবো যে বিবাদিত আইনখন বিধানৰ অন্তৰ্গত বুলি কোৱা যুক্তিটো গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰি। এইখন এনে এখন আইন যাৰ উদ্দেশ্য হৈছে তৃতীয় খণ্ডৰ সংশ্লিষ্ট অনুচ্ছেদসমূহ সংশোধন কৰা যিয়ে নাগৰিকক মৌলিক অধিকাৰ প্ৰদান কৰে আৰু সেইবাবেই এইখন আইন ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ বস্তুনিষ্ঠ অংশৰ অন্তৰ্গত আৰু বিধানটোৰ দফা(খ)ৰ বিধানসমূহৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য নহয়। যদি মৌলিক অধিকাৰৰ সংশোধনে ২২৬ অনুচ্ছেদক প্ৰত্যক্ষ আৰু উল্লেখযোগ্যভাৱে প্ৰভাৱিত কৰে, তেন্তে ই বিভিন্ন বিবেচনাৰ উত্থাপন কৰিব পাৰে। কিন্তু এই ক্ষেত্ৰত সেই নিৰ্দিষ্ট বিবোৰ বিবেচনা বা মূল্যায়ন কৰাৰ প্ৰয়োজন নাই। ফলত আইনখনৰ বৈধতাক প্ৰত্যাহ্বান জনাই আবেদনকাৰী আৰু হস্তক্ষেপকাৰীয়ে উত্থাপন কৰা প্ৰাথমিক যুক্তি খাৰিজ কৰিব লাগিব।

১৫) তাৰ পিছত আহ্বান জনোৱা হয় যে বিবাদিত আইনখনৰ প্ৰকৃত উদ্দেশ্য আৰু উদ্দেশ্য হৈছে ভূমিৰ ক্ষেত্ৰত আইন প্ৰণয়ন কৰা, আৰু ভূমিৰ ক্ষেত্ৰত আইন প্ৰণয়ন দ্বিতীয় তালিকাৰ ১৮ নং বিষয়ৰ অধীনত ৰাজ্যিক বিধানসভাৰ অধিকাৰক্ষেত্ৰত পৰে।যুক্তিটো হ'ল যিহেতু কেৱল ৰাজ্যিক বিধানসভাইহে ভূমিৰ ক্ষেত্ৰত আইন প্ৰণয়ন কৰিব পাৰে, সেয়েহে বিবাদিত আইনখন গৃহীত কৰাৰ কোনো অধিকাৰ সংসদৰ নাছিল। এই যুক্তিটো এই ধাৰণাটোৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি কৰা হৈছে যে বিবাদিত আইনখন ভূমি আইন প্ৰণয়নৰ এটা অংশ, আৰু দৰাচলতে হয়ো। একেটা যুক্তিকে আমাৰ সন্মুখত আন এটা ৰূপত কৰা হৈছে। সংবিধানৰ ২৪৫ আৰু ২৪৬ নং অনুচ্ছেদৰ আঁচনিখনে স্পষ্টভাৱে দেখুৱাইছে যে ভূমিৰ ক্ষেত্ৰত আইন প্ৰণয়নৰ সংসদৰ কোনো অধিকাৰ নাই, আৰু যিহেতু বিবাদিত আইনখন ভূমিৰ সম্পৰ্কত আইনগত ব্যৱস্থা, সেয়েহে ই অবৈধ। এই যুক্তি আমাৰ মতে ভুলকৈ ধাৰণা কৰা হৈছে। এই যুক্তিৰ সৈতে মোকাবিলা

কৰাৰ সময়ত আকৌ, ইয়াৰ সাৰমৰ্মৰ পৰীক্ষাটো প্ৰাসংগিক। বিবাদিত আইনখনে যি কাৰ্য্যৰ কথা কৈছে সেয়া হৈছে কোনো ধৰণৰ ভূমি আইন যাতে প্ৰণয়ন কৰা নহয় বৰঞ্চ দেশৰ বিভিন্ন ৰাজ্যিক বিধানসভাই গৃহীত কৰা কৃষি সংস্কাৰৰ ক্ষেত্ৰত আইনগত ব্যৱস্থাসমূহক সুৰক্ষা আৰু বৈধতা প্ৰদান কৰা, ইয়াৰ দ্বাৰা মৌলিক অধিকাৰ উলংঘা কৰা বুলি দাখিল কৰা আবেদনৰ পৰা হাত সাৰিবলৈ ৰক্ষাকৱচ প্ৰদান কৰা অধিকাৰ। সংসদে বিবাদিত আইনখন প্ৰণয়ন কৰাৰ সময়ত ভূমি আইন প্ৰণয়নৰ কোনো ব্যৱস্থা কৰা নাছিল । ই কেৱল ৰাজ্যিক বিধানসভাই ইয়াৰ হকে ইতিমধ্যে গৃহীত কৰা ভূমি আইনক বৈধতা প্ৰদান কৰিছিল।

১৬) ইয়াৰ উপৰিও যুক্তি দিয়া হৈছে যে যিহেতু বিবাদিত আইনখনে নৱম অনুসূচীত সংযোগ কৰা কিছুমান আইনক অবৈধ বুলি ঘোষণা কৰাৰ ক্ষমতা থকা আদালতৰ সিদ্ধান্তক বাতিল কৰাৰ কথা উল্লেখ কৰিছে, গতিকেই অসাংবিধানিক।এই যুক্তিত আমি কোনো তথ্য দেখা নাপাওঁ। বিভিন্ন বিধানসভাৰ নিকায়ৰ বিধানসভাৰ অধিকাৰক্ষেত্ৰৰ ওপৰত ন্যস্ত কৰা ক্ষেত্ৰসমূহৰ সন্দৰ্ভত আইন প্ৰণয়নৰ বিধানসভাৰ ক্ষমতা, পুৰ্ববৰ্তী আৰু পচাৎবৰ্তী দুয়োটা দিশতে ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা যায় বুলি সবলভাৱে যুক্তি দিয়াৰ প্ৰয়োজন নাই। ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদে সংসদক প্ৰদান কৰা গঠনমূলক ক্ষমতাও পুৰ্ববৰ্তী আৰু পচাৎবৰ্তী দুয়োটা দিশতে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি। বহু সময়ত বিধায়িনী দলে বিশ্বাস কৰে যে উপযুক্ত আদালতৰ ৰায়দানৰ দ্বাৰা অবৈধ বুলি গণ্য কৰা আইনসমূহৰ বৈধতা প্ৰদান কৰাটো প্ৰয়োজনীয়। তেনে কৰাৰ সময়ত তেওঁলোকে স্পষ্টভাৱে কয় যে যোগ্য ন্যায়িক অধিকাৰক্ষেত্ৰৰ কোনো বিৰোধী আদালতৰ ৰায় বা আদেশৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখিয়েই উদ্দেশ্যপ্ৰণোদিত বৈধকৰণ ফলপ্ৰসূ হ’ব। সেয়েহে

বিবাদিত আইনখন কেৱল ইয়াৰ পূৰ্বৰ সংশোধনীৰ বাবেই সাংবিধানিকভাৱে অবৈধ বুলি যুক্তি দিয়াটো অৰ্থহীন হ'ব।

১৭-১৮। আমাৰ সন্মুখত এইটোও যুক্তি দিয়া হৈছে যে বিবাদিত আইনখন বিধানৰ অন্তৰ্গত হয় নে নহয় সেইটো নিৰ্ণয় কৰাৰ সময়ত আমি বিধানটোৰ কাৰ্যকৰী শব্দবোৰৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখিব লাগে। এই বিধানটোৱে এনে কিছুমান ক্ষেত্ৰ গ্ৰহণ কৰে য'ত সংশ্লিষ্ট বিধেয়কখনে কৰিব বিচৰা সংশোধনীটোৱে বিধানটোৰ দফা (ক)ৰ পৰা (ঙ)লৈকে উল্লেখ কৰা যিকোনো অনুচ্ছেদত যিকোনো পৰিৱৰ্তন আনিব বিচাৰে আৰু যুক্তি দিয়া হৈছে যে দফা(খ) আৰু (গ)ৰ ন্যায্য পঠন কৰিলে ইয়াৰ পৰা অনুমান কৰিব পাৰি যে বিবাদিত আইনখনে ২২৬ নং অনুচ্ছেদত উল্লেখ কৰা বিধানসমূহ সংশোধন কৰাৰ বাহিৰে আন একো কৰাৰ কথা কোৱা নাই। এই যুক্তিৰ শক্তি বা বৈধতাক প্ৰশংসা কৰাটো সহজ নহয়। এই যুক্তিটো সঁচাকৈয়ে এই ধাৰণাটোৰ ওপৰত আধাৰিত যে সংসদৰ দ্বাৰা অপ্ৰত্যাশিত আইন গৃহীত কৰাৰ ক্ষেত্ৰত গ্ৰহণ কৰা আইনী প্ৰণালীয়ে এই দুৰ্বলতাৰ পৰিচয় দিয়ে। যুক্তিৰ পৰা স্পষ্টভাৱে ধাৰণা কৰা হৈছে যে তৃতীয় খণ্ডৰ বিভিন্ন অনুচ্ছেদ যেনে ১৪ আৰু ১৯ অনুচ্ছেদত উপযুক্ত পৰিৱৰ্তন কৰাটো সংসদৰ বাবে মুকলি হ'লহেঁতেন আৰু যদি এনে পন্থা গ্ৰহণ কৰা হ'লহেঁতেন তেন্তে বিবাদিত আইনখন সাংবিধানিকভাৱে বৈধ হ'লহেঁতেন । কিন্তু যিহেতু বিবাদিত আইনখনে কেৱল ৩১ক আৰু ৩১খ অনুচ্ছেদ সংশোধন কৰাৰ কথা কৈছে আৰু নৱম অনুসূচীত কেইবাখনো আইন সংযোজন কৰিব বিচাৰিছে, সেয়েহে ই তৃতীয় খণ্ডৰ কোনো বিধান সংশোধন কৰা নাই, বৰঞ্চ এটা স্বতন্ত্ৰ বিধানহে কৰিছে, আৰু কোৱা হৈছে যে তেনেকৈয়ে গোচৰটো বিধানৰ পৰিসৰৰ ভিতৰত ল'ব লাগিব। এইটো স্পষ্ট যে বিবাদিত আইনখনৰ দ্বাৰা যি

কৰিব বিচৰা হৈছে সেয়া হ'ল ৩১ক অনুচ্ছেদ সংশোধন কৰা, কিন্তু ৩১ক অনুচ্ছেদটোকেই তৃতীয় খণ্ডত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। যদি সংসদে ভাবিছিল যে তৃতীয় খণ্ডৰ প্ৰতিটো প্ৰাসংগিক অনুচ্ছেদ সংশোধনৰ জটিল প্ৰক্ৰিয়া গ্ৰহণ কৰাৰ পৰিৱৰ্তে ৩১ক আৰু ৩১খ অনুচ্ছেদ দুটা সংযোগ কৰাটো অধিক উপযুক্ত হ'ব, আৰু সেই ভিত্তিতে সংসদে সংবিধান (প্ৰথম সংশোধনী) আইনখনৰ সমলযুক্ত বিধানসমূহ গৃহীত কৰিলে, এই ব্যৱস্থাই সংশোধন প্ৰক্ৰিয়াটো বিধানৰ অন্তৰ্গত বুলি কোৱাটো যুক্তিসংগত নহ'ব। ১৯৫১ চনত সংসদে যি কৰিলে, সেইটোৱে ১৯৫৫ চনত আৰু এতিয়া ১৯৬৪ চনত কৰা অধিক সংশোধনীৰ বাবে বৈধ ভিত্তি প্ৰদান কৰিছে। এইটো স্পষ্ট যে যদিও এই গোচৰৰ শুনানীত আমাৰ সন্মুখত বিভিন্ন যুক্তি দাঙি ধৰা হৈছে, সেইবোৰ মূলতঃ বিবাদিত আইনখন বিধানৰ পৰিসৰৰ ভিতৰত পৰে নে নহয় সেই মূল প্ৰশ্নটোৰ বিবেচনা জড়িত হৈ আছে, আৰু আমাৰ মতে এই প্ৰশ্নৰ উত্তৰ সাৰমৰ্মৰ মতবাদ প্ৰয়োগ কৰি আবেদনকাৰীৰ বিৰুদ্ধে নিৰ্ণয় কৰিব লাগিব।

১৯) তাৰ পিছত যুক্তি দিয়া হৈছে যে ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ দ্বাৰা প্ৰদান কৰা সংশোধনৰ ক্ষমতাত তৃতীয় খণ্ডই নিশ্চিত কৰা মৌলিক অধিকাৰ উলংঘা কৰাৰ ক্ষমতা অন্তৰ্ভুক্ত নহয়। বিতৰ্কটো হ'ল যে বিবাদিত আইনখনৰ বস্তুগত বিধানসমূহৰ ফলত নৱম অনুসূচীত যোগ কৰা আইনসমূহৰ বৈধতাক প্ৰত্যাহ্বান জনোৱাৰ নাগৰিকৰ অধিকাৰ উলংঘা কৰা হয়, আৰু তাৰ অৰ্থ হ'ল উক্ত আইনসমূহৰ ক্ষেত্ৰত নাগৰিকসকলৰ প্ৰাসংগিক মৌলিক অধিকাৰসমূহ উলংঘা কৰা হৈছে।এই যুক্তিৰ কোনো সমল আছে বুলি আমি নাভাবো।এইটো সঁচা যে -"সংশোধন" শব্দটোৰ অভিধানৰ অৰ্থ হ'ল কোনো দোষ বা সংস্কাৰ শুধৰোৱা; কিন্তু এই প্ৰসংগত শব্দটোৰ অভিধানৰ অৰ্থৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰাটো অনুচিত হ'ব, কাৰণ ৩৬৮ অনুচ্ছেদে যিটো কৰিবলৈ অনুমোদন জনাইছে সেয়া হৈছে

সংবিধানৰ বিধানসমূহৰ সংশোধন।এইটো সকলোৰে জ্ঞাত যে আইন এখনৰ সংশোধনীৰ অৰ্থ হল আইনখনৰ যিকোনো এটা বা ততোধিক বিধান বাদ দিয়া, আৰু সেইবোৰৰ সলনি নতুন বিধান অন্তৰ্ভুক্ত কৰা ।একেদৰে ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ দ্বাৰা প্ৰদান কৰা সংবিধানৰ সংশোধনীত, বিধানসমূহৰ পৰিৱৰ্তন বা আনকি এনে সংশোধনী অন্তৰ্ভুক্ত হ'ব পাৰে যিয়ে উক্ত বিধানসমূহ কিছুমান ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য নহয়।এই প্ৰসংগত সংশোধন কৰাৰ ক্ষমতা বহুত আৰু ইয়াক "সংশোধন" শব্দটোৰ আক্ষৰিক অভিধানৰ অৰ্থৰ দ্বাৰা নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব নোৱাৰি।

২০) সংবিধান (প্ৰথম সংশোধনী) আইনৰ বৈধতা সম্পৰ্কীয় বিষয়টো এই আদালতে শ্ৰীশংকৰী প্ৰসাদ সিং দেও বনাম ভাৰত চৰকাৰ আৰু বিহাৰ ৰাজ্য(১) গোচৰত বিবেচনা কৰিছে। সেই ক্ষেত্ৰত উক্ত সংশোধনী আইনখনৰ বৈধতাক কেইবাটাও বিষয়ৰ ভিত্তিত প্ৰত্যাহ্বান জনোৱা হৈছিল। ইয়াৰ এটা বিষয় আছিল যে নতুনকৈ সন্নিৱিষ্ট কৰা অনুচ্ছেদ ৩১ক আৰু ৩১খে পঞ্চম খণ্ডৰ চতুৰ্থ অধ্যায়ৰ ১৩২ আৰু ১৩৬ নং অনুচ্ছেদ আৰু ষষ্ঠ খণ্ডৰ পঞ্চম অধ্যায়ৰ ২২৬ নং অনুচ্ছেদত পৰিৱৰ্তন আনিব বিচাৰিছিল আৰু সেয়েহে অনুচ্ছেদ ৩৬৮ ৰ দফা(খ)ৰ অধীনত অনুমোদনৰ প্ৰয়োজন হৈছিল । কিন্তু এই যুক্তি এই আদালতে নাকচ কৰিলে। সৰ্বসন্মত আদালতৰ কথা কোৱা তেতিয়াৰ ন্যায়াধীশ পতঞ্জলি শাস্ত্ৰীয়ে লক্ষ্য কৰিছিল যে উক্ত অনুচ্ছেদসমূহে "২২৬ নং অনুচ্ছেদত বা ১৩২ আৰু ১৩৬ নং অনুচ্ছেদত কাৰ্যতঃ কোনো ধৰণৰ পৰিৱৰ্তন কৰিবলৈ বিচৰা নাছিল। তেওঁ লগতে কয় যে- "২২৬ নং অনুচ্ছেদ অনুসৰি উচ্চ ন্যায়ালয়সমূহে তৃতীয় খণ্ডই প্ৰদান কৰা যিকোনো অধিকাৰ বলবৎ কৰাৰ বাবে লেখ জাৰি কৰাৰ ক্ষমতা, বা এই আদালতৰ ১৩২ আৰু ১৩৬ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত আদেশৰ বিৰুদ্ধে আপীল গ্ৰহণ কৰাৰ

ক্ষমতা, এনে লেখ জাৰি কৰা বা জাৰি কৰিবলৈ অস্বীকাৰ কৰাটো কিবা প্ৰকাৰে প্ৰভাৱিত হৈছিল নেকি। আদালতৰ মতামতত উক্ত ক্ষমতাসমূহ আগৰ দৰেই আছিল, তৃতীয় খণ্ডৰ পৰিসৰৰ পৰা কেৱল এটা নিৰ্দিষ্ট শ্ৰেণীৰ গোচৰহে বাদ দিয়া হৈছিল। উক্ত শ্ৰেণীৰ গোচৰৰ ক্ষেত্ৰত আদালতে নিজৰ ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰিব নোৱাৰাটোৱে আদালতৰ ক্ষমতা কোনো ধৰণে বা কোনো পৰিমাণে কৰ্তন হোৱাটো দেখুৱাব পৰা নাছিল। ইয়াৰ অৰ্থ আছিল মাথোঁ যে উক্ত ক্ষমতাসমূহ ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা কিছুমান নিৰ্দিষ্ট অধিকাৰক্ষেত্ৰ প্ৰত্যাহাৰ কৰা হৈছিল। একেদৰে সংশোধনীসমূহ অবৈধ বুলি কোৱা যুক্তিটোও এই ভিত্তিত নাকচ কৰা হৈছিল যে বিবাদিত ৩১ক আৰু ৩১খ অনুচ্ছেদসমূহ কেৱল সংসদে কৰিব পৰা সংশোধনীহে আছিল।

২১)এইদৰে দেখা যায় যে এই গোচৰৰ শুনানীত আমাৰ সন্মুখত উত্থাপন কৰা বিষয়বোৰ প্ৰকৃততে শংকৰী প্ৰসাদৰ গোচৰত এই আদালতৰ ৰায়ৰ দ্বাৰা নিষ্পত্তি হৈছে(১)। অৱশ্যে এই লেখ আবেদনসমূহৰ শুনানিৰ সময়ত আমাৰ সন্মুখত উত্থাপন কৰা হৈছিল যে আমি বিষয়টো পুনৰ বিবেচনা কৰি শংকৰী প্ৰসাদৰ গোচৰত আমাৰ পূৰ্বৰ ৰায় পুনৰীক্ষণ কৰিব লাগে। এইটো সত্য যে সংবিধানে আমাৰ পূৰ্বৰ ৰায়সমূহ পুনৰীক্ষণ কৰাৰ বা ৰায়সমূহ বিবেচনা নকৰিব পৰা আমাৰ ক্ষমতাৰ ওপৰত কোনো বাধা আৰোপ কৰা নাই আৰু এই ক্ষেত্ৰত কোনো সন্দেহ থাকিব নোৱাৰে যে নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰৰ ওপৰত যথেষ্ট প্ৰভাৱ পেলোৱা সাংবিধানিক বিষয়সমূহৰ ওপৰত দিয়া আমাৰ ৰায়ৰ সৈতে জড়িত বিষয়সমূহত আমি ৰাজহুৱা মংগলৰ স্বাৰ্থত আমাৰ পূৰ্বৰ ৰায়সমূহ পুনৰীক্ষণ কৰিবলৈ সাজু থকা উচিত । এই পৰিপ্ৰেক্ষিতত, প্ৰতিষ্ঠিত আইনী দৃষ্টান্তবোৰ অনুসৰণ কৰাৰ নীতিৰ ক্ষেত্ৰত ডেচিচিছৰ মতবাদ পোনপটীয়াকৈ

প্ৰযোজ্য নহ'বপাৰে । এই ক্ষেত্ৰত মানিব লগীয়া কথাটো হল যে এই আদালতে লোৱা ভুল সিদ্ধান্তবোৰ বাহাল ৰাখিবলৈ এই মতবাদ ব্যৱহাৰ কৰা উচিত নহয় যি সমাজৰ সামগ্ৰিক কল্যাণৰ ক্ষতি কৰিব পাৰে। তথাপিও এই আদালতে দিয়া ৰায়দান নিৰ্ণায়ক বুলি সাধাৰণতে মানি লব লাগে। যদিহে কোনো উল্লেখযোগ্য আৰু বাধ্যতামূলক কাৰণ নাথাকে, তেন্তে আমি পূৰ্বৰ সিদ্ধান্তৰ সঠিকতাক লৈ প্ৰশ্ন উত্থাপন কৰিবলৈ বা অবজ্ঞা কৰিবলৈ দ্বিধাবোধ কৰা উচিত।

২২) এইটো সাৰ্বজনীনভাৱে স্বীকৃতিপ্ৰাপ্ত যে এই আদালতৰ সন্মুখত সিদ্ধান্তৰ বাবে অনা বৃহৎ সংখ্যক সাংবিধানিক সমস্যাৰ সন্দৰ্ভত জটিল আৰু কঠিন প্ৰশ্নৰ উত্থান ঘটে আৰু এনে বহু প্ৰশ্নৰ ওপৰত দুই ধৰণৰ মতামতৰ সম্ভৱনা থাকে। গতিকে, যদিহে এই আদালতে পৰিপক্ক বিবেচনাৰ অন্তত এটা মতামত গ্ৰহণ কৰাৰ পিছত, আন এখন বিচাৰপীঠে বেলেগ মতামত ল'বলৈ ইচ্ছুক হয় তেন্তে আদালতে পূৰ্বৰ সিদ্ধান্তটো পুনৰ বিবেচনা কৰা বা নকৰাটোক ন্যায্যতা প্ৰদান নকৰিবও পাৰে। সাংবিধানিক বিধানসমূহৰ ব্যাখ্যাৰ সমস্যাটো কেৱল সংশ্লিষ্ট বিধানসমূহত ব্যৱহৃত শব্দসমূহৰ আক্ষৰিক অৰ্থ গ্ৰহণ কৰিয়েই যুক্তিসংগতভাৱে সমাধান কৰিব নোৱাৰি।সংবিধানখন এক সংগঠিত নথি আৰু ইয়াৰ উদ্দেশ্য হৈছে পৰিৱৰ্তিত সমস্যাসমূহৰ সমাধানৰ পথ প্ৰদৰ্শক হিচাপে কাম কৰা যিবোৰ আদালতে সময়ে সময়ে সন্মুখীন হ'বলগীয়া হ'ব হয়। স্বাভাৱিকতে অহৰহ বিকশিত আৰু গতিশীল সমাজত এই বিষয়সমূহৰ প্ৰকৃতি আৰু ৰূপৰো বিকাশ ঘটিব বুলি আশা কৰা হৈছে। ফলত সংবিধানত ব্যৱহৃত শব্দবোৰৰ অৰ্থ আৰু গুৰুত্বও সলনি হ'ব পাৰে। সেইটোৱে সাংবিধানিক সমস্যাৰ সৈতে মোকাবিলা কৰাৰ কামটোক স্থিৰ নহয়, গতিশীল কৰি তোলে। তথাপিও আদালতে এই পৰামৰ্শ মানি ল'বলৈ অনিচ্ছুক হ'ব লাগে যে ইয়াৰ পূৰ্বৰ সিদ্ধান্তসমূহ লঘুভাৱে

পৰ্যালোচনা কৰি আঁতৰি যাব লাগে। এনে ক্ষেত্ৰত পৰীক্ষাটো হ'ব লাগে: ইতিমধ্যে ৰায় প্ৰদান কৰা গোচৰটো পুনৰ মুকলি কৰাটো নিতান্তই প্ৰয়োজনীয় আৰু অপৰিহাৰ্য নেকি? এই প্ৰশ্নৰ উত্তৰ নিৰ্ভৰ কৰিব পূৰ্বৰ ৰায় দুৰ্বল বুলি কৰা অভিযোগ, সাৰ্বজনিন কল্যাণৰ ওপৰত ইয়াৰ প্ৰভাৱ আৰু বিপৰীতধৰ্মী মতামতক বিবেচনা কৰাটো বৈধ আৰু বাধ্যতামূলক হয় নে নহয় তাৰ ওপৰত।যদি উক্ত সিদ্ধান্তটো বৃহৎ সংখ্যক গোচৰত অনুসৰণ কৰা হৈছে, তেন্তে সেই বিষয়টোৰ প্ৰতিও লক্ষ্য ৰাখিব লাগিব।

২৩) বৰ্তমানৰ গোচৰটোত আবেদনকাৰীসকলে প্ৰদৰ্শন কৰা যুক্তিসমূহক যদি প্ৰাধান্য দিয়া হয়, তেন্তে ইয়াৰ অনিবাৰ্য পৰিণতি হিচাপে ১৯৫১ আৰু ১৯৫৫ চনত সংবিধানত কৰা সংশোধনীসমূহ বাতিল কৰিব লাগিব, আৰু ইয়াৰ সৈতে জড়িত বহু সংখ্যক ৰায়ও বাতিল কৰিব লাগিব । শংকৰী প্ৰসাদ(১) গোচৰত এই আদালতৰ ৰায় ঘোষণা কৰাৰ পিছৰে পৰা বিভিন্ন উচ্চ ন্যায়ালয়ে নৱম অনুসূচীত অন্তৰ্ভুক্ত আইনসমূহ বৈধতা বুলি ঘোষণা কৰি দিয়া ৰায়ও গুৰুতৰ সমস্যাৰ সন্মুখীন হ'ব। বৰ্তমানৰ গোচৰ প্ৰক্ৰিয়াত আমাৰ সন্মুখত আবেদনকাৰীসকলে শংকৰী প্ৰসাদৰ গোচৰটো পুনৰ বিবেচনা কৰা উচিত বুলি জনোৱা আহ্বানৰ সৈতে মোকাবিলা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত এই বিবেচনাসমূহ প্ৰাসংগিক আৰু গুৰুত্বপূৰ্ণ। উক্ত আবেদনৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি আমি সিদ্ধান্তটোৰ কথা উল্লেখ কৰাৰ আগতে বিষয়সমূহৰ গুণগত মানৰ সৈতে মোকাবিলা কৰিবলৈ ইচ্ছাকৃতভাৱে হাতত লৈছো। আমাৰ মতে শংকৰী প্ৰসাদৰ গোচৰটো পুনৰ বিবেচনাৰ বাবে আবেদনকাৰীসকলে কৰা আবেদন সম্পূৰ্ণ অযুক্তিকৰ আৰু ইয়াক নাকচ কৰা উচিত।

২৪) এই সন্দৰ্ভত আমি বিষয়টোৰ আন এটা দিশৰ কথা উল্লেখ কৰিব বিচাৰিছো। আমি ইতিমধ্যে উল্লেখ কৰাৰ দৰে এই শুনানীৰ সময়ত আমাৰ সন্মুখত যিটো মূল কথা উত্থাপন কৰা হৈছে সেয়া হ'ল বিবাদিত আইনখন এই কাৰণতে অবৈধ যে যদিও আইনখন এই বিধানৰ পৰিসৰৰ ভিতৰত পৰিছিল ইয়াক ৰাষ্ট্ৰপতিৰ সন্মতিৰ বাবে উপস্থাপন কৰাৰ পূৰ্বে ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ বিধানে নিৰ্ধাৰণ কৰা পদ্ধতি অনুসৰণ কৰা হোৱা নাই। আনকথাত, আমাৰ সন্মুখত এইটো উত্থাপন হোৱা নাছিল যে ৩৬৮নং অনুচ্ছেদে সংসদক সংবিধানৰ যিকোনো বিধান সংশোধন কৰাৰ ক্ষমতা প্ৰদান কৰিছে, য'ত তৃতীয় খণ্ডত সন্নিৱিষ্ট মৌলিক অধিকাৰৰ সন্দৰ্ভত বিধানসমূহো অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। মূল বিতৰ্কটো আছিল যে সংবিধানৰ প্ৰাসংগিক বিধানসমূহ সংশোধন কৰাৰ ক্ষেত্ৰত বিধানটোৱে নিৰ্ধাৰিত পদ্ধতি অনুসৰণ কৰা উচিত আছিল। কিন্তু দেখা যায় যে শংকৰী প্ৰসাদৰ গোচৰত সংবিধান (প্ৰথম সংশোধনী) আইনখনৰ বৈধতাক প্ৰত্যাহ্বান জনাই এই আদালতৰ সন্মুখত আন এটা বিষয় উত্থাপন কৰা হৈছিল, আৰু যিহেতু আমি উক্ত সিদ্ধান্তসমূহৰ সৈতে আমাৰ সন্মতি প্ৰকাশ কৰিছো, গতিকে উক্ত সিদ্ধান্তসমূহৰ উল্লেখ কৰাটো প্ৰয়োজনীয় বুলি আমি ভাবো যুক্তি দিব আৰু ইয়াৰ সৈতে মোকাবিলা কৰিব যদিও বৰ্তমানৰ কাৰ্য্য প্ৰক্ৰিয়াত বিষয়টোৰ এই দিশটো আমাৰ সন্মুখত আহ্বান উত্থাপন কৰা নাই।

২৫) শংকৰী প্ৰসাদ গোচৰৰ সময়ত যুক্তি আছিল যে সংসদে সম্ভাব্যভাৱে তৃতীয় খণ্ডত মৌলিক অধিকাৰৰ সংশোধন কৰিব পাৰে যদিও এনে যিকোনো সংশোধনীৰ মূল্যায়ন সংবিধানৰ ১৩(২) অনুচ্ছেদত উল্লেখ কৰা চৰ্তসমূহৰ সৈতে সংগতি ৰাখি কৰা প্ৰয়োজন হ'ব। যুক্তিটো আছিল যে যিখন আইনত ১৩(২) অনুচ্ছেদ প্ৰযোজ্য হয়, সেইখনত সংসদে সংবিধান সংশোধনৰ গঠনমূলক ক্ষমতাৰ ভিত্তিত গৃহীত কৰা আইন অন্তৰ্ভুক্ত হ'ব, আৰু সেয়েহে ইয়াৰ বৈধতা

১৩(২) অনুচ্ছেদৰ দ্বাৰাই পৰীক্ষা কৰিব লাগিব। অনুচ্ছেদ ১৩(২)য়ে চৰকাৰক তৃতীয় খণ্ডৰ অধিকাৰ হ্ৰাস বা সীমিত কৰা আইন গৃহীত কৰাত বাধা দিয়ে। এই নিয়ম উলংঘা কৰা যিকোনো আইন উলংঘনৰ পৰিমাণলৈকে বাতিল বুলি গণ্য কৰা হয়। সৰল ভাষাত, সংকাৰী প্ৰসাদ গোচৰৰ সময়ত যুক্তিটো আছিল যে সংবিধান (প্ৰথম সংশোধনী) আইনৰ বৈধতা মূল্যাংকন কৰোঁতে, ইয়াৰ বিৰোধিতা কৰা সকলে দাবী কৰিব পাৰে যে যদি সংশোধনী আইনে নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰ সীমিত কৰে বা অবজ্ঞা কৰে, তেন্তে ইয়াক অবৈধ বুলি গণ্য কৰিব লাগে। অৱশ্যে, এই যুক্তিটো এই ন্যায়ালয়ে এই ভিত্তিত নাকচ কৰিছিল যে অনুচ্ছেদ ১৩-ত ব্যৱহৃত "আইন" শব্দটোৰ অৰ্থ হৈছে সাধাৰণ আইনী ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰা নিয়ম বা নিয়মাৱলী আৰু সংবিধানৰ সংশোধন নহয়, যাৰ ফলস্বৰূপে অনুচ্ছেদ ১৩(২)য়ে অনুচ্ছেদ ৩৬৮-ৰ অধীনত কৰা সংশোধনক প্ৰভাৱিত নকৰে।

২৬) আদালতৰ হৈ বক্তব্য ৰখা ন্যায়াধীশ পতঞ্জলি শাস্ত্ৰীয়ে ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত গৃহীত সংবিধান সংশোধনী আইনসমূহৰ ক্ষেত্ৰত ১৩(২) অনুচ্ছেদৰ প্ৰযোজ্যতাৰ বিষয়ে যুক্তিটোক আকৰ্ষণীয় বুলি অভিহিত কৰি ইয়াক ভালদৰে পৰীক্ষা কৰি শেষত নাকচ কৰাটো তাৎপৰ্যপূৰ্ণ।ৰায়দানত লক্ষ্য কৰা হৈছিল যে কিছুমান সংবিধানে কিছুমান অধিকাৰক "চিৰন্তন আৰু অলংঘনীয়" কৰি তোলে, আৰু উদাহৰণ স্বৰূপে জাপানী সংবিধানৰ ১১ নং অনুচ্ছেদ আৰু আমেৰিকাৰ ফেডাৰেল সংবিধানৰ ৫ নং অনুচ্ছেদৰ উল্লেখ কৰা হৈছিল।এইটোও লক্ষ্য কৰা হৈছিল যে "আইন" শব্দটোত ইয়াৰ আক্ষৰিক অৰ্থত সাংবিধানিক আইন অন্তৰ্ভুক্ত থাকিব পাৰে, কিন্তু এইটো উল্লেখ কৰা হৈছিল যে "সাধাৰণ আইন, যি আইনী ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰি প্ৰস্তুত কৰা হয়, আৰু সাংবিধানিক আইন,

যিটো উপাদান ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰি প্ৰস্তুত কৰা হয়"।আদালতে সংবিধানৰ প্ৰাসংগিক ধাৰাসমূহৰ গাঁথনি বিশ্লেষণ কৰিছিল। শেষত, তেওঁলোকে নিৰ্ধাৰণ কৰিছিল যে যদিও অনুচ্ছেদ ১৩ আৰু ৩৬৮ অক বহল ভাৱে প্ৰণয়ন কৰা হৈছে, এক সন্তুলিত ব্যাখ্যাৰ বাবে প্ৰয়োজন হয় যে অনুচ্ছেদ ১৩-ত "আইন" শব্দটোত সংবিধান সংশোধনৰ ক্ষমতা ব্যৱহাৰ কৰি সৃষ্টি কৰা আইন অন্তৰ্ভুক্ত কৰা উচিত নহয়।

২৭) আমাৰ মতে এই সিদ্ধান্ত সঠিক, আৰু যিহেতু আমি শংকৰী প্ৰসাদৰ(১) গোচৰৰ ৰায়ৰ সৈতে আমি একমত, গতিকে আমি ভাবো যে এই বিষয়ত আদালতৰ ৰায়ৰ সৈতে একমত হোৱাৰ আমাৰ কাৰণসমূহ উল্লেখ কৰাটো প্ৰয়োজনীয়, যদিও যুক্তি প্ৰদৰ্শনৰ সময়ত এই ৰায়ৰ শুদ্ধতাক লৈ আমাৰ সন্মুখত প্ৰশ্ন উত্থাপন হোৱা নাই। যদি আমি ৰায়ৰ এই অংশটো গ্ৰহণ কৰাত প্ৰকৃততে অসুবিধা অনুভৱ কৰিলোঁহেঁতেন তেন্তে আমি এই প্ৰশ্নটো গুৰুত্বসহকাৰে বিবেচনা কৰিলোঁহেঁতেন যে বিষয়টোৰ সমস্যাটোৰ অধিক বিবেচনাৰ বাবে বৃহত্তৰ বিচাৰপীঠলৈ প্ৰেৰণ কৰা উচিত হব নে নহয়?

২৮) বিষয়টোৰ এই দিশটোৰ ওপৰত বিবেচনা কৰিবলগীয়া প্ৰথম কথাটো হ'ল ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদটোৰ প্ৰণয়ন। কেৱল ৩৬৮ অনুচ্ছেদ থকা বিশ নং খণ্ডক সংবিধান সংশোধনীৰ সৈতে জড়িত অংশ হিচাপে বৰ্ণনা কৰা হৈছে; আৰু সংবিধান সংশোধনৰ পদ্ধতি নিৰ্ধাৰণ কৰা ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ আৰম্ভণিতে কোৱা হৈছে যে এই সংবিধানৰ সংশোধনী তাত উল্লেখ কৰা ধৰণেৰে আৰম্ভ কৰিব পাৰি। আমাৰ মতে "সংবিধান সংশোধন" শব্দটোৰ অৰ্থ স্পষ্ট আৰু দ্ব্যৰ্থহীনভাৱে সংবিধানৰ সকলো বিধানৰ সংশোধনীক বুজায়। আমি ভাবো যে সংবিধানৰ কোনবোৰ বিধান সংশোধন কৰিব পাৰি আৰু কোনবোৰ সংশোধন

কৰিব নোৱাৰি, সেই কথা উল্লেখ নকৰাকৈয়ে সংবিধান সংশোধনৰ ক্ষেত্ৰত অনুসৰণ কৰিবলগীয়া পদ্ধতিৰ যান্ত্ৰিকতাহে বুলি কোৱাটো অযুক্তিকৰ হ'ব। ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ অংশটোৰ এনে নিষেধাজ্ঞামূলক উক্তি স্পষ্টভাৱে সমৰ্থনৰ যোগ্য নহ'ব।ইয়াৰ উপৰিও বিধানটোত ব্যৱহৃত শব্দবোৰে দ্ব্যৰ্থহীনভাৱে প্ৰকাশ কৰে যে অনুচ্ছেদটোৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ অংশটো সংবিধানৰ সকলো বিধানৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য। সেই মৌলিক ধাৰণাটোৰ ওপৰতেই বিধানটোৱে ইয়াৰ দফা (ক)ৰ পৰা (ঙ)লৈকে উল্লেখ কৰা অনুচ্ছেদসমূহৰ সংশোধনৰ ক্ষেত্ৰত এক নিৰ্দিষ্ট পদ্ধতি নিৰ্ধাৰণ কৰিছে। গতিকে আমি এই কথা ক'বলৈ কোনো সংকোচ অনুভৱ কৰোঁ যে যেতিয়া ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদে সংসদক সংবিধান সংশোধনৰ অধিকাৰ প্ৰদান কৰে তেতিয়া বিতৰ্কিত ক্ষমতা সংবিধানৰ সকলো বিধানৰ ওপৰত প্ৰয়োগ কৰিব পাৰি। ক্ষমতা কেনেকৈ ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে সেইটো নিৰ্ণয় কৰিব লাগিব এই প্ৰশ্নৰ ভিত্তিত যে প্ৰস্তাৱিত সংশোধনীটো অনুচ্ছেদ ৩৬৮ৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ অংশৰ অন্তৰ্গত নেকি বা আইনৰ বিধানসমূহক বিবেচনাৰ বাবে গণ্য কৰে নেকি।

২৯)যদিও অনুচ্ছেদ ১৩(২)ত সংসদৰ সাংবিধানিক ক্ষমতাৰ জৰিয়তে প্ৰস্তুত কৰা আইনকে ধৰি "আইন"ৰ বিষয়ে বহলভাৱে কোৱা হৈছে, ইয়াক এনেদৰে ব্যাখ্যা কৰাটো উপযুক্ত নহয়। ইয়াৰ কাৰণ হৈছে অনুচ্ছেদ ৩৬৮ স্পষ্টভাৱে আৰু বিশেষভাৱে সংসদক সংবিধান সংশোধন কৰাৰ ক্ষমতা প্ৰদান কৰে। সেয়েহে, অনুচ্ছেদ ১৩(২)ত সংবিধান সংশোধনী আইন (অনুচ্ছেদ ৩৬৮-ৰ অধীনত) অন্তৰ্ভুক্ত আছে বুলি কোৱাৰ কোনো অৰ্থ নাথাকিব। যদি সংবিধান প্ৰণেতাসকলে মৌলিক অধিকাৰৰ সন্দৰ্ভত বিধানসমূহে ভৱিষ্যতে কৰিবলগীয়া যিকোনো সংশোধনী ১৩(২) অনুচ্ছেদৰ অধীনত হ'ব লাগে বুলি মন্তব্য

ৰাখিলেহেঁতেন, তেন্তে তাৰ বাবে এক স্পষ্ট ব্যৱস্থা ৰাখিলেহেঁতেন । ইয়াৰ উপৰিও আমাৰ বোধেৰে সংবিধান সংশোধনৰ ক্ষমতা সংসদক প্ৰদান কৰাৰ সময়ত সংবিধান প্ৰণেতাসকলৰ উদ্দেশ্য আছিল যে সংবিধান সংশোধনৰ সেই ব্যাপক ক্ষমতাৰ পৰা মৌলিক অধিকাৰসমূহ সম্পূৰ্ণৰূপে বাদ দিব লাগে। ১৩(২) অনুচ্ছেদত ব্যৱহৃত "আইন" শব্দটোত যদি সংবিধান সংশোধনৰ সম্পৰ্কত কোনো আইন অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয়, তেন্তে মৌলিক অধিকাৰ কেতিয়াও সংক্ষিপ্ত বা খৰ্ব কৰিব নোৱাৰিব, কাৰণ সংশোধনীৰ প্ৰভাৱে মৌলিক অধিকাৰ খৰ্ব কৰা বা সংক্ষিপ্ত কৰা বুলি জনাৰ লগে লগে আইনখনৰ সেই অংশ ১৩ (২) অনুচ্ছেদ অনুসৰি বাতিল হ'ব। সংবিধানত ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদ অন্তৰ্ভুক্ত কৰাৰ সময়ত সংবিধান প্ৰণেতাসকলে এনে অভিপ্ৰেত ব্যৱস্থা তাত ৰাখিব নোৱাৰিলেহেঁতেন বুলি আমাৰ কোনো সন্দেহ নাই। ১৩(২) অনুচ্ছেদত উল্লেখ থকা "আইন" শব্দটোৰ ব্যাখ্যাত এইটো মনত ৰখাটো প্ৰাসংগিক হ'ব যে, এ.কে.গোপালন বনাম মাদ্ৰাজ ৰাজ্য(১) গোচৰত মুখ্য ন্যায়াধীশ এইচ. কানিয়াৰ ভাষাত, "সংবিধানত ১৩(১) আৰু ১৩(২) অনুচ্ছেদ অন্তৰ্ভুক্ত কৰাটো প্ৰচুৰ সতৰ্কতামূলক বিষয় যেন লাগে"। আনকি তেওঁলোকৰ অনুপস্থিতিত, যদি কোনো আইনৰ দ্বাৰা কোনো মৌলিক অধিকাৰ উলংঘন কৰাটো ধৰা পৰে, আইনখন অবৈধ বুলি ঘোষণা কৰাৰ ক্ষমতা ন্যায়ালয়ৰ হাতত সৰ্বদা ন্যস্ত থাকে যদিহে আইনখনে ইয়াৰ পৰিসীমা অতিক্ৰম কৰে ।

৩০) মৌলিক অধিকাৰৰ গুৰুত্ব আৰু তাৎপৰ্য্যক স্পষ্টভাৱে স্বীকৃতি দিব লাগিব আৰু সেই অৰ্থত তৃতীয় খণ্ডৰ প্ৰাসংগিক বিধানসমূহত সন্নিৱিষ্ট নাগৰিকসকলৰ বাবে দিয়া নিশ্চয়তাক সংবিধানৰ দ্বাৰা এই দেশত প্ৰৱৰ্তন কৰা গণতান্ত্ৰিক জীৱনশৈলীৰ একমাত্ৰ ভেটি আৰু মূল শিলাস্তম্ভ হিচাপে উল্লেখ কৰিব পাৰি। কিন্তু

নাগৰিকৰ বাবে নিশ্চিত কৰা মৌলিক অধিকাৰবোৰ কেতিয়াও সংক্ষিপ্ত বা সংশোধন কৰিব নোৱাৰাৰ বাবে ইয়াক চিৰন্তন আৰু অলংঘনীয় বুলি ক'ব পাৰিনে? এইটো সঁচা যে এ কে গোপালনৰ গোচৰত(১) তেতিয়াৰ ন্যায়াধীশ পতঞ্জলি শাস্ত্রীয়ে, এই মতামত প্ৰকাশ কৰিছিল যে প্ৰস্তাৱনাত দেখুওৱাৰ দৰে ভাৰতৰ জনসাধাৰণে স্পষ্টভাৱে গণতন্ত্ৰক তেওঁলোকৰ শাসন নীতি হিচাপে বাছনি কৰিছে। এই গণতান্ত্ৰিক পৰিকাঠামোত, নাগৰিকসকলক তেওঁলোকৰ ব্যক্তিগত মৰ্যাদা আৰু অন্যান্য গুৰুত্বপূৰ্ণ মানৱীয় মূল্যবোধৰ প্ৰতি সন্মান ৰখাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দিয়া হৈছে, যাৰ ফলত তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ ব্যক্তিত্বসম্পূৰ্ণৰূপে বিকাশ আৰু প্ৰকাশ কৰিব পাৰিব। সংবিধানে আইনসভা, কাৰ্যবাহী আৰু ন্যায়পালিকাক নিৰ্দিষ্ট ক্ষমতা প্ৰদান কৰে, কিন্তু ই জনসাধাৰণৰ বাবে মৌলিক অধিকাৰও সংৰক্ষিত ৰাখে। এই অধিকাৰবোৰএনেধৰণৰ নাম দিয়া হৈছে কিয়নো সেইবোৰ মানুহে ৰাখে আৰু আমেৰিকান আৰ্হিৰ দৰে চৰকাৰক প্ৰদান কৰা ক্ষমতাৰ তুলনাত উৎকৃষ্ট গুৰুত্ব বহন কৰে। এই অনুমানে হয়তো প্ৰথম দৃষ্টিত দেখুৱাব পাৰে যে এই মৌলিক অধিকাৰসমূহ সংশোধনৰ অধিকাৰ ভাৰতৰ জনসাধাৰণৰ ওপৰতহে নিহিত সংসদ ওপৰত নহয় । কিন্তু তাৎপৰ্যপূৰ্ণ যে The Delhi Laws Act, 1912 ৰ ক্ষেত্ৰত (১) যেতিয়া একেজন বিদ্বান ন্যায়াধীশে এই প্ৰশ্নটো অধিক বিশদভাৱে বিবেচনা কৰাৰ সুযোগ পাইছিল, তেতিয়া তেওঁ এই মতামত সজোৰে প্ৰকাশ কৰিছে যে- আইনৰ দ্বাৰা নিৰ্ধাৰিত সীমাৰ ভিতৰত ভাৰতীয় আইনসভাৰ বিস্তৃত আইনী ক্ষমতা আছে যিবোৰ ব্ৰিটিছ সংসদৰ দৰে একে আৰু বহল আইনী কৰ্তৃত্ব ৰখাৰ বাবে প্ৰস্তুত কৰা হৈছিল। তদুপৰি, ই গুৰুত্ব আৰোপ কৰে যে ভাৰতীয় পৰিষদ আইন, ১৮৬১, ভাৰত চৰকাৰ আইন, ১৯৩৫ বা ১৯৫০ চনৰ সংবিধানৰ দৰে আইনত প্ৰশাসনিক গোটবোৰ হ্ৰাস কৰাৰ বাবে আইনী কৰ্তৃত্ব প্ৰদান কৰাৰ ওপৰত কোনো সাংবিধানিক প্ৰতিবন্ধকতা নাই।

সংসদকে ধৰি বিধায়িনী দলসমূহ ভাৰতৰ জনসাধাৰণৰ প্ৰতিনিধি, যাৰ ওপৰত সাৰ্বভৌমত্ব নিহিত হৈ আছে, সেই পৰামৰ্শ বিদ্বান ন্যায়াধীশে সেই কথা লক্ষ্য কৰি নাকচ কৰিছিল যে "delegates ten potest delegate" (অৰ্থাৎ, যাক ক্ষমতা প্ৰদান কৰা হয় তেওঁ সেই ক্ষমতা আনক অৰ্পণ কৰিব নোৱাৰে) নীতিটো ভাৰতৰ সাংবিধানিক আইনৰ আনুষ্ঠানিক অংশ নহয়। ইয়াত গুৰুত্ব দিয়া হয় যে যেতিয়া জনপ্ৰতিনিধি সকলে আইন সৃষ্টি কৰে তেতিয়া এই নীতিটো তেওঁলোকৰ বাবে এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ৰাজনৈতিক নিৰ্দেশনা। উক্তিটোত আৰু বৰ্ণনা কৰা হৈছে যে ন্যায়ালয়ে সংসদে প্ৰণয়ন কৰা এখন আইনক অসাংবিধানিক বুলি ইয়াৰ বৈধতা নোহোৱা কৰিব নোৱাৰে কেৱল এইটো কাৰণে যে সংসদে ইয়াৰ আইনী প্ৰণয়নৰ ক্ষমতা সংসদে আস্থা ৰখা আন কোনোৱা সংস্থাক প্ৰদান কৰিব বিচাৰে, আনকি এনে প্ৰতিনিধিত্বমূলক কাৰ্য গণতান্ত্ৰিক প্ৰক্ৰিয়াৰ বিৰুদ্ধে গ'লেও। সৰল ভাষাত, উক্তিটোত উল্লেখ আছে যে ন্যায়ালয়বোৰে আইন এখন কৰ্তন কৰিব নোৱাৰে কেৱল এইটো কাৰণে যে সংসদে ইয়াৰ আইনী ক্ষমতা ইয়াৰ এক বিশ্বস্ত নিকায়ক অৰ্পণ কৰিব বিচাৰে, আনকি ই গণতান্ত্ৰিক নীতিৰ সৈতে সংলগ্ন নহ'লেও। যিটো ৰাজনৈতিকভাৱে অবাঞ্ছিত বুলি গণ্য কৰা হ'ব পাৰে সেয়া সাংবিধানিকভাৱে সক্ষম। ভাৰতীয় সংবিধানৰ অনুচ্ছেদ ৩৬৮-ৰ জৰিয়তে সংবিধান সংশোধন কৰাৰ সংসদৰ কৰ্তৃত্ব নিৰ্ধাৰণ কৰাটো ৰাজনীতি বিজ্ঞানৰ তাত্বিক ধাৰণাৰ ওপৰত আধাৰিত হ'ব নোৱাৰে, যেনে সাৰ্বভৌমত্ব জনসাধাৰণৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে আৰু বিধানসভাবোৰে তেওঁলোকৰ প্ৰতিনিধি হিচাপে কাম কৰে। ইয়াৰ পৰিৱৰ্তে, উক্তিটোত গুৰুত্ব দিয়া হৈছে যে সংসদৰ সংবিধান সংশোধন কৰাৰ ক্ষমতা আছে নে নাই তাৰ মূল্যাংকন কেৱল সংবিধানৰ অনুচ্ছেদ ৩৬৮-ত উল্লেখ কৰা নিৰ্দিষ্ট ব্যৱস্থাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিব লাগে। ৰাজনৈতিক দৃষ্টিকোণৰ পৰা

বিতৰ্কিত সংশোধনীসমূহৰ যুক্তিসংগততা, বা উপযুক্ততা বা বাঞ্চনীয়তাৰ বিষয়টো ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ শব্দসমূহৰ ব্যাখ্যাত অপ্ৰাসংগিক হ’ব।

৩১)ঘটনাক্রমে, আমি এই সত্যটোও উল্লেখ কৰিব পাৰোঁ যে সংবিধান নিৰ্মাতাসকলে অনুচ্ছেদ ৩৬৮ অনুসৰি কিছুমান সংশোধনীক সংবিধানৰ সংশোধন হিচাপে গণ্য কৰিব নালাগে বুলি সূচিত কৰিবলৈ সাৱধানতা অৱলম্বন কৰিছিল। উদাহৰণস্বৰূপে আমি অনুচ্ছেদ ৪(২) বিবেচনা কৰিব পাৰো যত অনুচ্ছেদ ৪(১)ৰ দ্বাৰা প্ৰণয়ন হোৱা আইন সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হয়। অনুচ্ছেদ ৪(২)ত উল্লেখ আছে যে এনে কোনো আইনকে ৩৬৮ অনুচ্ছেদ অনুসৰি সংবিধানৰ সংশোধনী বুলি গণ্য কৰা নহ’ব। একেদৰে, অনুচ্ছেদ ১৬৯(৩)ত উল্লেখ কৰা হৈছে যে ৰাজ্যসমূহত বিধান পৰিষদ বিলুপ্ত বা সৃষ্টিৰ দ্বাৰা বিদ্যমান আইনী ব্যৱস্থাৰ সংশোধনৰ সন্দৰ্ভত যিকোনো আইনক ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ উদ্দেশ্যে সংবিধানৰ সংশোধন বুলি গণ্য কৰা নহ'ব। অৰ্থাৎ, অনুচ্ছেদ ৪(২) আৰু ১৬৯(৩)ৰ আওতাৰ ভিতৰত থকা আইনবোৰ অনুচ্ছেদ ৩৬৮-ত উল্লেখ থকা প্ৰতিবন্ধকতা সাপেক্ষে গৃহীত কৰাৰ প্ৰয়োজন নাই, যদিও, সেইবোৰ সংবিধানৰ প্ৰাসঙ্গিক বিধানবোৰৰ সংশোধনৰ লগত একে হ'ব পাৰে। যদি সংবিধান প্ৰণেতাসকলে কিছুমান সংশোধনৰ বাবে অনুচ্ছেদ ৩৬৮-ৰ প্ৰযোজ্যতা বাদ দিয়াৰ বাবে এক নিৰ্দিষ্ট ব্যৱস্থা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত সাৱধানতা অৱলম্বন কৰে, আৰু তৃতীয় খণ্ডৰ দ্বাৰা নিশ্চিত কৰা মৌলিক অধিকাৰবোৰ অনুচ্ছেদ ৩৬৮-ৰ পৰিসৰৰ বাহিৰত ৰাখিব বিচাৰে তেন্তে তেওঁলোকে এটা নিৰ্দিষ্ট ব্যৱস্থা কৰিলেহেঁতেন বুলি ধাৰণা কৰাটো যুক্তিসঙ্গত হ'ব ।

৩২) অনুচ্ছেদ ৩৬৮-ত ব্যৱহৃত শব্দবোৰ আমাৰ দৃষ্টিভংগীৰ সৈতে স্পষ্ট আৰু দ্বৰ্থহীন হোৱাৰ উপৰিও, নীতিগতভাৱেও সংবিধান প্ৰণেতাসকলে সংবিধানৰ দ্বাৰা

নিশ্চিত কৰা মৌলিক অধিকাৰ সমূহ কেতিয়াও সংশোধনৰ দ্বাৰা স্পৰ্শ কৰিব নালাগে বুলি পৰামৰ্শ দিয়াটো অযৌক্তিক যেন লাগিছে। এইটো পাহৰিব নালাগে যে অনুচ্ছেদ ১৯-ৰ দ্বাৰা নিশ্চিত কৰা মৌলিক অধিকাৰবোৰ সম্পূৰ্ণ নহয়; এই অনুচ্ছেদৰ বিধানে ইয়াকে বুজায় যে অনুচ্ছেদ ১৯-ৰ দফা(১)ৰ উপ-দফা(ক)ৰ পৰা(ছ)লৈকে সন্নিবিষ্ট বিধানসমূহৰ দ্বাৰা নিশ্চিত কৰা মৌলিক অধিকাৰবোৰ দফা (২)ৰ পৰা(৬)লৈকে থকা ব্যৱস্থাৰ দ্বাৰা বৈধভাৱে নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব পাৰি। সংবিধানৰ ১৯ নং অনুচ্ছেদৰ দ্বৈত উদ্দেশ্য আছে। প্ৰথমতে, এই অনুচ্ছেদে নাগৰিকসকলৰ বাবে মৌলিক অধিকাৰৰ সৰ্বাধিক গুৰুত্বৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰে। অৱশ্যে, এই অনুচ্ছেদত এইটোও স্বীকৃত যে যদি ইয়াৰ বিধানে সাধাৰণ জনতাৰ বৃহত্তৰ কল্যাণ পূৰণ কৰে বা অনুচ্ছেদ ১৯-ৰ দফা (২) ৰ পৰা (৬)ত উল্লেখ কৰা অন্যান্য উদ্দেশ্যৰ সৈতে সংগতি ৰাখে তেনেহ'লে এই মৌলিক অধিকাৰবোৰ নিয়ন্ত্ৰণত ৰাখিব পাৰি। এই কথাত গুৰুত্ব দিয়াৰ প্ৰয়োজন নাই যে দফা(২)ৰ পৰা (৬)ত উল্লেখ কৰা যিবোৰ উদ্দেশ্যৰ বাবে মৌলিক অধিকাৰসমূহ নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব পাৰি, সেইবোৰ সংবিধান প্ৰণেতাসকলে স্থিৰ আৰু সম্প্ৰসাৰণ কৰিব নোৱাৰা বুলি ধৰিব নোৱাৰিলেহেঁতেন। সংবিধান প্ৰণেতাসকলে নিশ্চয় অনুমান কৰিছিল যে আইন সভাই সময়ে সময়ে সন্মুখীন হ'বলগীয়া আৰ্থ-সামাজিক সমস্যাসমূহৰ সৈতে মোকাবিলা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত জনস্বাৰ্থৰ ধাৰণা আৰু অন্যান্য গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয় যিবোৰ দফা(২)ৰ পৰা (৬)ৰ ভিত্তি হিচাপে সন্নিবিষ্ট, সেইবোৰ সলনি হ'ব পাৰে আৰু আনকি সম্প্ৰসাৰণো হ'ব পাৰে; আৰু সেয়েহে এইটো ধৰি লোৱাটো বৈধ যে- সংবিধান প্ৰণেতাসকল জ্ঞাত যে সংসদৰ এই অধিকাৰসমূহৰ সংশোধন কৰিবলৈ ক্ষমতা থাকিব লাগে যাতে দেশৰ আৰ্থ-সামাজিক অগ্ৰগতি আৰু উন্নয়নৰ কালছোৱাত উদ্ভৱ হ'ব পৰা সমস্যাসমূহৰ প্ৰত্যাহ্বানৰ সন্মুখীন হ'ব পাৰে । সেইবাবেই আমি ভবাৰ লগতে

এইটো নীতিগতভাৱেও যুক্তিসংগত নহ'ব যে তৃতীয় খণ্ডত উল্লেখ কৰা মৌলিক অধিকাৰসমূহ চূড়ান্ত আৰু অপৰিৱৰ্তিতভাৱে এবাৰৰ বাবেহে নিষ্পত্তি আৰু নিৰ্ধাৰণ কৰাৰ উদ্দেশ্য আছিল আৰু সেইবোৰ ভৱিষ্যতৰ যিকোনো সংশোধনীৰ পৰিসৰৰ পৰা বাহিৰত ।

৩৩) সংবিধান (প্ৰথম সংশোধনী) আইন, ১৯৫১ৰ কিছুমান বিধানৰ উল্লেখেৰে এই কথাটো বুজাওঁ আহক।এই আইনৰ দ্বাৰা ১৫, ১৯ আৰু ৩১ নং অনুচ্ছেদ সংশোধন কৰা হয়। সংবিধানৰ ১৫ আৰু ১৯ নং অনুচ্ছেদৰ সংশোধনীৰ কথা বিবেচনা কৰাৰ সময়ত এইটো স্পষ্ট যে এই অনুচ্ছেদসমূহৰ শব্দৰ গাঠনিৰ সৈতে জড়িত প্ৰত্যাহ্বানসমূহৰ সৈতে মোকাবিলা কৰিবলৈ ইয়াৰ পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰয়োজন আছিল। উক্তিটোত কোৱা হৈছে যে যদিহে ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত মৌলিক অধিকাৰ সংশোধনযোগ্য নহয় বুলি কোৱা যুক্তিটো বৈধ হ'লহেঁতেন, তেন্তে ১৫ আৰু ১৯ নং অনুচ্ছেদৰ এই প্ৰয়োজনীয় সংশোধনীসমূহক অসাংবিধানিক বুলি গণ্য কৰা হ'লহেতেন। মূলতঃ ই পৰিৱৰ্তিত পৰিস্থিতি আৰু প্ৰত্যাহ্বানৰ সৈতে খাপ খুৱাব পৰাকৈ সংশোধনীৰ প্ৰয়োজনীয়তাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰে আৰু লগতে সাংবিধানিক পৰিকাঠামোৰ ভিতৰত এনে সংশোধনীৰ বৈধতাৰ বিষয়ে উত্থাপিত প্ৰশ্নসমূহৰ মোকাবিলা কৰে।

৩৪) এই প্ৰশ্নটো আন এটা দৃষ্টিকোণৰ পৰা বিবেচনা কৰিব পাৰি। তৃতীয় খণ্ডই নিশ্চিত কৰা মৌলিক অধিকাৰসমূহ চিৰন্তন, অলংঘনীয় আৰু ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ আওতাৰ বাহিৰত বুলি কোৱা যুক্তিটো দুটা ধাৰণাৰ ওপৰত প্ৰতিস্থিত। প্ৰথম ধাৰণাটো হ'ল যে ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদ যি ন্যায্য আৰু যুক্তিসংগতভাৱে প্ৰণয়ন কৰা হৈছে তাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি মৌলিক অধিকাৰ সংশোধনৰ ক্ষমতাক উক্ত অনুচ্ছেদটোৱে সংসদক প্ৰদান কৰা গঠনমূলক ক্ষমতাৰ অন্তৰ্ভুক্ত বুলি ধৰিব নোৱাৰি। আমি ইতিমধ্যে ধৰি লৈছো যে ৩৬৮ নং

অনুচ্ছেদৰ ন্যায্য আৰু যুক্তিসংগত প্ৰণয়নে এই ধাৰণাটোক ন্যায্যতা প্ৰদান নকৰে। আনটো ধাৰণা হ'ল যে যদি মৌলিক অধিকাৰ সংশোধনৰ ক্ষমতা ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদত যিদৰে উল্লেখ আছে তেনেদৰে অন্তৰ্ভুক্ত কৰা নহয়, তেন্তে সেই ক্ষমতা কেতিয়াও এই অনুচ্ছেদৰ পৰিসৰৰ ভিতৰত অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব নোৱাৰি; কাৰণ যদিহে ধৰি লোৱা নহয় যে উক্ত ক্ষমতাক ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদত কেতিয়াও অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব নোৱাৰি, তেন্তে মৌলিক অধিকাৰসমূহ চিৰন্তন, অলংঘনীয় আৰু পৰৱৰ্তী কোনো সাংবিধানিক সংশোধনীৰ ভিতৰত নহয় বুলি মতবাদ আগবঢ়োৱাটো অবাস্তৱিক হ'ব। এইটো স্পষ্ট যে অনুচ্ছেদ ৩৬৮ টোকেই সংসদে সংশোধন কৰিব পাৰে, কিন্তু বিধানটোৰ দফা(ঙ)ত কোৱা হৈছে যে ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদ সংশোধনৰ পূৰ্বে বিধানটোত নিৰ্ধাৰিত কৰা সুৰক্ষা ব্যৱস্থাসমূহ মানি চলিব লাগিব। অৰ্থাৎ মৌলিক অধিকাৰ সংশোধনৰ ক্ষমতা ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদত অন্তৰ্ভুক্ত নহ'লেও সংসদে ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ উপযুক্ত সংশোধনৰ দ্বাৰা সেই ক্ষমতাসমূহ আয়ত্ত কৰিব পাৰে। একেদৰে মৌলিক অধিকাৰৰ অপৰিৱৰ্তনীয় চৰিত্ৰৰ বিষয়ে থকা যুক্তিৰ দ্বিতীয়টো অন্তৰ্নিহিত ধাৰণাও একেবাৰে ভিত্তিহীন।

৩৫)ইয়াত আমি আৰু এটা কথা উল্লেখ কৰিব বিচাৰিম। শংকৰী প্ৰসাদৰ(১) গোচৰত এই ন্যায়ালয়ে ৩১খ অনুচ্ছেদৰ শেষৰ অংশটো অত্যধিক ব্যাপকভাৱে প্ৰকাশ কৰা নকৰা কথাটো লক্ষ্য কৰিছে, আৰি যিহেতু এই বিষয়টোৰ ওপৰত ন্যায়ালৰ সন্মুখত যুক্তি দিয়া হোৱা নাছিল সেয়েহে, ইয়াৰ ওপৰত কোনো মতামত প্ৰকাশ কৰা হোৱা নাছিল। কিন্তু আমাৰ সন্মুখত এই বিষয়টোৰ ওপৰত যুক্তি দিয়া হৈছে, আৰু সেয়েহে, আমি স্পষ্টকৈ ক'ব বিচাৰিছো যে ৩১খ অনুচ্ছেদৰ শেষৰ দফাটোৰ উদ্দেশ্য হ'ল নৱম সূচী অন্তৰ্ভুক্ত আইনসমূহ বাতিল বা সংশোধন কৰিবলৈ সংশ্লিষ্ট বিধায়িনী সভাৰ বাবে মুকলি কৰি ৰখা ।অৰ্থাৎ

উক্ত আইনসমূহ বৈধ কৰাৰ উদ্দেশ্যে নৱম অনুসূচীত অন্তৰ্ভুক্ত কৰাৰ অৰ্থ এইটো নহয় যে উক্ত আইনসমূহ গৃহীত কৰা বিবাদিত বিধায়িনী দলসমূহে এই আইনসমূহ বাতিল বা সংশোধন কৰাৰ ক্ষমতা হেৰুৱাই পেলাইছে। সেয়া উক্ত বিধানৰ এটা পৰিণাম। উক্ত বিধানটোৰ আনটো অনিবাৰ্য পৰিণাম হ'ল যদি কোনো আইনসভাই উক্ত আইনসমূহৰ যিকোনো এখনত থকা কোনো এক বিধান সংশোধন কৰে, তেন্তে সংশোধিত বিধানটোৱে অনুচ্ছেদ ৩১খৰ সুৰক্ষা লাভ নকৰিব আৰু ইয়াৰ বৈধতা গুণগত মানদণ্ডৰ ভিত্তিত পৰীক্ষা কৰিবলগীয়া হ'ব পাৰে।

৩৬)এই বিষয়টো সামৰণি মৰাৰ আগতে আমি চাব কৰিব বিচাৰো যে সংসদে এইটো বিবেচনা কৰিব পাৰে নেকি যে ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ বিধানত তৃতীয় খণ্ডৰ বিধানসমূহ অন্তৰ্ভুক্ত কৰাটো সমীচীন আৰু যুক্তিসংগত হয় নে নহয় ।সংবিধান প্ৰণেতাসকলে সংবিধানত ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদ সংযোগ কৰাৰ সময়ত কিয় উক্ত ব্যৱস্থাবোৰ বিধানত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা নাছিল সেয়া উপলব্ধি কৰা সহজ নহয়। (প্ৰসংগত:) বেৰুবাৰী সংঘ আৰু এক্সচেঞ্জ অফ এনক্লেভৰ(১) গোচৰত এই আদালতে আঙুলিয়াই দিছিল যে ভাৰতৰ ভূখণ্ডৰ যিকোনো অংশ বিদেশী ৰাষ্ট্ৰৰ হাতত অৰ্পণ কৰাৰ ফলত সংবিধানৰ ১নং অনুচ্ছেদত কৰা সংশোধন ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদত নিৰ্ধাৰিত ব্যবস্থাৰ দ্বাৰা সুৰক্ষিত নহয়। কাৰণ অনুচ্ছেদ ১ বা অনুচ্ছেদ ৩ৰ কোনোটোৱেই বিধানত উল্লেখ কৰা সংবিধানৰ নিশ্চিত বিধানৰ তালিকাত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হোৱা নাই; আৰু দেখা গ'ল যে উক্ত দুয়োটা অনুচ্ছেদ এই বিধানৰ অধীনত অন্তৰ্ভুক্ত কৰাটো উপযুক্ত হ'ব নে নহয় সেই বিষয়ে অনুসন্ধান বা বিবেচনা কৰাটো এই ন্যায়ালয়ৰ কাম নাছিল, বৰঞ্চ সেই বিষয়ে বিবেচনা কৰা আৰু সিদ্ধান্ত লোৱাৰ দ্বায়িত্ব সংসদৰহে আছিল। একেদৰে এইটো কিছু পৰিমাণে অস্বাভাৱিক যেন লাগে যে ২২৬ নং অনুচ্ছেদত উল্লেখ

কৰা বিধানসমূহৰ যিকোনো সংশোধন এই বিধানৰ অন্তৰ্গত হ'ব লাগে কিন্তু ৩২ নং অনুচ্ছেদৰ সংশোধনী নহয় । ২২৬ নং অনুচ্ছেদত উচ্চ ন্যায়ালয়ক কিছুমান লেখ জাৰি কৰাৰ ক্ষমতা প্ৰদান কৰা হৈছে, আনহাতে ৩২ নং অনুচ্ছেদ, যিটো নিজেই এক নিশ্চিত মৌলিক অধিকাৰ, ই এজন নাগৰিকক একেধৰণৰ লেখ আবেদন আদালতত দাখিল কৰিবলৈ অধিকাৰ প্ৰদান কৰে। সংসদে বিবেচনা কৰিব পাৰে যে ২২৬ আৰু ৩২ অনুচ্ছেদ সংশোধনৰ বাবে ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদত নিৰ্ধাৰিত বিভিন্ন পদ্ধতিত যি বিসংগতি দেখা গৈছে, সেই বিসংগতি তৃতীয় খণ্ডটোকেই বিধানটোত অন্তৰ্ভুক্ত কৰি প্ৰতিকাৰ কৰাটো উচিত হব নে নহয়। যদি তেনেকুৱা কৰা হয়, তেন্তে তৃতীয় খণ্ডৰ বিধানসমূহত কৰা সংশোধনে ২২৬ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অধিকাৰ আৰু ক্ষমতাক প্ৰত্যক্ষভাৱে আৰু গুৰুতৰভাৱে প্ৰভাৱিত কৰা নকৰা সম্পৰ্কীয় কঠিন প্ৰশ্নসমূহ সহজেই এৰাই চলিব পৰা যাব।

৩৭) ফলস্বৰুপে আমি সিদ্ধান্ত লৈছোঁ যে বিবাদিত আইনখন সাংবিধানিকভাৱে বৈধ। সেই অনুসৰি আবেদনসমূহৰ প্ৰাৰ্থনা মঞ্জুৰ কৰা নহল আৰু আবেদনসমূহ খাৰিজ কৰা হল। খৰচৰ ক্ষেত্ৰত কোনো আদেশ নাই।

<u>ন্যায়াধীশ হিদায়াতুল্লাহ:</u>

৩৮) মহামান্য মুখ্য ন্যায়াধীশে এইমাত্ৰ প্ৰদান কৰা ৰায়টো পঢ়াৰ সৌভাগ্য মোৰ হৈছে। তেওঁৰ কথাত মই একমত যে ১৭তম সংশোধনী বৈধভাৱে প্ৰণয়নৰ ক্ষেত্ৰত ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ বিধানত উল্লেখ কৰা বিশেষ পদ্ধতি অনুসৰন কৰাৰ প্ৰয়োজন আছিল বুলি যি বিতৰ্ক কৰা হৈছে সেয়া সবল নহয়। অৱশ্যে সংশোধনীটোৱে ২২৬ নং অনুচ্ছেদত পৰিৱৰ্তন আনিবলৈ বিচৰা হ'লে ইয়াৰ প্ৰয়োজন হ'লহেঁতেন। এনেকুৱা পৰিস্থিতিৰ সৃষ্টি হৈছে বুলি ক'ব নোৱাৰি।

সংশোধনীৰ পিছতো ২২৬ নং অনুচ্ছেদ অপৰিৱৰ্তিত হৈ আছে।এই বিধানটো তেতিয়াহে কামত আহে যেতিয়া অনুচ্ছেদটো প্ৰত্যক্ষভাৱে সলনি কৰা হয় বা অনুচ্ছেদটোৰ পৰিসৰ সলনি কৰিবলৈ বিচৰা হয়। ১৭তম সংশোধনীয়ে যি কৰে সেয়া হ'ল ৩১-ক অনুচ্ছেদত 'এষ্টেট' শব্দটোৰ অৰ্থ বহল কৰা আৰু ৰাজ্যিক বিধানসভাই গৃহীত কৰা কিছুমান আইনক ৩১খ অনুচ্ছেদৰ অধীনত নৱম অনুসূচীত অন্তৰ্ভুক্ত কৰি সুৰক্ষা প্ৰদান কৰা। এই আইনসমূহে কৃষি সংস্কাৰক প্ৰসাৰিত কৰিছিল যদিও নৱম অনুসূচীত অন্তৰ্ভুক্ত কৰাৰ বাবে সংবিধানৰ ১৪, ১৯ বা ৩১ নং অনুচ্ছেদৰ বিধানৰ দ্বাৰা এই আইনসমূহ প্ৰভাবিত হ'ব পাৰে। দৰাচলতে কিছুমান আইনত সফলতাৰে হস্তক্ষেপ কৰা হৈছিল কিন্তু সংশোধনীটোৱে সংবিধানত ১৩নং অনুচ্ছেদ থকা স্বত্বেও সেই আইনবোৰক সংবিধানৰ তিনিটা অনুচ্ছেদৰ ক্ষেত্ৰত কাৰ্যকৰী আৰু সুৰক্ষিত কৰি তোলে। শ্ৰীশংকৰী প্ৰসাদৰ(১) গোচৰত যেতিয়া সংবিধান (প্ৰথম সংশোধনী) আইন গৃহীত হৈছিল আৰু ৩১-ক আৰু ৩১-খ অনুচ্ছেদ আৰু নৱম অনুসূচী প্ৰৱৰ্তন কৰা হৈছিল, তেতিয়া ২২৬ নং অনুচ্ছেদৰ ওপৰত সেই সংশোধনীৰ প্ৰভাৱৰ কথা বিবেচনা কৰা হৈছিল আৰু ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ বিধানে দেখুওৱা প্ৰভাৱ সংশোধনীৰ পৰা হোৱা নাছিল বুলি ধৰা হৈছিল। এই ক্ষেত্ৰত সেই যুক্তিটো সপ্তদশ সংশোধনীৰ ক্ষেত্ৰত যথাযথভাৱে প্ৰযোজ্য হয়।

৩৯)কিন্তু শংকৰী প্ৰসাদৰ গোচৰত প্ৰদৰ্শন কৰা যুক্তিৰ এটা অংশ গ্ৰহণ কৰাত কিছু অসুবিধা পাইছো আৰু মোৰ সুকীয়া ৰায় লিখাৰ উদ্দেশ্য এইটো জনোৱা যে মই সেই যুক্তিৰ সহায় নোলোৱাকৈ এই গোচৰবোৰৰ সিদ্ধান্ত লওঁ । সেই যুক্তি কি আৰু মোৰ সন্দেহ কি সেই বিষয়ে মই চমুকৈ উল্লেখ কৰিম। শংকৰী প্ৰসাদৰ গোচৰত এইটো কোৱা হৈছিল যে ১৩(২)নং অনুচ্ছেদৰ দ্বাৰা

সংবিধানৰ তৃতীয় খণ্ডৰ মৌলিক অধিকাৰসমূহক ৩৬৮ অনুচ্ছেদৰ আওতাৰ বাহিৰত ৰখাৰ লগতে এই অনুচ্ছেদৰ দ্বাৰা সংসদক প্ৰদান কৰা সংশোধনী ক্ষমতাৰো বাহিৰত ৰখা হৈছে। এই যুক্তিটোক "আকৰ্ষণীয়' বুলি গণ্য কৰা হৈছিল, কিন্তু কিছুমান "গুৰুত্বপূৰ্ণ বিবেচনা"ৰ বাবে ইয়াক নাকচ কৰা হৈছিল যিবোৰক "বিপৰীত সিদ্ধান্ত"লৈ আঙুলিয়াই দিয়া বুলি ধৰা হৈছিল। এই আদালতত কেৱল দুটা কাৰণে গুৰুত্ব পোৱা যেন লাগে। প্ৰথমটো হ'ল যে যিহেতু সাংবিধানিক আইন অন্যান্য পৌৰসভাৰ আইনসমূহৰ পৰা পৃথক কৰিব পৰা যায় আৰু যিহেতু মৌলিক অধিকাৰসমূহ "সাংবিধানিক সংশোধনীৰ পৰা মুক্ত" বুলি কোনো "স্পষ্ট ইংগিত" পোৱা নাযায়, সেয়েহে কেৱল সাংবিধানিক আইনসমূহৰ বাহিৰে আন আইনসমূহৰ দ্বাৰা মৌলিক অধিকাৰসমূহৰ ওপৰত কৰা হস্তক্ষেপহে ১৩(২) অনুচ্ছেদত থকা নিষেধাজ্ঞাৰ বিষয়বস্তু হ'ব লাগিব।

এই পৰ্যায়ত অনুচ্ছেদ ১৩ উদ্ধৃত কৰিব পাৰি:

"১৩.মৌলিক অধিকাৰ খৰ্ব কৰা বা ইয়াৰ সৈতে অসামঞ্জস্যপূৰ্ণ আইন।

(১)এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ অব্যৱহিত পূৰ্বে ভাৰতৰ ভূখণ্ডত বলবত হৈ থকা সকলো বিধি যিমানখিনিলৈকে এই ভাগৰ উপবন্ধাৱলীৰ লগত অসংগত হয়, সিমানখিনিলৈকে বাতিল হব।

(২)ৰাষ্ট্ৰই এই ভাগে প্ৰদান কৰা অধিকাৰ বিলাক হৰণ কৰা বা নূন্য কৰা কোনো বিধি প্ৰণয়ন কৰিব নোৱাৰিব আৰু এই খণ্ড উলংঘা কৰি প্ৰণয়ন কৰা যিকোনো বিধি সেই উলংঘনৰ বিস্তৃতি পৰ্য্যন্ত বাতিল হব ।

(৩) প্ৰসংগক্ৰমে আন অৰ্থ অপেক্ষিত নহলে এই অনুচ্ছেদত-

(ক) "বিধি" বুলিলে যিকোনো অধ্যাদেশ, আদেশ, উপবিধি, নিয়ম, বিনিয়ম, অধিসূচনা আৰু ভাৰতৰ ভূখণ্ডত আইনৰ বল থকা দস্তুৰ বা প্ৰথাও ইয়াৰ অন্তৰ্গত হব;

(খ) *************

এইটো সঁচা যে অনুচ্ছেদটোত "আইন" শব্দটোৰ কোনো সম্পূৰ্ণ সংজ্ঞা নাই কিন্তু এইটো গুৰুত্বপূৰ্ণ যে সংজ্ঞাটোৱে সাংবিধানিক সংশোধনীবোৰ বাদ দিব নিবিচাৰে যিবোৰ "কিন্তু সংবিধানৰ সংশোধনী অন্তৰ্ভুক্ত নকৰিব" বাক্যাংশ সংজ্ঞাটোত সূচিত কৰাটো সহজ হ'লহেঁতেন। অৰ্থটোও সংকুচিত কৰিব বিচৰা নাই বহলহে কৰিবলৈ বিচৰা হৈছে। এইদৰে ১৩ নং অনুচ্ছেদৰ অৰ্থ নিৰ্ভৰ কৰে ১৩(২) অনুচ্ছেদত উল্লেখ কৰা "আইন" শব্দটো অৰ্থ কেনেদৰে বুজিব লাগে তাৰ ওপৰত। যদি কোনো সংশোধনীক "আইন" শব্দটোৰ অংশ বুলি গণ্য কৰা হয়, তেন্তে মৌলিক অধিকাৰক "চিৰন্তন আৰু অলংঘনীয়" বুলি কবলৈ জাপানী সংবিধানত ব্যৱহৃত ভাষাৰ সৈতে তুলনা কৰিব লাগিব। গতিকে অনুচ্ছেদ ১৩ যেতিয়ালৈকে বাহাল থাকিব তেতিয়ালৈকে ই আমেৰিকান ফেডাৰেল সংবিধানৰ অনুচ্ছেদ ৫ ৰ সমতুল্য হৈ থাকিব । কিন্তু "আইন" শব্দটোত দিয়া সীমাবদ্ধ অৰ্থই ইয়াক ধৰি ৰাখিবলৈ বাধা দিয়ে। তৃতীয় খণ্ডৰ অনুচ্ছেদবোৰৰ পাঠবিবেচনা নকৰাৰ এটা প্ৰাথমিক যুক্তি আছে। অনুচ্ছেদসমূহত স্থায়ী ভাষা ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। মোৰ অভিমত যে সংবিধানত এনে কিছুমান ইঙ্গিত আছে যাক বিবেচনা কৰাৰ প্ৰয়োজন আছিল আৰু মই পিছত সেইবোৰৰ কিছুমান দৃষ্টান্ত হিচাপে উল্লেখ কৰিম।

৪০) পৰৱৰ্তী কাৰণ আছিল যে ৩৬৮ অনুচ্ছেদ "সম্পূৰ্ণ সাধাৰণ" আছিল আৰু "সংবিধানৰ কোনো ধৰণৰ ব্যতিক্ৰম নোহোৱাকৈ" এই অনুচ্ছেদে সংশোধনৰ অনুমতি দিছিল আৰু সেয়েহে ১৩(২) অনুচ্ছেদত সাংবিধানিক সংশোধনী সামৰি লোৱা হোৱা নাছিল। এই সন্দৰ্ভত দেখা গৈছিল যে যদি মৌলিক অধিকাৰ ৰক্ষা কৰাটো প্ৰয়োজনীয় বুলি বিবেচনা কৰা হয় তেন্তে অনুচ্ছেদ ৩৬৮ ৰ এটা স্পষ্ট ব্যৱস্থাই কোনো সন্দেহ নোহোৱাকৈ এই অভিপ্ৰায় প্ৰকাশ কৰিলেহেঁতেন। মোৰ

মনত আটাইতকৈ সহজ আৰু স্পষ্ট উপায়টো আছিল এইটো কোৱা যে অনুচ্ছেদ ১৩ ৰ "আইন" শব্দটোত সংবিধানৰ সংশোধনী অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হোৱা নাছিল। অৱশেষত ইয়াক নিম্নলিখিত ধৰণে সামৰণি মৰা হৈছিল: "চমুকৈ, আমাৰ ইয়াত দুটা অনুচ্ছেদ আছে দুয়োটা অনুচ্ছেদেই ব্যাপক উক্তিসম্বলিত, কিন্তু প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত এটা অনুচ্ছেদ আনটোৰ বিপৰীত। সুসংহত প্ৰণয়নৰ বাবে এটাক আনটোৰ দ্বাৰা নিয়ন্ত্ৰিত আৰু যোগ্যতা থকা বুলি উল্লেখ ৰখাৰ প্ৰয়োজন। ওপৰত উল্লেখ কৰা বিবেচনাৰ সন্দৰ্ভত, আমি এই অভিমত পোষণ কৰিছো যে অনুচ্ছেদ ১৩ ৰ 'আইন'ৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত সাধাৰণ আইনী ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰি প্ৰস্তুত কৰা বিধি বা বিধিসমূহক বুজাব লাগিব কিন্তু গঠনমূলক ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰি কৰা সংবিধানৰ সংশোধন নহয়, যাৰ ফলস্বৰূপে অনুচ্ছেদ ১৩(২)য়ে অনুচ্ছেদ ৩৬৮-ৰ অধীনত কৰা সংশোধনক প্ৰভাৱিত নকৰে।

৪১) শুনানিৰ সময়ত ১৩(২) অনুচ্ছেদৰ ওপৰত আস্থা প্ৰকট কৰা হোৱা নাছিল যদিও ২২৬ নং অনুচ্ছেদৰ সংশোধনৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হৈছিল। বিজ্ঞ আৰ.ভি.এছ. মণি ডাঙৰীয়াই অৱশ্যে মৌলিক অধিকাৰৰ ব্যবহাৰ স্থগিত কৰাৰ ব্যৱস্থাটোক উল্লেখ কৰি কৈছিল যে যদি জৰুৰীকালীন অৱস্থাত মৌলিক অধিকাৰৰ ব্যবহাৰ স্থগিত কৰা নহয় তেন্তে তৃতীয় খণ্ড অপৰিৱৰ্তিত হৈ থাকিব লাগিব আৰু তেওঁ লগতে ৩২(৪) অনুচ্ছেদৰ কথা উল্লেখ কৰে। এই গোচৰসমূহৰ নিষ্পত্তিৰ বাবে মই মোৰ মতামত দিছো যে আমাৰ সন্মুখত উত্থাপন কৰা যুক্তিসমূহৰ ওপৰত মই ধৰি ল'ব লাগিব যে শংকৰী প্ৰসাদৰ(১) গোচৰত সিদ্ধান্ত লোৱাৰ দৰে ২২৬ নং অনুচ্ছেদটো ১৭ তম সংশোধনীৰ দ্বাৰা সলনি কৰিবলৈ বিচৰা নাই। কিন্তু মই স্পষ্টকৈ কওঁ যে ১৩(২) অনুচ্ছেদত উল্লেখ কৰা "আইন" শব্দটোৱে সাংবিধানিক সংশোধনী নিয়ন্ত্ৰণ নকৰে বুলি

মতামতক সমৰ্থন কৰা বুলি বুজিব নালাগে। সেই গোচৰটোৰ ওপৰত মোৰ মতামত সংৰক্ষণ কৰি ৰাখিছো কাৰণ মই অনুভৱ কৰোঁ যে সেই মতামত সেই অনুচ্ছেদটোত থকা "আইন" শব্দটোৰ অৰ্থ কিমান বহল তাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। সেই অনুচ্ছেদত থকা নিষেধাজ্ঞাটো তৃতীয় খণ্ডৰ বিভিন্ন অনুচ্ছেদত দিয়া ঘোষণাৰ সৈতে পঢ়িবলগীয়া হ'ব পাৰে যাতে ইয়াৰ সঠিক অৰ্থ জানিব পৰা যায়। যদিও মই চূড়ান্ত মতামত প্ৰকাশ কৰা নাই তথাপিও কেইটামান উদাহৰণ দিছো। উদাহৰণস্বৰূপে ৩২ নং অনুচ্ছেদটো লোৱা যাওক। ইয়াত লিখা আছে:

(৩২)সাংবিধানিক প্ৰতিকাৰৰ অধিকাৰ-(১)এই ভাগৰ দ্বাৰা প্ৰদত্ত অধিকাৰসমূহ বলবৎ কৰাৰ বাবে উপযুক্ত কাৰ্য্যব্যবস্থাৰ দ্বাৰা উচ্চতম ন্যায়ালয়লৈ আবেদন কৰাৰ অধিকাৰ সুনিশ্চিত কৰা হৈছে।"

(২) এই ভাগৰ দ্বাৰা প্ৰদত্ত যিকোনো অধিকাৰ বলবৎ কৰাৰ বাবে—নিৰ্দেশ বা আদেশ অথবা লেখ সমূহ যাৰ অন্তৰ্গত বন্দী প্ৰত্যক্ষীকৰণ, পৰমাদেশ, প্ৰতিষেধ, অধিকাৰ পৃচ্ছা আৰু উতপ্ৰেষণ লেখৰ প্ৰকৃতিৰ লেখ সমূহ পৰিব, ইয়াৰ যিটোৱেই সমুচিত হয়, উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ জাৰি কৰাৰ ক্ষমতা থাকিব।

(৩) উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ওপৰত খণ্ড (১) আৰু (২)ৰ দ্বাৰা প্ৰদত্ত ক্ষমতাসমূহৰ ওপৰত প্ৰতিকুল প্ৰভাৱ নপৰাকৈ সংসদে বিধিৰ দ্বাৰা আন যিকোনো ন্যায়ালয়কে নিজৰ ক্ষেত্ৰাধিকাৰৰ স্থানীয় সীমাৰ ভিতৰত খণ্ড(২)ৰ অধীনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে প্ৰয়োগ কৰিব পৰা সকলো বা যিকোনো ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰিবলৈ ক্ষমতা প্ৰদান কৰিব পাৰে ।

(৪) এই সংবিধানৰ দ্বাৰা অন্যথা উপবন্ধিত ব্যতিৰেকে এই অনুচ্ছেদৰ দ্বাৰা সুনিশ্চিত অধিকাৰ স্থগিত ৰখা নহ'ব।"

এইটো ভবাটো অন্ততঃ যুক্তিসঙ্গত যে যদি এই অনুচ্ছেদৰ দফা (১) আৰু (৪) অংশ ২০ (সংবিধানৰ সংশোধনী)ত অন্তর্ভুক্ত কৰা হয় যিকোনো সংশোধনীৰ বিৰুদ্ধে নিশ্চয়তাক নিৰপেক্ষ কৰি তুলিলেহেঁতেন । অনুচ্ছেদটো আন এটা অংশত থকাৰ বাবে এই নিশ্চয়তা কম নেকি সেয়া বিবেচনাৰ বিষয়নে? প্ৰথম দফাটোৱে নিশ্চিত প্ৰতিকাৰৰ নিশ্চয়তা প্ৰদান কৰে।সেই নিশ্চয়তা আইনগত আৰু কাৰ্যবাহী কাৰ্য্যৰ সমানে বিৰোধী। তৃতীয় খণ্ডটো আইন সভাই কি কৰিব পাৰে আৰু কি কৰিব নোৱাৰে তাৰ ঘোষণাৰে পৰিপূৰ্ণ হৈ আছে।নিশ্চয়তাই সেই সকলোবোৰ কাৰ্য্য সামৰি লয় যিবোৰ আইন সভা আৰু কাৰ্যবাহীৰ বাবে মুকলি নহয়। যদি নিশ্চয়তা অলংঘনীয় বুলি ধৰা হয় তেন্তে প্ৰতিকাৰৰ নিশ্চয়তাই অধিকাৰসমূহ সমানে সুৰক্ষিত কৰি তুলিব নোৱাৰেনে?

৪২) আন এটা বিধান অৰ্থাৎ সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনা ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাৰ বাবেও সমানেই গুৰুত্বপূৰ্ণ। (উল্লেখযোগ্য যে: বেৰুবাৰ্ট ইউনিয়ন আৰু এক্সচেঞ্জ অফ এনক্লেভ(১) যদিও সংবিধান প্ৰণেতাসকলৰ মনত প্ৰস্তাৱনাটোৱেই চাবিকাঠি, তথাপিও ই সংবিধানৰ অংশ নহয়। হয়তো এটা অৰ্থত নহয় কিন্তু আন এটা অৰ্থত হয়। আমাৰ প্ৰস্তাৱনাটো আমেৰিকাৰ সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনাতকৈ আমেৰিকাৰ স্বাধীনতা ঘোষণা (১৭৭৬ চনৰ ৪ জুলাই)ৰ সৈতে অধিক মিল থকা।ই কোনো ক্ষমতা প্ৰদান নকৰে কিন্তু ই সংবিধানক এক দিশ আৰু উদ্দেশ্য দিয়ে যিটো তৃতীয় আৰু চতুৰ্থ খণ্ডত প্ৰতিফলিত হয়। যিকোনো সময়তে দুয়োখন সদনৰ দুই তৃতীয়াংশ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰ দ্বাৰা ৰাজ্যসমূহৰ লগত কোনো পৰামৰ্শ নোলোৱাকৈয়েই ইয়াক সলনি কৰাটো প্ৰয়োজনীয় বুলি ক’ব পাৰিনে? আনকি ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ বিধানতো ইয়াক অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হোৱা নাই আৰু যিহেতু ইয়াৰ বিধান সুৰক্ষিত নহয় সেয়ে ই ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ মূল অংশৰ ভিতৰত থাকিব লাগিব বুলি ভবাটো কঠিন।

৪৩) আকৌ ১৩(১) অনুচ্ছেদত ভাৰতৰ ভূখণ্ডত বলবৎ থকা আইনসমূহ যিবোৰৰ তৃতীয় খণ্ডৰ সৈতে সংঘাত আছিল বাতিল কৰা হয়। ১৩ নং অনুচ্ছেদটো পূৰ্বাৱৰ্তীভাৱে বাতিল কৰি পূৰ্বতে বাতিল কৰা সকলোবোৰ বিধি পুনৰুজ্জীৱিত কৰিব পাৰে বুলি ক'ব পাৰিনে ? ক্ৰমাগত সংশোধনৰ বাবে আমি অনুচ্ছেদ ৩১কৰ কেবাটাও আকৃতি দেখিছোঁ। ১৩ নং অনুচ্ছেদটোৱে তৃতীয় খণ্ডৰ মৌলিক প্ৰয়োজনীয়তা অনুসৰি বৰ্তমান আৰু ভৱিষ্যতৰ সকলো আইনক সুশৃংখলিত কৰাৰ উদ্দেশ্য নাছিল নেকি সেয়া বিবেচনাৰ বিষয়। নে পোনপটীয়াকৈ নকৰি, সাংবিধানিক সংশোধনীৰে যিকোনো সময়তে বৃহৎ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে আইন প্ৰণয়ন কৰি আমাৰ সংবিধানৰ নীতি সময়ে সময়ে সলনি কৰাৰ দুৱাৰ মুকলি কৰি ৰখা হৈছে? অনুচ্ছেদ ১৯ ৰ ব্যৱস্থাসমূহৰ সহায়ত এনে সংশোধনক ন্যায়সঙ্গত কৰা সম্ভৱ যিয়ে স্বাধীনতা সীমিত কৰা আইন প্ৰস্তুত কৰাৰ অনুমতি দিয়ে কিন্তু অনুচ্ছেদ ১৩ ক উপেক্ষা কৰি আৰু কেৱল অনুচ্ছেদ ৩৬৮ৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি নহয়।

৪৪) মই জানো যে এ. কে. গোপালন বনাম মাদ্ৰাজ চৰকাৰ(১) গোচৰত মহামান্য মুখ্য ন্যায়াধীশ কনিয়াই কৈছিল যে সংবিধানত ১৩(১) আৰু (২) অনুচ্ছেদ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা বিষয়টো অতি সাৱধানতাৰ বিষয় যেন লাগে। আনকি সেইবোৰৰ অবৰ্তমানত যদি আইনসভাই প্ৰণয়ন কৰা কোনো আইনে কোনো মৌলিক অধিকাৰ উলংঘা কৰিছিল, তেন্তে আইনখনক অবৈধ বুলি ঘোষণা কৰাৰ ক্ষমতা ন্যায়ালয়ৰ সদায় থাকে, যিমানখিনিলৈকে এই আইনে অবৈধ্যভাৱে সীমা উলংঘা কৰে। এই পৰ্যবেক্ষণটোৰ অৰ্থ স্পষ্ট নহয়। নিঃসন্দেহে এটা ডাঙৰ উদ্দেশ্য আছিল যিটো এই অনুচ্ছেদটোৱে লাভ কৰিছে। সম্ভৱতঃ ১৩ নং অনুচ্ছেদৰ গুৰুত্বক তুচ্ছজ্ঞান কৰাৰ পৰা বহু দূৰত ৰখাৰ বাবে, মহামান্য মুখ্য ন্যায়াধীশগৰাকীয়ে মৌলিক অধিকাৰৰ গুৰুত্ব আৰু ইয়াৰ আদেশসূচক স্থিতিৰ

ওপৰত গুৰুত্ব দিয়াতকৈ ইয়াৰ প্ৰভাৱ ১৩ নং অনুচ্ছেদৰ অবিহনেও অন্য আইনসমূহতো একেধৰণৰ হ’ব মন্তব্য কৰিছিল । ১৩ নং অনুচ্ছেদটো নিজৰ সুকীয়া কাৰ্য্য অবিহনে কেৱল সতৰ্কতামূলক ব্যৱস্থা বুলি পৰামৰ্শ দিলে ৩২(১) অনুচ্ছেদৰ বাবেও একেধৰণৰ যুক্তিৰ সৃষ্টি হ’ব পাৰে, কিয়নো এই ন্যায়ালয়ে নিশ্চয়তা অবিহনেও ৩২(২) অনুচ্ছেদৰ অধীনত নিজৰ কৰ্তব্য পালন কৰিব।

৪৫) শংকৰী প্ৰসাদৰ (২)গোচৰৰ ক্ষেত্ৰত দিয়া কাৰণবোৰতকৈ মোক শক্তিশালী কাৰণৰ প্ৰয়োজন হ'ব যাতে মই এই দৃষ্টিভংগী গ্ৰহণ কৰোঁ যে মৌলিক অধিকাৰবোৰ প্ৰকৃততে মৌলিক নহয় যদিও সংবিধানৰ আন অংশবোৰৰ সৈতে একেদৰে আৰু ৰাজ্যসমূহৰ সন্মতি অবিহনে সংশোধনৰ ক্ষমতাৰ ভিতৰত ৰাখিব বিচাৰা হৈছিল।নিঃসন্দেহে ১৯ নং অনুচ্ছেদৰ উপ-অনুচ্ছেদ ২ৰ পৰা ৬লৈকে জনস্বাৰ্থ অধিকাৰ হ্ৰাস কৰাৰ অনুমতি দিয়া হৈছে।ইয়াৰ পৰা দেখা যায় যে তৃতীয় খণ্ডটো স্থিতিশীল নহয়। ই পৰিৱৰ্তন আৰু অগ্ৰগতিৰ কল্পনা কৰে যদিও একে সময়তে ই ব্যক্তিগত অধিকাৰো সংৰক্ষণ কৰে। ব্যক্তিগত স্বাধীনতাক বজাই ৰাখিও যিকোনো সংস্কাৰ যুক্তিসংগতভাৱে প্ৰৱৰ্তন কৰিব পাৰি। আনকি কৃষিৰ সংস্কাৰসমূহো ৩১ক আৰু ৩১খ অনুচ্ছেদ অবিহনে আংশিকভাৱে কৰিব পৰা গ’লহেঁতেন যদিও ইয়াৰ বাবে ৰাজহুৱা ৰাজকোষৰ বাবে অধিক খৰচ হ’লহেঁতেন।সমাজৰ অধিকাৰক সৰ্বোচ্চ কৰি ব্যক্তিৰ অধিকাৰৰ ওপৰত স্থান দিয়া হয়। এইটো সচৰাচৰ যিদৰে হ’ব লাগে। কিন্তু ১৯ নং অনুচ্ছেদৰ ২ৰ পৰা ৬ নং দফাৰ সহায় লৈ মৌলিক অধিকাৰক বাধা দিয়াটো এটা কথা আৰু সংবিধানৰ পৰা অধিকাৰ আঁতৰোৱা বা সংশোধনীৰ দ্বাৰা দুৰ্বল কৰি তোলাটো একেবাৰে বেলেগ কথা। এইটোৱেই হৈছে শংকৰী প্ৰসাদৰ গোচৰৰ প্ৰভাৱ। এইটো সঁচা যে এনেকুৱা কাম কেতিয়াও নহ’লহেঁতেন, কিন্তু এনে কৰাটো সম্ভৱ হ’লহেঁতেন নেকি সেইটো জানিবলৈ কোনোবা চিন্তিত।

৪৬) এইটো ক'ব পাৰি যে ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ কথাবোৰ যথেষ্ট স্পষ্ট। ৩৬৮ অনুচ্ছেদত সংবিধানৰ "কোনো বিধান" সংশোধন কৰাৰ ক্ষমতা দিয়া হোৱা নাই। অন্ততঃ অনুচ্ছেদটোত তেনেকৈ উল্লেখ কৰা নাই।ব্যাখ্যাৰ গ্ৰহণযোগ্য নীতি-নিয়মৰ দ্বাৰা বিশ্লেষণ কৰিলে ইয়াক "এই সংবিধান" সংশোধনৰ পদ্ধতি নিৰ্ধাৰণ কৰা দেখা যায়। কিন্তু "এই সংবিধান" বুলিলে সংবিধানৰ প্ৰতিটো অনুচ্ছেদ নুবুজায় লাগিলে সেই অনুচ্ছেদৰ ভাষা আৰু সাৰমৰ্ম যিয়েই নহওক কিয়। সংবিধানে কিছুমান ঠাইত স্পষ্টভাৱে বিভিন্ন অভিপ্ৰায় দেখুৱায় কিছুমান স্পষ্টভাৱে (অনুচ্ছেদ ৪, ১৬৯, আৰু পূৰ্বৰ অনুচ্ছেদ ২৪৯ চাওক) আৰু আনবোৰ অন্তৰ্নিহিতভাৱে (অনুচ্ছেদ ১১ চাওক)। ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ উদ্দেশ্য হৈছে সংশোধনীৰ ধৰণ আৰু সংশোধনীৰ ফলপ্ৰসূতাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় চৰ্তসমূহ নিৰ্ধাৰণ কৰা। আৰম্ভণিৰ অংশ আৰু বিধানৰ মাজৰ বৈপৰীত্যই দেখুৱাব নোৱাৰে যে বিধানৰ বাহিৰত যি আছে সেয়া সংশোধনীৰ ক্ষমতাৰ ভিতৰত থকাটো বাধ্যতামূলক। এই বিধানটোৱে আমাৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় গাঁথনিসমূহৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল বিধানসমূহ সংশোধন কৰিব পৰা ক্ষমতাটো কেৱল সংসদৰ একচেটিয়া ক্ষমতাৰ বাহিৰত ৰাখিছে । ইয়াৰ দ্বাৰা গৰিষ্ঠ সংখ্যক ৰাজ্যই এই ক্ষেত্ৰত সন্মতি প্ৰদান কৰাৰ বাবে দায়িত্বশীল কৰি তোলে। লিখিত সংবিধান আৰু আমাৰ দৰে গণতন্ত্ৰৰ বাবে গুৰুত্বপূৰ্ণ উচ্চ ন্যায়পালিকাৰ গাঁথনিও এই বিধানে সংৰক্ষণ কৰে। কিন্তু অনুচ্ছেদটোত ক'তো কোৱা হোৱা নাই যে ইয়াৰ ভাষাৰ জৰিয়তে এই অনুচ্ছেদৰ কোনো ধৰণৰ স্থায়িত্ব থাকিলেও আৰু কোনো ঐতিহাসিক তথ্য থকাৰ পিছতো সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনা আৰু প্ৰতিটো অনুচ্ছেদ দুই তৃতীয়াংশ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে সংশোধন কৰিব পৰা যাব।

৪৭) সংবিধানে তৃতীয় খণ্ডত ইমানবোৰ নিশ্চয়তা দিছে যে সেইবোৰ বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে কৰিব পৰা বিষয় আছিল বুলি ভবাটো কঠিন এইটো ধৰি

লোৱাৰ অৰ্থ হ'ব যে আমাৰ সংবিধানৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশবোৰ আন যিকোনো ব্যৱস্থাৰ দৰে আৰু সম্ভৱতঃ সেই ব্যৱস্থাত উল্লেখ কৰা অনুচ্ছেদবোৰতকৈ কম সুৰক্ষিতভাৱে ব্যৱহাৰ কৰা হয় । ২২৬ নং অনুচ্ছেদটোক কিছু পৰিমাণে সুৰক্ষিত হ'ব লাগে কিন্তু ৩২ নং অনুচ্ছেদটোক নহয়, এই বিসংগতিযুক্ত উক্তিটোৱে আমাক থমকি ৰ'ব কয়। অনুচ্ছেদ ৩২ যে ব্যক্তিগত আচৰণৰ বিৰুদ্ধে প্ৰতিৰক্ষা হিচাৰে কাম নকৰে কিন্তু আইনসভাকে ধৰি ৰাজ্যিক আচৰণৰ বিৰুদ্ধে কৰে(অনুচ্ছেদ ১২ চাওক)। আইনসভাই এই প্ৰতিৰক্ষা কাঢ়ি নিব পাৰিবনে? হয়তো ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ আক্ষৰিক অৰ্থ উলিয়াই তেনেকৈয়ে ক'ব পাৰি। কিন্তু ব্যাকৰণবিদৰ ভূমিকা ল'বলৈ মোৰ সন্মত নহয়। বৰ্তমান পৰামৰ্শ দিয়াৰ দৰে মই মাত্ৰ ক'ব পাৰো যে সংশোধনী কৰাৰ ক্ষমতা সাধাৰণতে নিৰপেক্ষ সাংবিধানিক নিষেধাজ্ঞাক অবমাননা কৰা উচিত নহয়।

৪৮) এই কাৰণসমূহৰ বাবে যদিও মই প্ৰস্তাৱিত আদেশৰ সৈতে একমত, তথাপিও ওপৰত উল্লেখ কৰা গোচৰটোৰ দিশটোৰ ওপৰত চূড়ান্ত মতামত প্ৰকাশ কৰা বুলি ভুল বুজাটো নিবিচাৰো।

<u>ন্যায়াধীশ মুধোলকাৰ</u>:

৪৯)মহামান্য মুখ্য ন্যায়াধীশ আৰু মোৰ সংগীয় ন্যায়াধীশ হিদাতুল্লা দেৱৰ ৰায় পঢ়িছো আৰু লেখ আবেদন সমূহ খাৰিজ কৰা উচিত বুলি মই একমত।

৫০)শংকৰী প্ৰসাদ সিং দে বনাম ভাৰত চৰকাৰ আৰু বিহাৰ চৰকাৰ(১) গোচৰত উত্থাপিত যি বিভিন্ন বিতৰ্কৰ জৰিয়তে সংবিধান (প্ৰথম সংশোধনী) আইন, ১৯৫১ক এই আদালতৰ সন্মুখত প্ৰত্যাহ্বান জনোৱা হৈছিল, তাৰ ভিতৰত সংবিধান (সোতৰতম সংশোধনী) আইন, ১৯৬৪ ৰ ক্ষেত্ৰত মাত্ৰ দুটাহে

প্ৰাসংগিক হ'ব। সেইদুটা হ'ল- (ক) সংশোধনী আইনখনে যিমানখিনিলৈকে সংবিধানৰ তৃতীয় খণ্ডই প্ৰদান কৰা অধিকাৰ খৰ্ব কৰা বা সংক্ষিপ্ত কৰাৰ কথা উল্লেখ আছে, সেয়া ১৩(২) অনুচ্ছেদৰ নিষেধাজ্ঞাৰ ভিতৰত পৰে নেকি। আৰু (খ) ৩১ক আৰু ৩১খ অনুচ্ছেদৰ দ্বাৰা ১৩২, ১৩৬ বা ২২৬ নং অনুচ্ছেদ অথবা সপ্তম অনুসুচিৰ কোনো তালিকাত পৰিৱৰ্তন কৰিব বিচৰা হৈছে নেকি আৰু তাৰ বাবে ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ বিধানৰ প্ৰয়োজনীয়তাসমূহ পূৰণ কৰিবলগীয়া হৈছিল নেকি। এই দুয়োটা বিতৰ্ক এই আদালতে নাকচ কৰিছিল। আমাৰ সন্মুখত উত্থাপন কৰা যুক্তিসমূহত প্ৰথমটো বিতৰ্ক উত্থাপন হোৱা নাই আৰু সোতৰ সংশোধনী আইনখনৰ ওপৰত কৰা হস্তক্ষেপ কেৱল দ্বিতীয়টো বিতৰ্কৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিহে কৰা হৈছিল। আমাৰ সন্মুখত বিদ্বান অধিবক্তাই যিবোৰ বিষয়ক ভিত্তি কৰি যুক্তি প্ৰদৰ্শন কৰিছিল, তাৰ বেছিভাগেই পূৰ্বৰ গোচৰটোত উল্লেখ কৰা বিষয়ৰ ভিত্তিৰ দৰেই আছিল। আমাৰ সন্মুখত অতিৰিক্ত কিছুমান যুক্তিও প্ৰদৰ্শন কৰা হৈছিল যদিও মহামান্য মুখ্য ন্যায়াধীশে আঙুলিয়াই দিয়াৰ দৰে সেইবোৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ নহয়। আবেদনকাৰীসকলৰ হৈ যুক্তি প্ৰদৰ্শন কৰা বিদ্বান অধিবক্তা মণি ডাঙৰীয়াই দ্বিতীয়টো বিতৰ্কৰ সন্দৰ্ভত পূৰ্বৰ গোচৰটোৰ সিদ্ধান্তটো পুনৰ বিবেচনা কৰিবলৈ আমাক পতিয়ন নিয়াবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। কিন্তু, যিহেতু তেওঁ সেই সিদ্ধান্তৰ পুনৰ বিবেচনাৰ কোনো যুক্তিসংগত ভিত্তি স্থাপন কৰিব নোৱাৰিলে আমি তেওঁক জনাওঁ যে আমি ইয়াক পুনৰ বিবেচনা কৰিবলৈ প্ৰস্তুত নহয়।

৫১) যিহেতু মাননীয় মুখ্য ন্যায়াধীশে তেওঁৰ ৰায়ত প্ৰথম বিতৰ্কটোৰ সৈতেও মোকাবিলা কৰিছে, আৰু পূৰ্বৰ সিদ্ধান্তটো সঠিক বুলি মতামত প্ৰকাশ কৰিছে, মই আংশিকভাৱে মোৰ বিদ্বান সহকৰ্মী ন্যায়াধীশ হিদাতুল্লাহে উল্লেখ কৰা কাৰণসমূহৰ বাবে আৰু আংশিকভাৱে আন কিছুমান কাৰণত, এই বুলি কোৱাটো

প্ৰয়োজনীয় বুলি ভাবো যে এই বিতৰ্কৰ ওপৰত মই মোৰ মতামত সংৰক্ষণ কৰিম আৰু সেই গোচৰত এই আদালতে যি ৰায় দিছে তাক মই শেষ সিদ্ধান্ত বুলি গণ্য নকৰো।

৫২) মোৰ বোধেৰে সংবিধানৰ ১৩(২) অনুচ্ছেদত উল্লেখ কৰা "আইন" শব্দটোৱে সংবিধানৰ সংশোধনী অন্তৰ্ভুক্ত কৰা নাই বুলি দৃষ্টিভংগী লোৱাৰ সময়ত এই আদালতে কিছুমান গুৰুত্বপূৰ্ণ বিবেচনা মন কৰা নাই যিবোৰ সেই উদ্দেশ্যৰ বাবে প্ৰাসংগিক হ'ব ।৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ ভাষা যথেষ্ট স্পষ্ট যে সংবিধান সংশোধনৰ ক্ষেত্ৰত সংসদৰ কাৰ্য্য আন স্বাভাৱিক আইন প্ৰণয়নৰ ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰাৰ দৰে এক আইনসভাৰ কাৰ্য্য। সংবিধান সংশোধনীৰ ক্ষেত্ৰত একমাত্ৰ পাৰ্থক্যটো হ’ল সংবিধান সংশোধন কৰা বিধেয়কখন বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে গৃহীত হ’ব লাগিব (ইয়াত মোৰ মনত কেৱল সেইবোৰ সংশোধনী আছে যিবোৰ ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ দ্বাৰা প্ৰভাবিত নহয়)। আইন সভাৰ আইন সম্পৰ্কীয় কাৰ্য্যৰ ফলাফল ‘আইন’ৰ বাহিৰে অন্যথা হ’ব নোৱাৰে আৰু সেয়েহে মোৰ ধাৰণা হয় যে আইনখনে সংবিধানৰ কোনো বিধানৰ সংশোধনীৰ সৈতে জড়িত হোৱাটোৱে ইয়াৰ ফলাফল 'আইনৰ' অন্যথা বেলেগ একো নহয় । ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদত উল্লেখ নাই যে যেতিয়া সংসদে সংবিধানৰ সংশোধনী কৰে তেতিয়া ই এক বেলেগ ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰে, যিটো ক্ষমতা সংবিধানিক কোনো গোটৰ থাকে। মোৰ সহকৰ্মী বিদ্বান ন্যায়াধীশ হিদাতুল্লাহে পৰামৰ্শ দিয়া অনুসৰি এই অনুচ্ছেদে সংসদক এনে কোনো ক্ষমতা প্ৰদান কৰে নেকি সেয়া সন্দেহৰ আবৰ্তত। কিন্তু এনে ক্ষমতা প্ৰদান কৰা বুলি ধৰি ল’লেও ইয়াক আইন প্ৰণয়নৰ অতিৰিক্ত ক্ষমতা হিচাপেহে গণ্য কৰিব পাৰি।

৫৩) আকৌ, মূল সংবিধানখনৰ ব্যাখ্যা কেৱল ন্যায়ালয়হে কৰিব পাৰে আৰু তাত থকা কোনো ব্যৱস্থাৰ বৈধতাক প্ৰত্যাহ্বান জনাব নোৱাৰি সেই একেই কথা সংবিধানৰ সংশোধনীৰ ক্ষেত্ৰতো প্ৰযোজ্য। যদি কোনো সংশোধনী সংবিধানৰ অংশ হিচাপে গণ্য কৰি হয় তেন্তে ই প্ৰকৃততে আৰু আইনমতে সংবিধানৰ অংশ হৈ পৰে। ই সংবিধানৰ অংশ হৈ পৰিছে নেকি– এই প্ৰশ্নটো ন্যায়িক পৰ্যালোচনাৰ বাবে মুকলি বিষয় । এইটো স্পষ্ট যে যিকোনো সংশোধনীয়ে সংবিধানত উল্লেখিত প্ৰয়োজনীয় বিধান মানি চলিব লাগিব আৰু ইয়াৰ কোনো বিধান উলংঘা কৰিব নোৱাৰিব । গতিকে যি আদালতৰ সন্মুখত এই ভিত্তিত প্ৰত্যাহ্বান জনোৱা হয় যে প্ৰকৃততে কোনো সংশোধনী কৰা হোৱা নাছিল বা ই বৈধ সংশোধনী নাছিল, তেন্তে এই প্ৰশ্নটো পৰীক্ষা কৰি ঘোষণা কৰাটো আদালতৰ কৰ্তব্য আৰু ইয়াৰ ক্ষমতাৰ গণ্ডীৰ ভিতৰত হৱ। আন যিকোনো আইনৰ ইয়াৰ বৈধতাক যদি ন্যায়ালয়ত প্ৰত্যাহ্বান জনোৱা তেন্তে কৰিবলৈ ন্যায়ালয়ে তাৰ ওপৰত সিদ্ধান্ত লোৱাৰ যোগ্য ।

৫৪) শংকৰী প্ৰসাদৰ গোচৰত এই দুয়োটা বিষয়ে বিবেচনা কৰা হোৱা যেন নালাগে আৰু মই ভাবো যে এইবোৰ বিবেচনাৰ যোগ্য।

৫৫) মহামান্য মুখ্য ন্যায়াধীশে লক্ষ্য কৰিছে যে যদিও এ কে গোপালন বনাম মাদ্ৰাজ চৰকাৰ (২) গোচৰত তেতিয়াৰ ন্যায়াধীশ পতঞ্জলি শাস্ত্ৰীয়ে কৈছিল যে মৌলিক অধিকাৰ হ'ল সেই অধিকাৰ যিবোৰ জনসাধাৰণে নিজৰ বাবে সংৰক্ষিত কৰি ৰাখিছে আৰু সেইবোৰৰ ক্ষেত্ৰত মহামান্য ন্যায়াধীশে দিল্লী বিধিসমূহৰ আইন, ১৯১২(১)ত জোৰ দি উল্লেখ কৰিছে যে সংসদৰ আইন প্ৰণয়নৰ পূৰ্ণাংগ ক্ষমতা আছে যিবোৰ ব্ৰিটিছ সংসদৰ সমানেই বৃহৎ আৰু এই পৰামৰ্শ নাকচ কৰে যে সংসদ হৈছে সেইসকল লোকৰ প্ৰতিনিধি যাৰ ওপৰত সাৰ্বভৌমত্ব নিৰ্ভৰশীল। কিন্তু ইয়াৰ পৰা অনুমান কৰিব পাৰিনে যে বিদ্বান

ন্যায়াধীশজনে পূৰ্বৰ দৃষ্টিভংগীৰ পৰা আঁতৰি গৈছে? শংকৰী প্ৰসাদৰ ক্ষেত্ৰত (২) তেওঁ তেওঁৰ পৰ্যবেক্ষণসমূহৰ কোনো উল্লেখ কৰা নাছিল যদিও সেইবোৰ ব্যাখ্যা কৰাৰ প্ৰয়োজন আছিল। দিল্লী বিধিসমূহৰ আইন গোচৰত (১) তেওঁ কোনো সন্দেহ নৰখাকৈ কৈছে যে সংসদৰ আইন প্ৰণয়নৰ পূৰ্ণাংগ ক্ষমতা আছে৷ সংসদৰ আইনসভাৰ ক্ষমতাৰ নিৰ্ধাৰিত সীমাৰ ভিতৰত আইন প্ৰণয়নৰ পূৰ্ণাংগ ক্ষমতা আছে আৰু আইনসভাৰ ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰাৰ সময়ত ইয়াক জনসাধাৰণৰ প্ৰতিনিধি হিচাপে গণ্য কৰিব নোৱাৰি, এইটো এক গ্ৰহণযোগ্য যুক্তি৷ কিন্তু কথাটো হ'ল যে ব্ৰিটিছ সংসদৰ দৰে নহয় আমাৰ সংসদেও ৰাষ্ট্ৰৰ আন প্ৰতিটো সংস্থাৰ দৰে সংবিধানে প্ৰদান কৰা ক্ষমতাৰ সীমাৰ ভিতৰতহে কাম কৰিব পাৰে। অৱশ্যে, সত্যটো হৈছে আমাৰ সংসদে, ৰাজ্যৰ আন সকলো সংস্থাৰ দৰে, কেৱল সংবিধানে ইয়াক প্ৰদান কৰা ক্ষমতাৰ সীমাৰ ভিতৰতহে কাম কৰিব পাৰে, কিন্তু ব্ৰিটিছ সংসদৰ ক্ষেত্ৰত এইটো প্ৰযোজ্য নহয় । আৰু যেতিয়া নিজৰ আইন প্ৰণয়নৰ ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰি সংসদে সংবিধান বা ইয়াৰ যিকোনো বিধানৰ সংশোধনী কৰে তেতিয়াও এনেকুৱা হ'ব।গতিকে দেখা যাব যে ন্যায়াধীশ পতঞ্জলি শাস্ত্ৰীৰ পূৰ্বৰ পৰ্যবেক্ষণক দিল্লী বিধি আইন গোচৰত তেওঁ কোৱা কথাৰ সৈতে অসঙ্গতিপূৰ্ণ বুলি ধৰিব নোৱাৰি(১)। এইটো বিষয়টোৰ এনে এটা দিশ যাক যিকোনো প্ৰকাৰে অধিকভাৱে বিবেচনা কৰাৰ প্ৰয়োজন, বিশেষকৈ এই কাৰণে যে একেজন বিজ্ঞ ন্যায়াধীশে শংকৰী প্ৰসাদ গোচৰত যিবোৰ বিষয় পৰ্যৱেক্ষণ কৰিছিল সেইবোৰ(২) প্ৰকাশ কৰা নাই।এইটো সঁচা যে ভাৰতীয় স্বাধীনতা আইন, ১৯৪৭ৰ ধাৰা ৮ৰ ভিত্তিত ভাৰতৰ জনসাধাৰণৰ ওপৰত নহয়, সংবিধান গঠন কৰা সংবিধান সভাৰ ওপৰতহে- ব্ৰিটিছ ক্ষমতা প্ৰত্যাহাৰৰ পিছত সাৰ্বভৌমত্ব বিভক্ত হৈছিল। এইটো সঁচা যে ব্ৰিটিছে ক্ষমতা প্ৰত্যাহাৰৰ পিছত সাৰ্বভৌমত্ব বিকশিত হৈছিল আৰু এয়া ভাৰতীয় স্বাধীনতা

আইন, ১৯৪৭ৰ ধাৰা ৮ৰ ভিত্তিত সংবিধান গঠন কৰা সংবিধান সভাৰ ওপৰতহে ন্যস্থ আছিল কিন্তু ভাৰতৰ জনসাধাৰণৰ ওপৰত নহয় । কিন্তু ১৯৪৭ চনৰ ২২ জানুৱাৰীত সংবিধানসভাই গ্ৰহণ কৰা "উদ্দেশ্যৰ সংকল্প" আৰু সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনা দুয়োটাই দেখুৱাইছে যে এই সংবিধান সভাই ভাৰতৰ জনসাধাৰণৰ নামত আৰু তেওঁলোকৰ পৰা আহৰণ কৰা ক্ষমতাৰ দ্বাৰা সংবিধানখন প্ৰণয়ন কৰিছিল। এই পৰিস্থিতিত, এইটো বিবেচনা কৰিব লাগিব যে ন্যায়াধীশ পতঞ্জলি শাস্ত্ৰীয়ে মৌলিক অধিকাৰসমূহ জনসাধাৰণে নিজৰ বাবে সংৰক্ষিত কৰি ৰখা নূন্যতম অধিকাৰ আৰু সেয়েহে সেইবোৰ অপৰিৱৰ্তনীয় বুলি কোৱাটো সঠিক নাছিল নেকি?

৫৬)এইটো সত্য যে সংবিধানে ইয়াৰ তৃতীয় খণ্ডৰ সংশোধনীত প্ৰত্যক্ষভাৱে নিষেধাজ্ঞা আৰোপ কৰা নাই।কিন্তু যিবোৰ অধিকাৰক মৌলিক বুলি গণ্য কৰা হয় আৰু যিবোৰৰ ভিতৰত সংবিধানে নিশ্চিত কৰা অধিকাৰো অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয় (৩২ নং অনুচ্ছেদ চাওক) সেইবোৰ ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ বিধানৰ যিকোনো বিষয়তকৈ অধিক সহজে সংক্ষিপ্ত বা নিষিদ্ধ হ’ব পৰাটো সঁচাকৈয়ে আচৰিত হ’ব ইয়াৰে কিছুমান হয়তো মৌলিক অধিকাৰতকৈ কম গুৰুত্বপূৰ্ণ। মোৰ বিদ্বান সহকৰ্মী ন্যায়াধীশে পৰামৰ্শ দিয়াৰ দৰে এইটো সম্ভৱ যে ৩৬৮ অনুচ্ছেদত কেৱল সংবিধান সংশোধনৰ বাবে মানি চলিবলগীয়া পদ্ধতি নিৰ্ধাৰণ কৰা হৈছে আৰু সংবিধান সংশোধনৰ ক্ষমতা প্ৰদান কৰা হোৱা নাই যিটো মই ভাবো সংশোধিত বা অন্যান্য প্ৰাসংগিক বিধান বা প্ৰস্তাৱনাৰ সংশোধন কৰিব বিচৰা বিধানৰ পৰা নিশ্চিত কৰিব লাগিব। এই যুক্তিটো যথেষ্ট ওজন থকা আৰু বিবেচনাৰ যোগ্য যে মৌলিক অধিকাৰক যদি অপৰিৱৰ্তনীয় বুলি গণ্য কৰা হয় তেন্তে ই এনে আইন প্ৰণয়নত বাধাৰ সৃষ্টি কৰিব যিটো গতিশীল

সমাজৰ পৰিৱৰ্তিত অৱস্থাই ভৱিষ্যতে ইয়াক প্ৰয়োজনীয় কৰি তুলিব পাৰে। সম্ভৱ যে ইয়াৰ উত্তৰ থাকিব পাৰে। ১৯(১) অনুচ্ছেদত উল্লেখ কৰা অধিকাৰসমূহৰ ওপৰত ১৯ নং অনুচ্ছেদৰ দফা (২)ৰ পৰা (৬)ৰ অধীনত যুক্তিসংগত বাধা আৰোপ কৰিব পাৰি আৰু আন মৌলিক অধিকাৰসমূহ হয়তো নিৰ্দেশনামূলক নীতিৰ সহায়ত পৰিৱৰ্তিত সমাজৰ প্ৰয়োজনীয়তা পূৰণ কৰিবলৈ খাপ খুৱাই লব পাৰি। কাৰণ, ৩৭ নং অনুচ্ছেদ, যিটো চতুৰ্থ খণ্ডৰ দ্বিতীয় অনুচ্ছেদ যত ৰাষ্ট্ৰ নীতিৰ নিৰ্দেশনামূলক নীতিৰ কথা উল্লেখ কৰা হৈছে, সেই নিৰ্দেশনামূলক নীতিসমূহ প্ৰয়োগ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত ৰাষ্ট্ৰৰ ওপৰত আইন প্ৰণয়নৰ দ্বায়িত্ব আৰোপ কৰা হৈছে। দেশৰ শাসন ব্যৱস্থাতো এই নীতিসমূহ মৌলিক আৰু সংবিধানৰ তৃতীয় খণ্ডৰ বিধানসমূহ সেই নীতিসমূহৰ সৈতে সামঞ্জস্যপূৰ্ণভাৱে ব্যাখ্যা কৰিব লাগিব। এইটোও বিষয়টোৰ এটা দিশ যিটো বিবেচনাৰ প্ৰয়োজন।

৫৭) আমাৰ এই কথাটোও মনত ৰাখিব লাগিব যে আমাৰসং বিধানখন এখন লিখিত সংবিধান। সংবিধান সভাই ব্ৰিটিছ আৰ্হিত এখন সাৰ্বভৌম সংসদ গঢ়ি তুলিব পাৰিলেহেঁতেন। কিন্তু ইয়াৰ পৰিৱৰ্তে ই লিখিত সংবিধান প্ৰণয়ন কৰিলে, ৰাষ্ট্ৰৰ তিনিটা গোটৰ সৃষ্টি কৰিলে, সংসদৰ ওচৰত ৰাষ্ট্ৰৰ কাৰ্যবাহীক আৰু ৰাজ্যিক বিধাযন সভাৰ প্ৰতি ৰাজ্যিক কাৰ্যবাহীক দায়বদ্ধ কৰি তুলিলে; যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় গাঁথনি স্থাপন কৰিছিল আৰু সংসদ আৰু ৰাজ্যিক বিধানসভাৰ মাজত আইন প্ৰণয়নৰ ক্ষমতাৰ ভাগ-বিতৰণ কৰিছিল; কিছুমান অধিকাৰক মৌলিক বুলি স্বীকৃতি দিছিল আৰু সেইবোৰ বলবৎ কৰাৰ ব্যৱস্থা কৰিছিল; পদৰ শপত বা প্ৰতিশ্ৰুতিৰ প্ৰপত্ৰ নিৰ্ধাৰিত কৰিছিল সেইসকলৰ বাবে যিসকলে সেই পদত অধিস্থত হোৱাৰ বাবে সংবিধানৰ প্ৰতি প্ৰকৃত প্ৰতি প্ৰকৃত আনুগত্যশীল হ'ব লাগিব; আৰু ইয়াৰ উপৰিও কেন্দ্ৰীয় ন্যায়পালিকাৰ আৰু ৰাজ্যসমূহৰ উচ্চ

ন্যায়পালিকাৰ সদস্যসকলক সংবিধান ৰক্ষা কৰিবলৈ বাধ্য কৰায়। এই সকলোবোৰৰ উপৰিও ই এক গম্ভীৰ আৰু মৰ্যাদাপূৰ্ণ প্ৰস্তাৱনা প্ৰণয়ন কৰিছিল যিটো সংবিধানৰ মৌলিক বৈশিষ্ট্যসমূহৰ প্ৰতিমূৰ্তি যেন লাগে। এইবোৰে সংবিধানৰ মৌলিক বৈশিষ্ট্যবোৰক স্থায়িত্ব প্ৰদানৰ সংবিধান সভাৰ উদ্দেশ্যৰ ইংগিত দিছে বুলি ক'ব নোৱাৰিনে? এইবোৰক সংবিধানৰ মৌলিক বৈশিষ্ট্যক স্থায়িত্ব প্ৰদানৰ উদ্দেশ্যে কৰা ইংগিত বুলি ক'ব নোৱাৰিনে?

(৫৮) সংবিধানৰ এটা মৌলিক বৈশিষ্ট্যৰ পৰিৱৰ্তন কৰাটো কেৱল সংশোধনী হিচাপে গণ্য কৰিব পাৰি নেকি সেয়াও বিবেচনাৰ বিষয় বা কাৰ্যতঃ সংবিধানৰ এটা অংশ পুনৰ লিখা হ'বনে; আৰু যদি লিখা হয়, তেন্তে ই ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ পৰিসৰৰ ভিতৰত থাকিবনে?

(৫৯) সংবিধানে সংসদৰ প্ৰতিজন সদস্যক নিজৰ কাৰ্যালয়ত প্ৰৱেশ কৰাৰ পূৰ্বে শপত ল'বলৈ বা সংবিধানৰ প্ৰতি প্ৰকৃত বিশ্বাস আৰু আনুগত্য বহন কৰিব বুলি প্ৰতিশ্ৰুতি দিবলৈ নিৰ্দেশ দিছে। আনহাতে ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত সংবিধান সংশোধনৰ বাবে এক পদ্ধতি নিৰ্ধাৰণ কৰা হৈছে। যদি এই বিধানৰ আক্ষৰিক ব্যাখ্যাৰ ওপৰত সংবিধানৰ মৌলিক বৈশিষ্ট্যসমূহৰ সংশোধন সম্ভৱ তেন্তে সংবিধানৰ প্ৰতি আনুগত্য হোৱাৰ কৰ্তব্যক ইয়াৰ সংশোধনী কৰাৰ ক্ষমতাৰ সৈতে কেনেকৈ মিল ৰাখিব পাৰি সেইটো বিবেচনাৰ বিষয় হ'ব। সংবিধানৰ এটা মৌলিক বৈশিষ্ট্যৰ সংশোধনী বা পৰিৱৰ্তনৰ পদ্ধতিৰ পৰা বাদ দি এই দুয়োটাৰে সমন্বয় সাধন কৰিব পৰা যাবনে? উল্লেখযোগ্য যে পাকিস্তানৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ে ফজলুল কোৱাদৰ চৌধুৰী -বনাম- মহম্মদ আব্দুল হক ডাঙৰীয়া(১)ৰ গোচৰত ৰায় দিছে যে চৰকাৰৰ গঠন এটা সংবিধানৰ মৌলিক বৈশিষ্ট্য আৰু অসুবিধা আঁতৰাবলৈ পাকিস্তানৰ সংবিধানে ৰাষ্ট্ৰপতিক যি ক্ষমতা প্ৰদান কৰিছে সেয়া সংবিধানখনৰ মৌলিক বৈশিষ্ট্য পৰিৱৰ্তন কৰালৈকে প্ৰসাৰিত

নহয়। ৰাষ্ট্ৰপতিৰ কাৰ্য্যক তেওঁ কোৱা ‘উপ-সাংবিধানিক ক্ষমতা’ৰ অধীনৰ পৰা কৰ্তন কৰাৰ বাবে মুখ্য ন্যায়াধীশ কৰ্ণেলিয়াছে ন্যায়াধীশসকলৰ কাৰ্যভাৰ গ্ৰহণৰ আগত লব লগা শপতৰ ওপৰত আস্থা ৰাখিছিল। কুলীয়ে সাংবিধানিক সীমাবদ্ধতাৰ ক্ষেত্ৰত দিয়া দফাটো তলত উদ্ধৃত কৰা হল:- “ৰাজ্যৰ সংবিধান ইয়াৰ অধীনস্থ যিকোনো আইন, নিৰ্দেশনা বা শৃংখলাতকৈ অধিক শক্তিশালী। ইয়াৰ কাৰণ হৈছে সংবিধানৰ অধীনত কাম কৰা যিকোনো গোট বা বিষয়াৰ এটা প্ৰতিনিধিত্ব কৰা কৰ্তৃত্ব আছে যি সদায় সংবিধানৰ কৰ্তৃত্বৰ অধীনত থাকে। যিকোনো সংঘাতৰ ক্ষেত্ৰত মৌলিক আইনখনৰ কৰ্তৃত্ব থাকিব লাগিব, আৰু ইয়াৰ সৈতে সংঘাতত থকা যিকোনো কাৰ্য্যক আইনী বৈধতা নথকা বুলি গণ্য কৰিব লাগিব”।

এই দফাটো উদ্ধৃত কৰি বিদ্বান মুখ্য ন্যায়াধীশগৰাকীয়ে লক্ষ্য কৰিছিল: "এটা আইনী কৰ্তৃপক্ষৰ কোনো কাৰ্য্যৰ সম্পৰ্কত সাংবিধানিক বৈধতাৰ প্ৰশ্নটোৰ ওপৰত সিদ্ধান্ত লোৱাটো সাধাৰণতে উচ্চ আদালতত পৰে। যেতিয়ালৈকে ইয়াত প্ৰশ্ন উত্থাপিত হোৱা আদেশৰ সন্দৰ্ভত সেই কৰ্তব্য পালনৰ ক্ষেত্ৰত বাধাৰ সৃষ্টি কৰা কোনো স্পষ্ট বা অন্তৰ্নিহিত নিষেধাজ্ঞা নাথাকে তেতিয়ালৈকে ই এনে এক দায়িত্ব যিটো এৰাই চলিব নোৱাৰি।" সংবিধানৰ সংশোধনৰ বৈধতা ঘোষণা কৰাৰ বাবে ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতা সম্পৰ্কে মই আগতে কোৱা কথাবোৰ সমৰ্থনৰ সুবিধাৰ্থে ইয়াত কুলীৰ পৰ্যৱেক্ষণ আৰু পাঠাংশ উদ্ধৃত কৰা হৈছে।

৬০) সংবিধানে ইয়াৰ সংশোধনীৰ তিনিটা ধৰণ উল্লেখ কৰিছে আৰু ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ বিধানসমূহে সংবিধান সংশোধনৰ ক্ষমতা সংসদক প্ৰদান কৰে বুলি ধৰি ল’লেও, এইটো বিবেচনা কৰিব লাগিব যে যেতিয়ালৈকে সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনাটো সংশোধন নকৰাকৈ ৰখা হব তেতিয়ালৈকে সংবিধানৰ যিকোনো মৌলিক বৈশিষ্ট্যৰ ক্ষেত্ৰত সেই ক্ষমতা ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা যাব নেকি।

৬১)মোৰ কথাটো বুজাবলৈ হ’লে- সাৰ্বভৌম, গণতান্ত্রিক আৰু গণৰাজ্য শব্দকেইটা সংবিধানত যিমানদিনলৈ থাকিব তেতিয়াও সংবিধানখন এনেদৰে সংশোধন কৰিব পাৰিনে যত চৰকাৰৰ গণতান্ত্রিক ৰূপ বা ইয়াৰ গণৰাজ্যিক চৰিত্ৰৰ হেৰায় যায় ? যদি সেইটো কৰিব নোৱাৰি, তেন্তে যেতিয়ালৈকে "ন্যায়, সামাজিক, অৰ্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক আদি" শব্দকেইটা সংবিধানত থাকিব তেতিয়াও ১৪, ১৯, ২১, ২৫, ৩১ আৰু ৩২ অনুচ্ছেদত উল্লেখ থকা যিকোনো অধিকাৰ কৰ্তন কৰিব পৰা যাবনে ? যদি নোৱাৰি তেন্তে সেইবোৰ সংশোধন কৰিব পৰা যাব নে নাই সেয়া বিবেচনাৰ বিষয় হ’ব।

৬২) কোৱা হৈছে যে ইয়াত কোনো সন্দেহ নাই যে প্ৰস্তাৱনটো আমাৰ সংবিধানৰ অংশ নহয়। কিন্তু, মই ভাবো যে সংবিধানৰ বহল পৰিসৰৰ বৈশিষ্ট্যসমূহৰ সৈতে প্ৰস্তাৱনাটোৰ তুলনা কৰিলে দেখা যায় যে প্ৰস্তাৱনাটো সেই বৈশিষ্ট্যসমূহৰ প্ৰতিক বা বেলেগ ধৰণে ক’বলৈ গ’লে যদি এই বৈশিষ্ট্যসমূহ প্ৰস্তাৱনাটোত উল্লেখ কৰা ধাৰণাসমূহৰ পৰিবৰ্ধিত বা সুদৃহ ৰূপ হয় তেনেহলে প্ৰস্তাৱনাটো সংবিধানৰ অংশ হয় নে নহয় সেই বিষয়ে বিবেচনা কৰিবলগীয়া হ’ব পাৰে।এই প্ৰশ্নটো বিবেচনা কৰোতে এইটো কথা মনত ৰখাটো প্ৰাসংগিক হ’ব যে আইন সভাই গৃহীত কৰা আইনৰ সাধাৰণ বিষয়বস্তুৰ পৰা প্ৰস্তাৱনাটো পৃথক। ইয়াক গভীৰভাৱে বিবেচনাৰ কৰাৰ মোহৰ লগোৱা আছে আৰু নিখুঁতভাৱে চিহ্নিত কৰা হৈছে। ইয়াৰ পৰা অনুমান কৰিব নোৱাৰিনে যে সংবিধানৰ প্ৰণেতাসকলে ইয়াক বিশেষ তাৎপৰ্য্য প্ৰদান কৰিছিল?

৬৩) এই বিবেচনাসমূহ আৰু মোৰ বিদ্বান সহ ন্যায়াধীশ হিদাতুল্লাহে উল্লেখ কৰা বিবেচনাসমূহৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি এই প্ৰশ্নটোৰ ওপৰত নিৰ্দিষ্ট মতামত প্ৰকাশ কৰিবলৈ মই অনিচ্ছা প্ৰকাশ কৰিছো যে সংবিধানৰ ১৩(২) অনুচ্ছেদত উল্লেখ কৰা ‘আইন’ শব্দটোৱে সংসদে সংবিধান সংশোধন কৰি প্ৰস্তুত কৰা আইন

এখন বাদ দিয়ে নেকি আৰু সংবিধানৰ তৃতীয় খণ্ডত কোনো সংশোধন কৰাৰ বাবে প্ৰকৃততে সংসদ যোগ্য হয় নে নহয়।

৬৪) দ্বিতীয়টো বিতৰ্কৰ ক্ষেত্ৰত মই সাধাৰণতে মাননীয় মুখ্য ন্যায়াধীশে কোৱা কথাখিনিৰ সৈতে একমত যদিও এটা কথা যোগ দিব বিচাৰিছো যে যদি সংসদে সংবিধানৰ তৃতীয় খণ্ড সংশোধন কৰিব পাৰে বুলি ধৰা হয় আৰু সেয়েহে ই ৩১খ আৰু ৩১খ অনুচ্ছেদ প্ৰণয়ন কৰাৰ লগতে 'এষ্টেট'ৰ সংজ্ঞা সংশোধন কৰিবলৈ সক্ষম, তেতিয়াও এইটো প্ৰশ্ন উত্থাপিত হয় যে ই ভূমিৰ সৈতে জড়িত ৰাজ্যিক বিধানসভাই প্ৰণয়ন কৰা আইন বৈধ কৰিব পাৰিবনে? মই ধৰি লও এখন আইনখনক বৈধ কৰাৰ ক্ষমতা কেৱল সেই আইন সভাৰহে থাকে যে যাৰ সেই আইন প্ৰণয়ন কৰাৰ ক্ষমতা আছে। যিহেতু নৱম অনুসূচীত অন্তৰ্ভুক্ত আৰু ৩১খ অনুচ্ছেদৰ দ্বাৰা সুৰক্ষিত হ'ব বিচৰা কৃষি আইনসমূহ সংসদে প্ৰণয়ন কৰিব নোৱাৰিলেহেঁতেন, গতিকে সংসদে সেইবোৰক বৈধতা প্ৰদান কৰিব পাৰিব বুলি কোৱাটো সঠিক হ'বনে? যদি সংসদে তৃতীয় খণ্ড সংশোধন কৰিব পাৰে তেন্তে ই নিশ্চিতভাবে ৩১ক অনুচ্ছেদ প্ৰণয়ন কৰি আৰু 'এষ্টেট'ৰ সংজ্ঞা সংশোধন কৰি ৰাজ্যিক বিধানসভাৰ ক্ষেত্ৰত থকা সংসদৰ বাধাটো আঁতৰাব পাৰে। কিন্তু প্ৰথম সংশোধনী আইন আৰু নৱম অনুসূচী প্ৰণয়ন কৰাৰ সময়ত সংসদে যিমানখিনি অধিকাৰ সাব্যস্ত কৰিছিল, এতিয়া ইয়াত আৰু ৪৪ খন কৃষি আইন সংযোজন কৰি সিমানখিনি কৰিব পাৰিবনে? বা ১৯৫০ চনত অনুচ্ছেদ ৩১ক প্ৰণয়ন কৰা আৰু এতিয়া সম্পত্তিৰ সংজ্ঞা সংশোধন কৰাটো সংসদৰ ক্ষমতাৰ বাহিৰত আছিল নেকি? এই কথা অৱশ্যে শংকৰী প্ৰসাদৰ গোচৰত(১) বিবেচনা কৰা যেন নালাগে আৰু এই গোচৰতো আমাৰ সন্মুখত এনে যুক্তি আগবঢ়োৱা হোৱা নাছিল। মই এই কথা কেৱল এইটো স্পষ্ট কৰিবলৈ উল্লেখ কৰিছো যে দ্বিতীয় বিতৰ্কৰ ক্ষেত্ৰতো মই এইটো সংকীৰ্ণ ভিত্তিত মোৰ সিদ্ধান্ত লৈছো যে

আমাৰ সন্মুখত যিবোৰ যুক্তি উত্থাপন কৰা হৈছে সেইবোৰৰ দ্বাৰা সোতৰতম সংশোধনীক বাতিল কৰিব নোৱাৰি ।

৬৫) মাননীয় মুখ্য ন্যায়াধীশ মহোদয়ৰ ৰায়দানত ইংগিত দিয়াৰ দৰে ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ প্ৰথম অংশৰ সহায়ত কৰা সংশোধনী এটা বাতিল কৰিব পৰা ভিত্তি এটা হল যে এই সংশোধনীৰ দ্বাৰা ২২৬ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ বা ১৩৬ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত এই আদালতৰ অধিকাৰ খৰ্ব কৰা হৈছে। ইয়াৰ লগত মই এইটোও যোগ দিব বিচাৰো যে ২২৬ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ বা ১৩৬ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ অধিকাৰক্ষেত্ৰ যদি কোনো সংশোধনীৰ প্ৰভাৱত পৰোক্ষভাৱে হলেও যথেষ্ট পৰিমাণে হ্ৰাস কৰা হয়, আৰু ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদৰ বিধানৰ কোনো প্ৰতিকাৰৰ লোৱা নহয়, তেন্তে সংসদে সংশোধনীটো অন্য উপায়েৰে ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰিছিল নেকি সেই প্ৰশ্নটো বিবেচনাৰ বাবে প্ৰাসংগিক হ'ব পাৰে।

৬৬) এই গোচৰ শেষ কৰাৰ আগতে মই স্পষ্টকৈ ক'ব বিচাৰিছো যে এই ৰায়দানত মই যিথিনি কথা কৈছো সেয়া মোৰ চূড়ান্ত মতামতৰ প্ৰকাশ নহয় বৰঞ্চ নাগৰিকৰ বাবে এটা সৰ্বোচ্চ গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰশ্ন যে আমি যিখন সংবিধানৰ অধীনত বসবাস কৰো আৰু যাৰ প্ৰতি আমি আনুগত্যশীল সেই সংবিধানৰ মৌলিক বৈশিষ্ট্যসমূহ সকলো সময়ৰ বাবে বা অন্ততঃ অদূৰ ভৱিষ্যতৰ বাবে টিকি থাকিব লাগে নেকি- বা সেইবোৰ সংবিধানৰ কাৰ্যকৰী আৰু অধীনস্থ বিধানতকৈ অধিক স্থায়ী নহয় নেকি, সেই বিষয়ে জানিবলৈ মোৰ মনত ৰেখাপাত কৰা কিছুমান সন্দেহৰ প্ৰকাশ ।

আবেদনবোৰ খাৰিজ কৰা হল।

(১) [১৯৫২] এছ.চি.আৰ.৮৯

অনুবাদক- সুচেনজিৎ বায়ন, জেষ্ঠ অনুবাদক